

Druhý svazek *Básni* zahrnuje Nerudovu veršovanou tvorbu z let 1873 – 1891, t. j. od druhého vydání Knih veršů do jeho smrti. V tomto časovém rozmezí vyšly tři knihy básní, které Neruda sám uspořádal, t. j. *Písni kosmické* (1. vyd. 1878, 2. vyd. 1878, 3. vyd. 1882), *Balady a romance* (1883) a *Prosté motivy* (1. vyd. 1883, 2. vyd. 1888), ale vedle toho vznikala i jiná básnická produkce. Ve dvou případech lze nalézti i v této tvorbě zárodek uceleného a většího plánu tvůrčího. Jeden z nich, *Zpěvy páteční*, byl podle materiálu časopisecky uveřejňovaný dotvořen Ignátem Herrmannem a Jaroslavem Vrchlickým v posmrtné edici z r. 1896, druhý, představující takřka úplný materiál ke *Knižce epigram*, zůstal až do dneška na okraji pozornosti těch, kdo se věnovali studiu Nerudova básnického díla.

Když jsme pořádali první svazek Básni v Knihovně klasiků v r. 1951, byli jsme ve výhodě, poněvadž nám Neruda své básnické dílo do r. 1873 sám uspořádal svými Knihami veršů, vynechávaje to, co pokládal za básnický méně hodnotné, nebo to, co nechtěl z důvodů cenzury osobní nebo veřejné uvcějnít v celku svého básnického dila. To nám umožňovalo předvést produkci v Knihách veršů neuveřejněnou jako Dodatky ke Knihám veršů, rozčleněné podle oddilů Knih veršů. Vydatelskou zásadu, že je třeba spojovat v souborném díle všechno, co k sobě patří, tedy sbírku básníkem uveřejněnou s dodatkovým materiálem, uchovali jsme ovšem i v druhém svazku Nerudova básnického dila. Proto přičleňujeme k Pisním kosmickým, Baladám a romancím a k Prostým motivům vždy příslušné *dodatky* ke každé z těchto básnických knih. I k Zpěvům pátečním jsme přičlenili dodatky, mezi něž jsme však zahrnuli i ostatní verše věnované thematu vlasti a jejího lidu, i když nepatří k vlastnímu okruhu Zpěvů pátečních. Tak vznikly *Dodatky ke Zpěvům pátečním a jiné verše o vlasti*. Ostatní tvorba Nerudova z uvedených let dá se pak podle svého celkového charakteru a podle svého určení rozčlenit velmi snadno do dvou části, pro něž jsme volili tituly popisného charakteru, do oddilu *Verše humorné a satirické* a do oddilu *Verše příležitostné a do památníku*. Tím jsme postavili vydání Nerudových básní z tohoto období na poněkud odlišný princip, než se s tím setkáváme ve vydáncích dosavadních. Ignát Herrmann vytvořil v Básnických spisech (již v jednosvazkovém r. vydání z r. 1898 a obdobně i v 2. svazku vydání z r. 1907) oddil *Posledních veršů a Roj epigram*. Oddil Poslední verše měl navíc tu nevýhodu, že obsahoval verše, které v žádném případě nelze označit jako poslední (na př. Staroměstskou věž, Romance dvě, a tuze pěkné, Adama). Doplňkový svazek Karla Rožka, *Zbytek veršů (Roz)*, otiskoval další básně v chronologickém postupu bez jakéhokoliv organického se-

skupení, takže celek díla Nerudova zůstal neuspořádán. Rovněž *Milostarem Novotným* vydaná *Druhá kniha básní (Nov)* uveřejnila dodatky k Nerudovu dílu v chronologickém zařazení. V přitomném svazku se snažíme vidět každou báseň v organické souvislosti se základními uměleckými záměry, jak se projevují v celém díle Nerudově. Jedině takto můžeme dát této dodatkům k základním básnickým knihám Nerudovým ten význam, jaký jim patří. Pomáhají nám dotvořit představu o uměleckém úsili spjatém s velkými jeho knihami básnickými, po případě umožňují pozorovat, jak se Neruda vyrovnává celistvě s velmi významnými úkoly poesie let osmdesátých, s poesii humornou a satirickou. Spojujíce v jeden celek to, co patří do stejné oblasti thematické nebo druhové, nechceme ovšem nahrazovat básnika v kompozičním uspořádání jednotlivých celků, které autor sám neuspořádal; uvnitř celků vytvořených na podkladě sdružování materiálu, jenž k sobě patří, přidržujeme se pořádku chronologického.

Obdobně jako tomu bylo ve svazku prvním, zahrnujeme do Nerudova díla zde vydávaného jen ty básně, jejichž autorství lze pokládat vcelku za *nesporné*. Většinou jde o básně bud přímo Nerudou podepsané, nebo dokonce doložené rukopisně. Jen ve dvou případech autorství předpokládáme na podkladě šifry *J. N.* (str. 227 a 242), aniž je máme jinak doloženo. Nerudovi jsou ovšem přisuzovány i jiné verše, ale jeho autorství není doloženo natolik, abychom se mohli odvážit zatížit tuto edici básněmi, o nichž by se později mohlo ukázat, že Nerudovy nejsou. Ve dvou případech pokládáme pak za nutné bliže a poněkud obsáhleji osvětlit, proč básně Nerudovi přisuzované do svého vydání nezařazujeme.

Prvni případ se týká t. zv. *Poslání*, jež pod titulem *Osm básní Nerudových* uveřejnil *P. M. Haškovec* v Obzoru literárním a uměleckém 3, 1901, str. 77/78, 90 a 107/108. Vydavatel těchto veršů a jednoho feuilletonu (*Z nenapsaného feuilletonu*, s podtitulem *J. N. slovněmu p. J. N. feuilletonistovi Ndr. L.*) sdělil, že rukopis (41 básní + 31 feuilletonu, 8°) věnoval Neruda v roce 1883 (rukopisy jsou datovány od února do dubna 1883) sl. *A. S.* Rukopis je charakteristický tím, že je podepsán takto: *V blboké skří Jan N., prof. cand.* Již dříve vzbuzovaly tyto verše pochybnost. *Rož* je neotiskl a *Nov* je otiskl mezi „básněmi spornými“ (str. 462/469). Před čtyřmi roky jsem dostal náhodou rukopis do ruky. Přinesla mi jej ukázat učitelka M. Himmerová, jejíž strýc, redaktor K. Kačer, získal rukopis z rukou původní majitelky sl. Anny Stillové (30. 1. 1858 – 16. 2. 1927), dcery hospodářského ředitele královské kanonie premonstrátů na Strahově. Slečna Stillová bydlela v mládí v Úvoze č. 1 a byla později industriální učitelkou. Ačkoliv *P. M. Haškovec* tvrdil, že „písmo je Nerudovo písmo rysů pevných a ostrých, časem tak výrazných, že se nám zdá těžkopádným“ (str. 77), již první pohled na rukopis přesvědčí každého, kdo zná rukopis Nerudův, že v daném případě nelze o rukopisu Nerudově vůbec mluvit. Domnívám

sc, že záhada je v tom, že se k slečně Stillové obracel verši a feuilletonem někdo, kdo se mohl podpisovat stejnými počátečními písmeny jako Jan Neruda. Ostatně próza Z nenapsaného feuilletonu nám to napovídá dosti jasné. Tam se „J. N. z markrabství“ představuje „J. N. z království“ a připomíná mu společné setkání: „Raťte si upomenout na Šemberovu slavnost. Byla asi před šesti lety. Videň, sál Zahradnické společnosti... Ze jste se již nepamatoval? Ze tenkráte seděli vedle sebe J. N. z království a J. N. z markrabství, že —“ To je jediný fakt v celém rukopise, který lze z biografie Nerudovy skutečně ověřit. Próza je datována k 6. dubnu 1883, před šesti lety byl Neruda v březnu 1877 ve Vídni na oslavě 70. narozenin prof. A. V. Šembery. Lze tedy při odlišném rukopise soudit, že jmennovce Nerudův (přiznává jen křestní jméno a začáteční písmeno příjmení) opravdu existoval a odvolával se na své skutečné setkání s Nerudou. Bez ohledu na podstatu věci tolik je jisté, že verše nepsal spisovatel Jan Neruda a že tedy nemůžeme do jeho dila zařazovat.

Druhý případ je složitější a nejasnější. Jde o básně a feuilletony (veršované i prozaické), které připsal Nerudovi *Vaclav Jilek* v článku *Nerudovy příspěvky v Humoristických listech v letech 1880—1886*, Česká literatura 1, 1953, str. 181/190. Tyto příspěvky byly otiskovány pod šiframi —, *Dědeček*, *Děd.*, *N. J.* Zejména šifra = přispívala do časopisu dlouho, od prosince 1881 do března 1886, a to jak feuilletony, tak básněmi obsahu vážného i humorného a satirického. I když je tu mnoho okolnosti, které nevylučují autorství Nerudovo (především nevíme, kdo jiný byl by mohl uvedené příspěvky do Humoristických listů psát), přece jen je tu naproti tomu řada podezření, která nám brání v tom, abychom pracovali s autorstvím Nerudovým jako s faktem nesporně zjištěným.

1. Je pravda, že Neruda měl dluh u J. R. Vilimka, který musel splácat psaním do Humoristických listů — „budu musit *alespoň* rok psát zdarma, než to umřím“ (Dopisy II, str. 299, ze 7. října 1881) —, ale pravidelná účast Nerudova na Humoristických listech byla dána jeho „podobiznami“, pravidelnými slovními doprovody k obrazům jednotlivých významnějších osobnosti soudobého veřejného života. Tedy sám fakt Nerudova závazku ještě nic nevysvětluje. Ostatně některé dochované peněžní poukazy z let 1885—1888, zasílané Humoristickými listy Nerudovi, jsou podle sdělení M. Novotného vždy jen za „podobizny“, honoráře za básně v nich účtovány nejsou (viz i Novotného vydání Nerudových Podobizen III, Praha 1954, str. 371).

2. Neruda si básně, pokud nebyly publikovány knižně, zpravidla schovával, když ne v rukopise, tedy aspoň ve výstrížku. Je nápadné, že ani jedna z četných básní přisuzovaných Jílkem Nerudovi se v pozůstatku Nerudově nenalezla.

3. Nadpis Nerudova feuilletonu v Kalendáři Humoristických listů na r. 1885, který zna *List Δ = feuilletonisty redaktoru Humoristického*

kalendáře, nic nevysvětluje. Rovnítko = má zde skutečně význam *rovnítko*. Neruda častěji mluví o sobě jako o Δ, zvláště tam, kde připomíná sebe jako feuilletonistu.

4. Nápadná je okolnost, že feuilletony se značkou = jsou uveřejňovány i koncem prosince 1883 a v lednu 1884, kdy se Neruda pro těžké onemocnění dal zastupovat v Národních listech a kdy, jak víme z korespondence, celkem nic nepsal (srov. o tom i zde na str. 374). Okolnost, že i v této době vycházely nepodepsané „podobizny“, je vysvětlitelná i tím, že tu mohl Nerudu někdo snadno zastoupit, po případě mohl Neruda podklad materiálový, který mu redakce připravovala, jen přehlédnout a upravit.

5. Některé feuilletony označené = byly psány na venkově v S. v době, kdy Neruda byl zcela určitě v Praze a kdy na psaní venkovských feuilletonů nemohl myslet, poněvadž to bylo mimo jiné i v den jeho padesátých narozenin, t. j. 9. července 1884. Jilek musí tu předpokládat, že se tu Neruda uchýlil k fikci a že psal tyto feuilletony do zásoby, což ovšem odporuje zvyklostem Nerudovým, který i feuilletony do Národních listů psal zpravidla až před odevzdáním do tiskárny.

6. Dříve než bude možno definitivně rozhodnout, jde-li o verše a feuilletony Nerudovy, bude třeba provést i rozbor jazykové, stylistické a metrické stránky těchto básni. Thematika a ideovost příbuzná Nerudovi ještě nezaručuje autorství Nerudovo. Z těchto prvků jazykových připomínám aspoň jeden, který vzbuzuje nedůvěru, poněvadž je těžko vysvětlitelný zásahem redakce. V básních a ve veršovaných feuilletozech se poměrně často vyskytuje adverbium *již* ve tvaru *juž*. Básně *Stínám otcův* (7. 10. 1882): 7 urvali juž květy, 24 juž plaše v dál, 40 juž nohu zdvihli, 54 den juž nad horami dříme; *Za příkladem Němců* (22. 9. 1882): 6/7 Kdo popřít můž, že skorem juž mají na to privilej; *Feuilleton* (24. 2. 1883): 50 jaro lepi kol juž ohlášení; *Feuilleton* (10. 3. 1883): 52 Já, jsa juž v rýmu plyném toku; *Feuilleton* (17. 3. 1883): 54 po léta juž křičí; *Feuilleton* (31. 3. 1883): 15 vtom juž začne. I v básni s šifrou N. J., *Za Karlem Sládkovským*, čteme ve v. 92: juž péče o lid v duši Tvoji padá. Proti těmto *juž* stojí menší počet *již* a *už*. Neruda má však v letech osmdesátých důsledně *již* a *už*. Jediný případ *juž* je v básni „Vzpomínka na Hálka“ ve znění ve Svandovi dudákovi (juž ku zemi sežloutlé listi ... se roni), ale v obou originálních rukopisech je *již* a obdobně i v z. vydání Prostých motivů. Šlo tedy o sazeckou chybu. Toto *juž* v příspěvcích v Humoristických listech je tím nápadnější, poněvadž víme, že Neruda prošel ve vztahu k tomuto tvaru jistým vývojem. Tvar *juž* najdeme u něho vesměs v básních z let padesátých: v *Hřbitovním kvíti* (Básně I, str. 17, 30, 56, 266), v básni „O Šimonu Lomnickém“ (Básně I, str. 119, 124), v „Dvojím ránu“ (Básně I, str. 469). Jde o pozůstatek llivu Rukopisů, o čemž příznačně svědčí právě poslední básni, věnovaná Hankovi. Básně psané na přelomu r. 1859/1860 se již důsledně tvaru *juž* vyhýbají. Básně let osm-

desátých — i pathetické, jako jsou Zpěvy páteční — nemají pak nikdy *jiné*, které se v období lumírovském začíná šířit jako slovo poetické, bez onoho archaisačního nádechu, který byl přiznačný ještě pro léta padesátá. Právě proto, že Nerudův vztah k této poetické módě byl tak vyhnaný, je třeba, abyhom byli při hodnocení Nerudova autorství těchto básni zvláště opatrni. Proto nepokládáme ani po článku Jílkově důkaz o autorství Nerudově za tak průkazný, abyhom mohli uvedené básně zařadit do kritického vydání Nerudových básni.

Je třeba dále říci, že neotiskujeme — obdobně jako v prvním díle — veršované vsuvky včleněné do Nerudových feuilletonů, pokud ne nabily jisté samostatnosti (viz o tom podrobněji na str. 400). Rovněž překlady jednotlivých veršovaných úryvků z cizích básníků, vsunuté do feuilletonů, budou v souboru Nerudova díla v Knihovně klasiků otištěny pouze s příslušnými feuilletony.

Pokud jde o způsob vydání textu, přidržovali jsme se týchž zásad, které jsme vyložili v úvodu k Poznámkám vydavatelovým v prvním svazku Básni. U básnických knih otištěných Nerudou (Písňe kosmické, Balady a romance, Prosté motivy) byl výchozím textem pro naši edici poslední text tištěný za života autorova, i když právě starší znění — korektorský zpravidla pečlivější —, po případě rukopisy umožnily nám opravit leckterá nedopatření. U textů otištěných pouze časopisecky a dochovaných i rukopisně věnovali jsme pozornost i tomu, zda odchylky v tiscích nejsou dilem redakce nebo tiskárny, po případě, zda v rukopisech nejsou pozdější opravy Nerudovy. Tento postup umožnil postavit text Zpěvů pátečních na pevnější basi, než tomu bylo dosud. Obdobně jako v prvním svazku Básni tiskneme první verše jednotlivých strof nebo odstavců se zarážkou; jen tam, kde jde o strophický útvar, jehož komposice je zámerně dána i zarážkami jednotlivých veršů, tiskneme celou strofu, tedy i první verš, podle původní úpravy básnikovy.

Pokud jde o *rukopisy*, je období zahrnující druhý svazek Nerudových básni na ně méně bohaté než období prvé. Ale i tak poskytuje Nerudova pozůstatost, jež je od r. 1936, t. j. po smrti Herrmannové, uložena v literárním archivu Národního muzea, velmi cenné poučení o básnickém díle Nerudové, o jeho vzniku a textu. Některé rukopisy jsou ovšem i v pozůstatcích po jiných spisovatelích, v redakčních archivech, po případě v rukou soukromých. Tam, kde neuvádíme majitele, jde vždy o rukopisy literárního archivu Národního muzea, s jehož svolením je otiskujeme.

Pokud jde o *pravopisnou úpravu* textu, postupovali jsme podle týchž zásad jako v prvním svazku (viz tam na str. 582/583), ponechávajíce všechny jevy, které mají charakter jazykový, bez změny. Na rozdíl od prvního svazku Básni rozhodli jsme normalisovat psaní osobních a přívlastňovacích zájmen druhé osoby (ty, vy, tvůj, váš) v osloveních. Neruda piše v těchto případech takřka vždy velké písmeno. I tam, kde

v knižním otisku bývá malé písmeno, jde často jen o sazečské nebo korektorské přehlédnutí, neboť v rukopise nebo v časopiseckém otisku najdeme obvykle písmeno velké. Nelze ani dobře rozlišit projevy zdůrazněné úcty (na př. v osloveních národa ve Zpěvech pátečních nebo světa nebo noci v Písničkách kosmických) od oslovení neaktualisovaných, neboť Neruda piše tato zájmena s počátečním velkým písmenem i v dialozích v epických básních (v „Romanci o Karlu IV.“ oslovouje král v zájmeně *ty* s velkým *T* stejně Buška jako své páže) nebo v nahodilých osloveních čtenářů (*pravím Vám* a pod.). Vzhledem k tomu, že jde tedy o dobovou zvyklost, která má nakonec jen grafický charakter, rozhodli jsme se upustit od velkých písmen a přiblížit takto básně Nerudovy i v této věci dnešním zvyklostem. Výběr materiálu pro varianty v našem edičním aparátu řídí se týmiž zásadami jako v prvním svazku.

Na rozdíl od prvního svazku jsme však rozšířili *poznamky* v té části, v niž se zabýváme *genesi* jednotlivých děl. Tento postup se jeví v tomto kritickém vydání naléhavým zvláště tam, kde se zabývá klasickými knihami Nerudovými, Písničkami kosmickými, Baladami a romancemi, Prostými motivy a Zpěvy pátečními. Práce na kritickém vydání umožnila shromáždit všechn materiál, který vede k osvětlení genese jednotlivých děl. Pokládali jsme za nutné uchovat základní fakta tohoto zkoumání v poznámkách vydavatelových a přispět tímto soupisem materiálu a jeho kritickou interpretaci k osvětlení básnického dila Nerudova.

Kritická edice, má-li vyhovovat požadavkům, jaké na ni klademe co do úplnosti fakt, co do správného uplatnění kritických zásad, co do přesnosti v textové kritice, v pravopisně sjednocující úpravě textu i v reprodukci zaznamenávaných jevů a různočtení, není dnes myslitelná bez kolektivního zajištění její kvality. Tuto oporu poskytovaly vydavateli v plné míře orgány Ústavu pro českou literaturu Československé akademie věd, t. j. redakční rada Spisů Jana Nerudy a ústavní ediční středisko. Zvláště jsem zavázán prof. Albertu Pražákově, Miloslavu Novotnému a Karlu Polákovi za pomoc materiálovou, po případě za četné připomínky, Rudolfu Skřečkovi pak za svědomitou a iniciativní kontrolu celé mé práce; přispěla v mnoha směrech a nemalou měrou k zdokonalení této edice.

Na závěr tohoto úvodu opakujeme kvůli srozumitelnosti *vysvětlení zkratky a znalek*, jichž užíváme v poznámkách textově kritických. Zkratky *1, 2, 3* znamenají první, druhé, třetí vydání. Zkratky *L, K, S, BR* a pod. označují vždy jména časopisů nebo knih, která uvádíme v poznámkách ke každému dílu Nerudovu, po případě u každé básni. Zkratky *r, rr, R, R 1, RH* a pod. označují vždy rukopisy, které uvádíme opět v poznámkách ke každému Nerudovu dílu, po případě ke každé básni. Zkratky *Rož* a *Nov* označují Rožkovo vydání Zbytku

veršů, v Praze 1913, a Novotného vydání Druhé knihy básní z r. 1924. Uvádime je tam, kde se odvoláváme na předcházející otisky básní, které Neruda nezařadil do jednotlivých svých knih.

V různočteních jsou zpravidla na začátku čísla veršů, pak text, který je v našem vydání, pak hranač závorka], pak text odchylný od textu před závorkou, a tedy od textu výchozího, po případě od textu, k němuž došel vydavatel jako k znění nejsprávnějšímu, pak zkratka vysázená kursivou (na př. *L*, *S*, *r*, *R*); jednotlivé údaje jsou od sebe odděleny středníkem. Tedy na př.:

16 parný červenec,] jasný červenec, *L*;

Někdy bývá i před závorkou značka; je to tam, kde vydavatel potřebuje zdůraznit, že se přidržuje textu v určitém vydání, časopise nebo rukopisu. Všechno, co v různočteních vydavatel vykládá o textu sám, je tištěno kursivou. Na př.:

10 Teréze à Gesu? *P*] Terézo à Gesu? *z*, *r* opominutim shody s předmětem v dativu ve verzi 8 (jf);

Jsou-li však v rukopise škrty (opravené texty), pak škrtnutý text otiskujeme v závorce, za závorkou pak definitivní text. Na př.:

1 Ugo Bassi,] Ugo (Grossi) Bassi, *r*;

Str. 7 PÍSNĚ KOSMICKÉ

Šest let po vyjiti druhého, doplněného vydání Knih veršů (1872) vyšly Nerudovy Písni kosmické.

V prvním vydání (1) vyšly Písni kosmické nákladem knihkupectví Dra Grégra a Ferd. Dattla v říjnu r. 1878. Neruda posílal exemplář V. K. Šemberovi do Vídne 11. října, podle Nár. listů vyšly až 25. října, ačkoliv kniha byla Nár. listy ohlašována již 11. září.

Druhé vydání (2), s označením nezměněné, vyšlo u téhož nakladatele v listopadu 1878 (Lumir je oznamuje 10. listopadu 1878, téhož dne i Nár. listy).

Třetí vydání (3), opět s označením nezměněné, vyšlo u stejněho nakladatele na podzim r. 1882. Od obou předcházejících se liší tim, že má navíc věnování: Podělipsku věnováno. Je to poslední vydání za života básníkova.

Písni kosmické byly ve svém vzniku podníceny zájmem, s jakým Neruda sledoval soudobé popularisující výklady o vědeckých objevech a teoriích o sluneční soustavě a tělesech vesmíru. Ve feuilletonu v Národních listech ze 14. února 1875 Neruda reagoval na objev hvězdáře R. Falba, který našel novou, dosud neznámou hvězdu, úvahou, která v sobě chová řadu prvků, o něž se opírá později konцепce Písni kosmických. Konfrontoval nové poznatky o vesmíru

s naivními představami starých básníků, ale zároveň připomněl i omezenost všeho dosavadního poznání, provázeného ovšem i perspektivami nových objevů. Citujeme zde z tohoto feuilletetu jen ta místa, z nichž lze vyčísti zárodky pozdější koncepce Písni kosmických:

Jak to ti smrtelní trpasliči o všechny hvězdy již mluví! „Předmět“ — „objekt“! Takový červík lidský zavřel pouze blavou, že tam nahoře bez všechno matematického výpočtu, bez všechno předcházejícího obhlášení najednou se objeví zbrusu nová hvězda, kterou na hvězdářských mapách posud nemá, zaznamená si drží „předmět“ ten tedy na svou mapu a řekne, že je dobré. A kdyby tisíckrát poetové tvrdili, že hvězdnaté nebe je „jako lučina, na niž běží měsíc pase stříbrné ovečky své“, nebo že je jako „oltář, na němž miliardy světel planou“, my přece víme, že světem nechodi žádný kostelník, aby rozsvícoval a zhasnal, a že se také hvězdy nerodí jako jehnata. Ta hvězda Falbova, nejspíš stokrát větší než samolibd naše zeměkoule, je as starší než lidstvo a přetrvá snad lidstvo. Je nejspíš tak vzdálena, že paprsek, který se Falbova oka dotknul, byl dřívě z ní vyslan, než člověk dospěl na astronomii, a dopadl na naši zemi teprv teď, po pouti tisícileté — po pouti tisícileté, jako velké pravdy. Ba je i možno, že hvězda ta již ani nežije. Snad již zhasla a my ji vidíme teprv teď, po smrti její. Čarorášný to sen! Krásnější než všechna poesie — „orlí myšlenko, k zemi sklesni, smělá fantázie lidská, rybod kotru svou, aby se zde nerozplynula!“

Vzduch nejpodrobnějším výpočtem, vzduch nejlepším planiglobem svým my tomu světu hvězdnatému přece rozumíme tak malo. Známe hvězdy bílé a žluté, modré a zelené, ano i lesknoucí se jako rudá kapka krve; rozepínáváme slunce a planety a trabanty, stádlice a vlasatice; spojujeme miliony mil od sebe vzdálené hvězdy v libovolné skupině a jmenujeme je podle bobák nebo podle skopců; nazýváme je, když jsme hodni, „stříbrnými jehnátky“ a „stříbrnými liliemi“, „zlatými písmenami“ a „zlatými lampami“, „jasnými svědky boží vědomoucnosti“ a hned zas „bádankami“, a nevíme přec o nich vše než několik cífer. Říká se tomu „všeobecnost lidského vědění“.

Je to zvláštní. Když člověk povznese blavu do výše, „aby srdce se mu rozřítilo“, a když je člověk ten náhodou bystrozrakým člověkem Falbem, najde tam nahoře pojednou novou pravdu, nový svět. Ovšem za nocí, a pak prý — ponocování není vše zdaleka žádoucí! „Jenom noc nám odkryje světy vysíti.“ Proto asi cítil Athénané svou co symbol moudrosti.

Co as najde člověčenstvo za noc svých ještě nových hvězd! Velká masa arcí se o všechny dobromady pramálo stará, nejuznávanější věda je a zůstane nejspíš nadál vědou zdrovenou nejnepopulárnější.

O snaze využít poznatků o vesmíru k nějakému vlastnímu uměleckému záměru svědčí dopis V. K. Šemberovi, v němž se Neruda dožaduje, aby mu poslal číslo vídeňské Deutsche Zeitung s pokračováním du Prelora feuilletetu o kometach, s odůvodněním, že mu začátek „výborně posloužil“ (Dopisy II, str. 95). Podle data otištění druhé části du Prelora feuilletetu Der Ursprung der Kometen, dne 20. ledna

1876, lze klásti do téže doby i Nerudův dopis. Brzy nato v dopise z počátku dubna 1876 žádá Neruda Šemberu, aby mu poslal číslo Deutsche Zeitung s du Prelovým článekem Veränderliche Sterne, který tam vyšel 1. dubna (Dopisy II, str. 110). V dopise z října 1876 piše Šemberovi: „Vyšlo od du Prela nějaké zvláštní dílo? Nemáš náhodou nějaký ročník Falbova Siria?“ Zároveň se dotazuje, zda by bylo možno opatřit si všechna čísla Deutsche Zeitung, v nichž uveřejnil du Prel své feuilletony (Dopisy II, str. 149). Kosmické feuilletony du Prelovy vycházely v Deutsche Zeitung v letech 1873—1878 a jejich seznam je uveden v článku Karla Mikuly, Druhý Nerudův pramen Pisni kosmických, Čas. Nár. musea 1931, str. 104. Neruda však znal, jak dokázal Jan Jakubec v článku Nerudův pramen Pisni kosmických (Naše doba 30, 1923, str. 471 a n.), přímo knihu Karla du Prela Der Kampf ums Dasein am Himmel (Berlin 1874). Zájem o du Prelovy feuilletony byl bud podniken touto knihou, nebo naopak feuilletony vedly k studiu knihy. Řada poznatků a vědeckých theorii i hypothes a i některé náměty k úvahám v statích du Prelových (na př. aplikace Darwinovy hypothesy boje v přírodě na tělesa nebeská) staly se Nerudovi východiskem pro jeho básnické obrazy v Pisnich kosmických. Neruda čerpal své poučení o vesmíru i z knihy M. W. Meyera Selbstbiographisches vom Himmel (Lipsko 1877), jejíž exemplář se nám dochoval v knihovně Nerudové a jejíž vliv na Nerudovy znalosti prokazoval Karel Mikula v zminěném článku Druhý Nerudův pramen Pisni kosmických. Mimo to navštěvoval podle svědectví Arbesova v článku Pisně kosmické (Vzpomínky na pamět třicetileté činnosti Umělecké besedy 1863—1893, Praha 1893, str. 116 a n., viz též J. Arbes, O Janu Nerudovi, Praha 1952, str. 142 a n.) odborné přednášky a četl odbornou literaturu, kterou si kupoval i pro svou knihovnu.

Intensivněji pracoval na svém plánu v r. 1877. J. Arbes i L. Quis (Kniha vzpomínek, Praha 1902, str. 366) vzpominají, jak Neruda byl tehdy plně zaujat svým tvůrčím úsilím. Podle zpráv členů rodiny Švagrovských, zejména paní Růženy Švagrovské, provdané Fričové, zabýval se Neruda psaním Pisni kosmických i za svých návštěv ve vile Švagrovských v Bechlině u Roudnice. Antal Stašek zaznamenal (v článku Světla a stíny v Literárních rozhledech 15, 1930/31, č. 3, str. 71) podle zápisů pani Růženy Fričové, jak Neruda za svého pobytu v Bechlině přes den pracoval vždy na svých básních a večer vyprávěl paní Růženě a jejímu manželovi o kosmických jevech, o nichž psal. Neruda chtěl Pisně kosmické připsati v 1. vydání paní Růženě Fričové; ta však věnování odmítala, snad i proto, že ji Neruda věnoval v r. 1877 již své Povidky malostranské. Neruda se prý podvolil slovy: „Vy jste je pomáhala tvořit; vám náleží. Nechcete-li je přijmout, nedostane je nikdo.“ Přesto ji Neruda věnoval aspoň rukopis své knihy.

10. července 1877 vyšla v Lumiru 5, č. 19, str. 289/290, první

Ukázka z „Pisni kosmických“ (L). Obsahovala sedm básni, které v definitivním vydání mají čísla: 5 (*Snad jiný jinak vidí*), 6 (*Věřte, že také hvězdíky*), 7 (*Po nebi hvězdic je rozseto*), 20 (*Mluvíval člověk*), 14 (*Zem byla dítětem*), 15 (*Měsiček, pěkný mládenec*), 17 (*Měsiček že je mrtvý muž?*). Tato ukázka připravovala čtenáře na základní postoj básnika, který „při hvězdách si myslí na lidi“ (5, 6) a který je schopen zábavně a s předstíranou naivností zobrazovat vesmírné děje (14, 15). Jen do prostředí cyklu vložil Neruda úvahy o vztahu člověka k vesmíru, jednou v subjektivním dojetí z vědomí nekonečnosti vesmíru (7), po druhé v retrospektivě starého světového názoru homocentrického. Neruda však nikterak nechtěl, aby tyto tóny převážily nad hravým a optimistickým tónem ukázky. Svědčí o tom poslední báseň Měsiček že je mrtvý muž? (17), v níž motiv smrti je převeden v motiv působení na život i po smrti.

Nerudovi velmi záleželo na tom, jak bude tato ukázka přijata veřejnosti, zda našel opravdu účinný způsob, jak učinit svou ideu srozumitelnou. Psal o tom V. K. Šemberovi: „Do příštího čísla Lumíra vrazil jsem něco nového, verše (!!!). Dostaneš je dne 11. července a všimni si jich trochu. Člověk se může snadno mylit, zvlášť u nás.“ (Dopisy II, str. 186.) V následujících dopisech připomíná, že básně vyjdou „již zítra“ (str. 187), a dotazuje se, zda Šemberovi dochází Lumír pravidelně (str. 188). Též Arbesa se tázal na úsudek a prosil jej o noticku, kterou Arbes opravdu napsal do Národních listů 15. 7. 1877 (srov. J. Arbes, O Janu Nerudovi, str. 148 a 208). Zdůraznil originalitu veršů, myšlenkovou hloubku i uměleckou dokonalost zralého básnika, „jenž vedle pěstování svého básnického talentu byl také vždy pamětliv i nejnovějších výmožeností přísných věd“. Vyslovil přesvědčení, že „proklesti plody svými české literatuře dráhu do celého světa“. Jinak však zůstala první ukázka Pisni kosmických bez většího veřejného ohlasu. Neruda si v dopisech Šemberovi stěžuje na nedostatečné ocenění svého uměleckého díla, které se projevilo i v kritikách jeho Povídok malostranských. Piše v listopadu 1877: „Pracoval bych jako titán — ale jen trochu, trochu popudu! Ted už dodělávám Pisně kosmické — vim napřed, že se jím podaří jako všemu mému. Dvě jsem si přeložil do němčiny. Povedly se mně, až mne překvapily svou novostí v tom rouše německém. Kdybych byl jiný, přeložil bych všechny — jeť, nebo vlastně budeť jich málo přes 40 — a vydal bych je hned po vydání českém.“ A jinde v též dopise: „Ovšem stojím jinak co do uznání, než jsem stával, vymutil jsem si něco — ale nepřítelství je přec pořád proti mně, i nejbližší přátelé jako by měli zrovna smrtelnou ouzkost před tim, abych jen nepřerost příliš daleko.“ (Dopisy II, str. 195.) Právě proto, aby si „vynutil“ ve veřejnosti jistou pozornost pro Pisně kosmické a pro jejich zvláštní povahu, napsal před otiskem další ukázky Pisni kosmických zvláštní feuilleton, který má formu dopisu, a uveřejnil jej v Národních listech z 18. listopadu 1877.

Milostivá paní!

Ráděte se tázat po mých „Písničkách“ a po příčině, proč jich návštěvují bojněji. Třeba byste se tázala anonymitu, odpovídám přece. Myslím si Vás dobrou jako sluníčko, s očičkama jako veselé hvězdičky, s tvářkama jako červenky ranní. Neboť věřte, že muž je stokrát samolibější než žena — my muži jen proto se neučavě posmíváme samolibosti ženské, aby si nás samých nikdo dobré nevšim — a muž spisovatel je stokrát samolibější než každý muž jiný. Vý pak jste si mne dotazem svým získala naprosto. Kterápak matka, tázána po dítěti, odolá chuti vyprávět hned celou biografii! A proto vám sděluju, že ty písničky čtu a myju, škrabím a řeblím co nejnesuvadějí. Ale mám s nimi malér. Ráděte se přec pamatovat, co praví Goethův čert, nazvaný Mefisto? Rozpráví dlouho rázno s žákem, poučuje ho a filosofuje s ním, ale náble to jím řekne —

Teď mám té suebopárné řeli dost,
musím zas trochu čertem hnouti —

a už jede na koštěti. Zrovna tak díje se mně. Jsem v nejopravdivějším záležení a náble to mnou řekne; musím se mít velmi, velmi na pozoru, aby z „písni kosmických“ nebyly pojednou — písni komické! Být čertem — to láká!

Ono také to milé nebe je vskutku často k smíchu! Kdopak by smíchy nepuk, když vidí nebe se probdnět na př. takovou blížníou kometu? Kdo by se dobromyslně alespoň neusmál, když spatří tam někde vysoko nahoře tak zvanou „mlbovinu“ či mlžinu, zdrodek to světu budoucích, vždyť bledí mlbovina taková do světa tak nevyslově pitome, tak bloupé, zrovna jako tělátko vlera narovené — ráděte odpustit! Ach, nebe je tak plno nedostatků, přímo hrubých poklesků a politováníbodných chyb, že vyzávají až satiru. Zvláště satiru starého mládence. Račte si povážit, v naší soustavě sluneční reprezentují mládenectví jen Mars a Merkur! Ze bojovný Mars nemá na ženilské titěnosti chuti, je arci pochopitelno. A počítavý Merkur nejspíš vybíral a vybíral, chodil pořád do kněb, pořád bledal nijakou ještě bobatí, až přífel krach a sed ho žádnlá nechce. Takto — Země a Venuše párek, Jupiter a Saturn párek, Uranus a Neptun párek — pro tak velké planety je podobná slabost zrovna skandál! Arci spěchal svůj poklesek už dávno, když byly ještě mladšt. Lze to vidět na nich dle toho, že jsou si dva a dva vždy tak podobny; u starých manželských pároků bývá vždycky tak. Celý jejich organismus je si vzdějemně podoben, jsou skoro stejně tlustý a odálejí se skoro v téže čase kolem své osy. První upozornil Laplace na manželství Jupitera se Saturnem, Mädler pak dokázal tu slabost i u ostatních. Miluju Laplace a Mädlera. Ale — když to člověk vidí i u větších planet, zvrhá se přec konečně trochu a myslí si: manželství není snad tedy přece vše tak naprostě zlá! A možlo by se stát, že by i velmi pevný starý mládenec byl sveden, že by se sebral, vylezl na vrchol Sněžky, přiložil dutou ruku k ústám a rval do výse: „Venuše, nemáš tam pro mne žádoucí?“ — Ten útek pak s vrbu dolů, kdyby Venusé mrkla, že ano!

Ostatně — jsem muž spravedlivý, dozvídám, že v naší sluneční soustavě je rozumu přec ještě dost. Také je ovšem nemožno, aby soustava, v níž žiju, pů-

sobím a učiní jí, byla však na blavu padlá. Ale v jiných soustavách, tam je měla! Radě již opět povázít, milostivé paní, že jsou bláznivé soustavy, které na jednom slunci nemají dost, které mají hned dvě tři slunce! A k tomu jedno růžové, druhé zelené, třetí fialové, čtvrté třeba modré! Někdy jsou všechna najednou nad obzorem, někdy se střídají. Zelený snub, purpurové bláto, modrá louka! Hubičky se tam dívají snad jen v čas růžový. Lichobří pojedou na percenta až „do modra“ a „do zelené“. A ty změny krásné ženské plati! Přiznám se, že nemiluju zelené milostpaničky, ba že ani k fialovým nemám nakloností zvláště. A považte si, jemnostpaní, že by ty Vaše malounek, mlékonek, bělounek růžičky, které se zajisté tak sladce líbají, vypadaly nálež jako dvě zelené ždby! Brr!

Myslim, že obyvatelé ostatních slunečních soustav jsou za námi daleko, daleko. Ba že jsou, abych přímo mluvil, bloupi. Nemí také ani jinak možno, neboť o všechn těch pokročilech, které se na naší Zemi dějou, zvědli oni ukrutně pozdě. Zvuk tam nedolehl, pořta tam nejdé, zblízka prostředek jediný: světlo. To je ovšem potě rychlý, 42 000 mil urazí za jedinou sekundu! Dovolte mně, milostivé paní, ted několik učených slov? Nejbližší sousedkou naší sluneční soustavy je hvězda Alfa, v Kentauru. Ale i ta je tak vzdálena, že světelny paprsek, vzdor té zázračné rychlosti světla, dorazí tam teprve za půl čtvrtka roku. Nebož obyvatelé Alfy, „vidí“ tedy na př. teprve dnes ten obrovský, obdivuhodný bouquet vzájemných nadávek, kterým jsme my Čeli ozářili milovanou vlast svou už před půl čtvrtka roky! Avšak obyvatelé vzdálenějších hvězd jsou ještě blíže v tom, že už dál, tam budou! Myslem si nějakou hvězdu hodně vzdálenou. Vzdálenější než Vega, než Sirius i než Kapella, neboť i Kapella je od nás vzdálena jenom 102 240 miliard mil a obyvatelé její vidí dnes, co se u nás dělo před sedmdesáti a dvěma lety. Hvězdu tedy myslím si vzdálenou tak, že paprsek světelny potřebuje od nás k ní půl devatenácta věku.

Jmenujme tu hvězdu Prokul — proč bycrom ji nejménovali Prokul? A předpokládejme dvě věci, v tom nám také nikdo nebráni. Za prvé, že tamější obyvatelé mají dar zraku naprostě neohmezeného, že „tam ten lid — samý ostrovid“ (slyšte čerta, jak rýmy zvoní!), a že tedy vidí zcela jasně vše, co se u nás děje na Zemi. Za druhé, že tamější obyvatelé jsou ještě dost inteligentní, a ne-inteligentnějšího, nejučtenějšího ze svého středu že ustavili k tomu, aby neučinné stopovaly události naší Země. Ten úděl tedy vidí dnes, jak právě vedou Krista pána na Golgatu. Do všech končin prokulských letí telegramy, obyvatelé se hrnou a učený Prokulec jim zpěvuje blasem bluboce pobutým: „Hosana! Vznešené lidstvo je spaseno! První tam umírá člověk bůh za volnost a rovnost velkého lidstva!“ — Nesmrtný jdsot po Prokuli, konzelná iluminace, oblušujejte střelba hmoždří.

A zatím od té doby, co Kristus u nás umřel, obětovaly se a umřely za volnost a rovnost lidstva už miliony vznešených lidí, a my jsme s tou volností a rovností lidstva zrovna tam, kde jsme byli.

Hebebe — ti Prokulci jsou bloupi!

Bzdy po vydání tohoto feuilletetu vyšla dne 30. listopadu 1877 v Lu-míru 5, č. 33, str. 513/515, Drubá ukážka z „Pisní kosmických“ (L).

Obsahovala devět básni, které v definitivním vydání mají čísla: 22 (*Seděly ždby v kaluži*), 9 (*Stárnoucí lidstvo čte ve hvězích*), 10 (*Paprskn s Alkyony mé*), 12 (*Všechny ty vříšivé planety*), 13 (*Také to Slunce obníre*), 30 (*Děj Země je krdce jen vyprávěn*), 31 (*Zelená hvězda v zenitu*), 36 (*Aj, tamhle dřímařeb jiskerek*), 37 (*Ty věčné blasy proroků*). V souladu s obsahem feuilletonu, v němž Neruda vykládal, že se musí mít na pozoru, aby z „pisni kosmických“ nebyly pojednou „pisně komické“, začíná svou druhou ukázku, čerpanou většinou z druhé poloviny definitivní sbírky, sice pisni psanou v komickém ladění, ale přes vtipná pozorování jevů vesmírných (9, 10) přechází k vážným úvahám, které těží z vedoucí hypotézy du Prelovy o zániku planet a Země (12, 13, 30). Pak provádí konfrontaci vesmíru s básníkem a člověkem (31, 36) a cyklus končí oslavou lidstva, které sice žije na planetě určené k zániku, ale je přitom schopno poznat zákonitost vesmíru (37). Je zde tedy v závěru — obdobně jako na konci první ukázky — postavena proti smrti velikost lidské práce a lidského poznání.

Neruda takto dokazoval, že jeho Pisně kosmické nejsou jen „komické“, zároveň však ukázal rozmanitost themat i stylu své sbírky i základní její ideu. Přesto se objevily hlasy, které se Nerudovi zdaly nebezpečné a které činily osud celé sbírky u čtenářů nejistým. Brzy po vyjti druhé ukázky psal Šemberovi: „Všiml si v posledním Lumíru nových Kosmických? A četl v NL, co o tom napsal Arbes? Ze prý jsou „zvlášť pro ty, kteří jsou obeznámeni s nejnovějšími výzkumy přírodních věd“. — No tak! Píšeme pak! — Či pozoruješ nějakou nejasnost v Kosmických?“ (Dopisy II., str. 198.) Dotčené místo v Arbesově noticce z 2. prosince znělo: „Druhou ukázkou byl úsudek nás potvrzen a trváme, že dojdou verše ty zaslouženého ocenění hlavně u všech přátel literárního umění, kterýmž nejsou nejnovější výmožnosti věd přírodních neznámy.“ (Arbes, O Janu Nerudovi, str. 209.) Arbes nám zaznamenal ve svých vzpomínkách na Pisně kosmické (v uvedené knize, str. 142 a n.), jak mu Neruda zazlíval, že se ve své noticce o Pisnich kosmických zmínil, že je „nebude snad moci dostatečně oceniti nežli ten, kdo jest s poměry kosmickými náležitě obeznámen“ (str. 149). Arbes vztahuje tuto formulaci i Nerudovu nelibost k první noticce z 15. července 1877, v druhé, z prosince 1877, se prý již uvaroval „dotknouti se nejnebezpečnejší „slabiny“ Nerudovy nejnovější publikace — nepopulárnosti“ (str. 153). Ale text noticek i dopisy Šemberovi ukazují, že sice již v první noticce je poukaz k Nerudovým znalostem „přísných věd“, ale teprve formulace v druhé noticce, připomínající ocenění, jakého se dostane Pisním kosmickým u znalců přírodních věd, vyvolala Nerudovy obavy. V nedatovaném dopise piše Šemberovi: „S těmi Kosmickými mám kříž. Kdyby člověk neměl sám v sobě úsudek, naří lidé by ho spletli. Jeden tvrdí, že tomu „velké čtenářstvo“ neprozumi; to bych rád věděl, copak jsou tam nějaké vědecké záhady? Druhý docela, že prý je to pokračování Hálkových V přírodě. No tak! Mně je to jedno. Bude jich asi 40 a já je vydám. Ať pak nadávají Tvému

J. Ndi.“ (Dopisy II, str. 196.) Ostatně i bezvýhradná chvála Pisni zdá se mu podezřelou. Piše před vánocemi 1877: „Na sbírku feuilletonů už mně nezbývá prstu ani jediného; sbírka spí, vedle ní leží Kosmické. Zarazila mne velká chvála jich všude; v takovém případu se stávám nedůvěřivým, ouzkostlivým, a vyčkávám nějaký čas.“ (Dopisy II, str. 200.)

Před vánocemi uveřejnil v Lumíru 5, č. 35 (20. prosince 1877), str. 555, ještě jednu ukázku pod titulem *Pisni kosmické*, a to č. 25 („*Vlast svou má rád vše milovat!*“), které svým thematem i zpracováním mělo všechny předpoklady k popularitě.

Teprve v léti následujícího roku uveřejnil Neruda v Lumíru 6, č. 20 (20. července 1878), str. 305, opět novou *Ukázkou z Pisni kosmických*, a to č. 8 (*Poete Světa*) a č. 34 (*Promluvme sobě spolu*). Obě básně již svým rozměrem i vážnou a pathetickou výstavbou textu vnášely nové tóny mezi dosud uveřejněné ukázky Pisni kosmických. Prvni byla apotheosou Světa v jeho tvořivé síle, druhá zachycovala ve velkolepé zkratce tragedii utrpení a болu, s jakým je spjat život Vesmíru, Země i lidstva. Touto ukázkou připravil Neruda čtenáře na všechny odstíny své sbírky, a to jak v pojetí thematu, tak ve stylu projevu.

5. srpna 1878 oznamuje Neruda Aničce Tiché, že dokončil Pisně kosmické: „Právě jsem hotov s Kosmickými písniemi, dnes jsem je začal opisovat pro tisk. Možno, že Ti přinesu exemplář hned s sebou, ale skoro pochybuju; budeť ještě potřebi opatrných oprav, snad i doplňků, což v nynějším okamžiku ještě nevím. Bude to zcela malinká knižčenka, as jako moji Různí lidé (máš je?), a dělá mně starosti jako děti rodičům: radost z jich existence, starost o jich budoucnost. Mám zvláštní ten osud, že když knížku dopíšu, ihned se mně nelibí.“ (Listy Jana Nerudy Aničce Tiché, Praha 1926, str. 16.)

Šlo nyní o vydání Pisni kosmických. Neruda sám zachytily v dopise Šemberovi situaci básníka, který si je vědom ceny svého díla, který se pečlivě stará, aby získal již předem porozumění pro své dílo, a jemuž přátelé i čtenáři uveřejněné ukázky chváli, který je však přitom odkázán na milost nakladatele: „Ale přec bys se zasmál něčemu. Totiž, kdybys mne teď viděl stát zde s hotovým svazečkem Kosmických písni a nevědoucího, co s tim, — odpusť, že Tě bavím už zase těmi pisničkami! Je jich ovšem jen 38, neumím nic rozšlapávat, ač by se toho dalo napsat hrozná sila — myslénky se zrovna valí. Přec je toho ale dost na vydání samostatné, tim spiše dost, že tahle věc ani snad nesnese, aby byla připojena ještě k něčemu jinému. Malý svazeček, co ale na tom! Šel jsem tedy s tim k svému nakladateli, příteli Dattlovi. Ten minil po prvé, že to není ani pro naše obecenstvo, že tomu málokdo porozumí. Po druhé mně řekl: „Ale uděláme jen zcela malý náklad — zůstane to beztoho ležet!“ Jsem osel a neumídel jsem. Snad ze samolibosti, nebo snad z přesvědčení odůvodněného, že česká literatura to mit musí. Přišel jsem tedy po třetí, už s otázkou zcela určitou, dá-li mi honorát jednoho sta zlatých. „To na žádný způsob — nebude to beztoho žádný kšeit!“ —

„No tak toho necháme, abys neměl snad z některého spisu mého škodu,“ já na to s onou jizlivostí, která se Dattla ani netkne. A teď tu tedy stojím, chvilkami červený až po uši. Stydím se nabízet to někomu jinému, a přec mne manuskript pálí v rukou. Ti chlapí mne přece přivedou k tomu, že mně bude celého mého života lito!“ (Dopisy II, str. 217.) O Pisné kosmické se začal zajímat jiný nakladatel; to přimělo Dattla, že přistoupil na honorář jednoho sta zlatých.

Ale ani tehdy si nebyl Neruda jist tim, jak budou Pisné přijaty. K nové vlně nejistot zavdal podnět incident v redakci Národních listů, kde J. Grégr před členy redakce kritisoval uměleckou nedokonalost poslední ukázky Pisni kosmických v červencovém čísle Lumira. Tvrdil, že tam Neruda má „formu, že je to pravý skandál“. Když Neruda připomínal příznivé posudky, Grégr zdůraznil svou upřímnost na rozdíl od těch, kteří Nerudu chváli, protože je v módě, nebo kteří mu neřeknou pravdu do očí, ale po straně se mu smějí. Neruda, který vyličil celou rozmluvu podrobně Šemberovi (Dopisy II, str. 218, a n.), zachytí i pocity, jaké v něm vyvolávají předběžné posudky o Pisních kosmických. Snažil se vysvětlit si zběžným čtením nepříznivý posudek Grégra, který prý již při první ukázce řekl, že kdyby tu nebyl Neruda podepsán, „nebyl bych nikdy myslil, že může něco tak prázdného napsat“. Ale začíná pochybovat i o hodnotě své práce: „Ale *ostatní* tedy také se tomu posmivali a neměli to za nic. A vím už, že také v obecnstvě širším je dojem zvláštění. Libi se to tak ‚miscal‘, totiž jednám se nelibí pranic, druhým vše, třetím něco, čtvrtým to, co pravé třetím se nelibí. Ale já jsem spleten. Já nevím kompletně nic. Vím jen, co jsem chtěl, a že jsem si vzal s tím čas i práci. Co teď, když vidím napřed, že se strhne ukrutná bouře, po vyjítí že se sesypou jako psi. Ze je to, co jsem napsal, nové, vím; ale na novosti mně nezáleží, není-li to zároveň dobré. Nerád bych před pouhým úsklebkem utekl, ač, poněvadž to bude samostatná knižečka, jakmile to bude jednou vydáno, vymkne se mně to naprosto z rukou, a nebudu to pranijak mocí více chránit a bránit. A zase mně, když jsem už vydal samostatně as půl druhého sta tiskových archů, nemůže na tom záležet, abych z jakéhosi spisovatelského trucu, diktovaného snad samolibosti, vydal ještě dva tři archy. Rozumím teď této Dattlovu. Za mými zády mluví se asi děsně. A já se přiznám, že nemám vice klidné úvahy; vidím-li všeobecnou nechuť takovou, je mně, jako by mně noblesa kázala, abych s tím ustoupil. A přec — pročpak to *všechny* takřka noviny již v ukázkách chválily? Proč soukromě tolik lidí? A proč Ty sám? Byla-li v Tvých úsudcích jen jiskřička přátelství, která by Tě byla přiměla k úsudku pochvalnějšímu, přehnanému, prosím Tě pro vše, řekni mně to upřímně, a já Tě zlilbám za to, jak jsem Tě ještě nezlibil nikdy vřele a upřímně . . . Musil jsem si alespoň ulehčit. S kým tu mám mluvit, abych se nestal směšným! A na koho mohu počítat, že mluví plnou, do nejmenšího záhybu upřímnou pravdu! Radostí českého spisovatele!“ (Dopisy II, str. 220.)

Brzy po 22. srpnu odjel Neruda do Příbramě, 31. srpna byl u Heyduka v Pisku (tam napsal svou Baladu dětskou) a 1. září odjel do Vlachova Březí na návštěvu rodiny svého bratrance Aloise Tichého. Tehdy byla již jeho kniha v sazbě, jak o tom svědčí dopis A. V. Šemberovi z Vlachova Březí (Dopisy II, str. 221), a není proto správná domněnka A. Pražáka, jako by byl Neruda za tohoto pobytu a pod vlivem Aničky Tiché dával Pisní „poslední úpravu“, „konečnou formu“ (v úvodu k vydání faksimile Pisní kosmických, Kladno 1938, str. 14; srov. i knihu Neruda v dopisech, 2. vyd., Praha 1950, str. 199). Srovnání výsledného textu v knize s dochovaným rukopisem, z něhož se sázelo, ukazuje, že ani v korektuře Neruda neprovedl žádné podstatnější změny.

V červnu 1878 vyšlo první vydání Pisní kosmických. Neruda se opět obával, jak bude sbírka přijata. „Už se těším na to, jak ve všech našich časopisech dohromady nebude o nich ale ani zmínky! Mimo titul totiž,“ psal V. K. Šemberovi (Dopisy II, str. 223). Ve skutečnosti byl úspěch této knihy neobyčejný a jednomyslný. Neruda nebyl však zcela uspokojen četnými kritikami, vitajícimi Pisní kosmické. Psal o tom Aničce Tiché asi počátkem listopadu: „Tolik úsudků, a ještě ani jediný neuhodil na to pravé! Nemyslím snad chválu, ale dotknutí se vlastního jádra!“ (Listy A. T., str. 22/23.) Ale se zjevnou radostí a uspokojením oznamuje Neruda Aničce v dopise (pravděpodobně z 9. 11.), že „Kosmické už se tisknou v druhém vydání. Výsledek 14 dnů — to se u nás ještě vůbec nestalo“ (na uved. místě, str. 24).

Rukopisy. Dochovaly se nám dva úplné rukopisy Pisní kosmických. 1. První z nich, t. zv. *Roudnický (RR)*, obálka a 41 listů (17,4 × 13,4). Na obálce je titul *Pisné kosmické*, na listech věnování z 3. vydání (dodatečně vložené), motto z Leandra a 39 číslovaných listků na čtverečkovém papíru s básněmi. Je jich 39, t. j. o jednu více než v tisku. Na 28. listku je básně *Potulný mudrc kdysi slova psal*, která není v tisku (viz zde na str. 59). Rukopis byl věnován Nerudou roudnickému spolku Řip. 26. února 1882 byl Neruda zvolen na návrh Ervína Špindlera čestným členem spolku Řip, v dubnu byl mu odevzdán čestný honorář; Neruda ho užil k svému léčení v lázních Dubi u Teplic. Roudnickým se odvíděl jednak tim, že třetí vydání Pisní kosmických r. 1882 vyšlo s dedikací *Roudnicku věnováno*, jednak poslal spolku Řip dedikační exemplář tohoto třetího vydání s timto přípisem z 10. 10. 1882: „Prosím sl. roudnický spolek Řip, aby tento dedikační exemplář Pisní kosmických, věnovaných Podřipsku, laskavě a přátelsky přijal do ochrany své.“ V roce 1884 odevzdal pak p. August Švagrovský „pravý a jediný rukopis slavných Kosmických písni“ jednotě Řip. Osvědčení sepsané dne 13. května 1884 říká, že rukopis „zaslal Jan Neruda prostřednictvím svého přítele Augusta Švagrovského jakožto dar věnovaný jednotě Řip na důkaz vřelých sympatií“. Rukopis i s osvědčením je nyní uložen v literárním archivu Národního muzea. Jebo faksimile bylo vydáno

r. 1938 v Kladně (Jan Neruda, Písni kosmické, s předmluvou A. Pražáka a Václava Červenky — jsou v něm knihařským omylem poslední dvě básně přehozeny). Jde o pracovní exemplář Nerudův, do něhož vpisoval i několikeré verše textu a i pozdější úpravy shodné s definitivním rukopisem a s tiskem. Faksimile zachycuje však jen text psaný perem, poznámky, opravy a textové verše psané tužkou je třeba studovat přímo v originálním textu a označujeme je zde zkratkou *RR*.

Roudnický rukopis má pro nás i tu cenu, že nám pomáhá rekonstruovat, jak rostla *komposice* celé sbírky (odborně se otázkou komposice Písni kosmických zabýval V. Jirát v Listech filologických 1939, pak v knize O smyslu formy, Praha 1946, a polemicky s ním v netištěné přednášce O. Králík). Básně jsou číslovány v pravém rohu tužkou od 1 do 39. Na 29. místě je báseň *Potulný mudrc*, kterou Neruda vyneschal v definitivním vydání. Jinak se pořad kryje s pořadem v knižním vydání. Mimo to jsou v *RR* tužkou psané římské číslice v levém rohu, které ukazují *začátky oddílů* uvnitř celé sbírky. Římská jednička není zaznamenána. Římská II je u básně *Po nebi hvězdic je rozseto* (č. 7), římská III u básně *Mluvíval člověk* (č. 20), římská IV u básně *Měsíček mrtvý — budoucnost* (č. 29). Podle toho *první oddíl*, začínající apotheosou „Letní ty noci zářivá“, vychází z postoje naivního diváka na oblohu, konfrontujícího své poznatky s poznatky vědy a rozvíjejícího svou metodu pozorování („ já myslím nebe širé si jak naši zemi a při hvězdách si myslím na lidi“). *Druhý oddíl*, zahájený básni „Po nebi hvězdic je rozseto“, vychází od pojmu nekonečna, zobrazuje systém Světa, vzdálené hvězdy, sluneční soustavu a postupuje bliže k zemi, k měsici a k obrazu smrti ve vesmíru. *Třetí oddíl*, zahájený připominkou minulého vztahu člověka k vesmíru „Mluvíval člověk“, staví proti tomu dnešní vůli člověka poznat a pochopit jeho zákonitosti a poučit se z nich. Jevy vesmíru jsou schopny zobrazit i lidské city a lidské vztahy. Vlastenecký motiv se přiznáčně ozývá v závěru tohoto oddílu. *Čtvrtý oddíl* připomíná již v úvodní básni, že osud Země a tím i lidský osud a také osud básníka samého probíhá mezi symbolem Slunce, naši minulosti, a symbolem mrtvého Měsíce, naši budoucnosti. Neruda nezastírá v ničem tragiku Země i lidského osudu, ale doveďe zároveň zhodnotit i oslavit velikost lidského úsilí, jež doveďe pohlédnout mužně ve tvář všem skutečnostem života i smrti a neztratit nic na svém životním elánu. Tento pocit prožívá i básník sám a v tomto smyslu vyslovuje přání, aby jeho atom zazvonil kosmickou písní, až po zániku Země někde jinde opět vzejde život obdobný životu lidskému.

Do téhoto oddílu se tedy členily Písni kosmické v plánu Nerudově. Ale uspořádání jednotlivých básní procházelo jistými změnami. Zřejmě můžeme pozorovat v uspořádání sbírky jako celku v *RR* dvě verše. Svědčí o tom čísla, jež lze čísti pod původním číslováním pozdějších 39 básní v *RR*. Můžeme podle toho mluvit o třech stadiích při vzniku Písni kosmických. První stadium v *RR* představovalo 33 básní, druhé

rovněž v *RR* obsahovalo 39 básní a konečné stadium, totožné s knižním vydáním, obsahovalo 38 básní (je zachováno rukopisně v rukopise *Rt*). V prvním stadiu měl I. oddíl jen 4 básni (č. 1, 3, 5, 6 knižního vydání), II. oddíl 10 básni (č. 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17), III. oddíl 9 básni (č. 20, 21, 22, 19, 23, 24, 25, 26, 27), IV. oddíl 10 básni (č. 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38). Čísla pod původním číslováním druhého stadia lze někdy těžko čísti, takže nelze vždy zaručit spolehlivé pořadí; zejména to platí o posledních třech básních. Tolik je jisté, že v druhé verzi přibylo 6 básní, a to v I. oddílu z básničky č. 2 (*Když k vám vesel bledím*) a č. 4 (*Což třepotá se to tu hvězdíček*), v II. oddílu přibyly z básničky č. 11 (*V pusté jsme nebeské končině*) a č. 18 (*Měsíc mrtev*), a bylo sem přefazeno z oddílu třetího číslo 19 (*Oblaky Země jsou synové tkliví*), v III. oddílu přibyly na jeho konci z básničky *Potulný mudrc*, nezařazený do knižního vydání, a č. 28 (*Slnce je hvězda proměnná*), zatím co básnička „*Oblaky Země jsou synové tkliví*“ byla přefazena do II. oddílu. Jediné IV. oddíl zůstal beze změny. Je třeba připomenout, že ani jedna z těchto šesti básní nebyla otištěna časopisecky a jedna z nich (*Potulný mudrc*) se nedostala ani do vydání knižního.

Některé básni v *RR* mají poznámky tužkou psané, které dosvědčují Nerudovy úvahy při zařazování jednotlivých básní.

U básničky „*Stárnoucí lidstvo čte ve hvězdách*“ je připomínka *Před to: Zdá se mi, že odvždy tak*, která patrně souvisí s plánem básničky, kterou Neruda bud napsal, nebo později do sbírky nezařadil.

U básničky „*Měsíček že je mrtvý muž?*“ je připomínka *Po té: vidit nebe po smrti*, které Neruda zcela zřejmě vyhověl následující básničce „*Měsíc mrtev*“.

U básničky „*Seděly žáby v kaluži*“ je připomínka *Snad před 7?*, která svědčí, že umístění této básničky nepokládal Neruda dlohu za definitivní. Nevíme ovšem, kdy tam byl přípis zapsán, zdali před umístěním v prvním stadiu nebo po umístění v druhém stadiu jako podklad úvahy, která nebyla realizována. V prvním stadiu by musila tato básnička přijít před básničkou „*Stárnoucí lidstvo čte ve hvězdách*“, kde by mohla nějak vyjadřovat ono nejasné „*Zdá se mi, že odvždy tak*“, v stadiu druhém by musila přijít před básničkou „*Po nebi hvězdic je rozseto*“, tedy ještě do I. oddílu, kde by byla mohla dobré doplňovat naivní vztah k vesmírnému dění, který tam Neruda připisoval sám sobě. Jistým svědectvím o úmyslu umístit básničku v první části sbírky nebo aspoň před básničkou „*Stárnoucí lidstvo*“ je časopisecký otisk této básničky v Druhé ukázce z „*Pisni kosmických*“ z konce listopadu 1877, kde jdou všechny básničky za sebou v pořádku, který neporušuje následnost ve vydání knižním, s jedinou výjimkou básničky „*Seděly žáby v kaluži*“, která je zařazena do čela celého cyklu před básničkou „*Stárnoucí lidstvo*“ (viz zde na str. 343).

U básničky „*Potulný mudrc*“, umístěné v druhém stadiu na místě 28 za básničku „*Kdo měkkým je, ten bídne mle!*“, je poznámka *Poslední?*, která byla však později škrtnuta. Snad opravdu zamýšlel Neruda zprvu

dát celé sbírce vtipnou a epigramatickou pointu, aby tím udržel humorný a lehce ironisující tón, který intonoval vstup k celé sbírce. Jestliže Neruda zavrhl myšlenku dát na konec sbírky básničky, v niž se pro zrod velkých myšlenek hledá vtipné vysvětlení ve znameních souhvězdí Orla a Štěra, pak lze tuším toto rozhodnutí uvést i ve spojitosti s celým Nerudovým úsilím, aby se nedal strhnout jednostranně komičnosti, kterou sám vnesl do svých Písni kosmických. „Musím se mit velmi, velmi na pozoru, aby z „pisni kosmických“ nebyly pojednou — pisně *komické*,“ psal ve svém feuilletonu z listopadu 1877 (viz zde na str. 341), a lze se domnívat, že toto hledisko nejenže přispělo k novému umístění této básničky v *RR* do závěru třetího oddílu, ale nakonec i k úplnému jejímu vyloučení z celé sbírky.

U básničky „Přijdou dnové, léta, věkův věky“ je poznámka *Po : bolu*, t. j. po básni „Promluvme sobě spolu . . . co je tu, co je bolu!“

Poznámka u básničky „Aj, tamhle dřimavých jiskerek“, která zní *Snad bezky napřed*, svědčí, že se tato básnička dostala do závěru sbírky jako třetí básnička před koncem teprve po určité úvaze. Snad měla tato básnička zaújmout místo někde za básničky „Měsíček že je mrtvý muž?“, kde Neruda chtěl mit básničku, která by odpovídala heslu *vidět nebe po smrti*, a kam zařadil pak básničku „Měsíc mrtev“. Avšak způsob, s nímž básnička „Aj, tamhle dřimavých jiskerek“ spojovala v jeden celek představu smrti se vznikem nového života, zcela dobře ji začlenil do IV. oddílu mezi závěrečné básničky celé sbírky.

Mimo tyto tužkové přípisy vztahující se ke kompozici sbírky je u básničky č. 1 „Letní ty noci zářívá“ přípis, který souvisí s Nerudovými pokusy vyzkoušet básnickou účinnost Písni kosmických překladem do němčiny. Z dopisu V. K. Šemberovi z listopadu 1877 víme, že Neruda přeložil dvě básničky (viz zde na str. 340). Jednou z nich byla pravděpodobně hned první básnička, neboť v *RR* je dole pod textem básničky tužkový náčrt překladu posledních dvou veršů (11 a 12):

sie läuten uns schöne Zeiten
mit feiner Dukatenstimme

2. Roudnický rukopis není však „jediným“ rukopisem Písni kosmických. Druhý rukopis, který zde označujeme zkratkou *R1*, je čistopis, z něhož se sázelo, jak o tom svědčí poznámky v rukopise. Neruda na něm začal pracovat 5. srpna 1878, svědčí o tom citovaná již Nerudova zpráva Aničce Tiché v dopise téhož dne: „Právě jsem hotov s Kosmickými písničkami, dnes jsem je začal opisovat pro tisk . . .“ (viz zde na str. 344). Rukopis má některé znaky obdobné s *RR*, je psán rovněž na čtverečkovém papíru, je však stránkován shodně s tiskem (66 stran). Na obálce je titul *Písni kosmické od Jana Nerudy*. Tento rukopis věnoval Neruda paní Růženě Fričové-Švagrovské (viz zde na str. 339). Originál je dnes v soukromém majetku, fotokopie je v Ústavu pro českou literaturu ČSAV.

Str. 11 Motto z Rich. Leandra. — 1 Vlněk chtěl jsem nabrat z hbitých proudů,] Vlněk chtěl jsem nabrat z hbitých proudů, 2. *verse*: Vlny chtěl jsem chytat z hbitých proudů, *RR*] Vlny nachytal jsem v hbitých prudech, *RRt*; z z okeánu] z okeánu 2. *verse*: vlny može *RR*; 3 ale sobě] (sobě ale) ale sobě *RR*; 4 tichou vodu] klidnou vodu *RR*.

Str. 13 1. Letní ty noci zářivá. — 6 starobný] (šedivý) starobný *RR*; 9 Dokola] (A kolem) Dokola *RR*.

Str. 14 2. Když k vám vesel hledim. — 3 Naše dívky] Naše (slunce) dívky *RR*.

Str. 15 3. Ach, jaké to blaho. — 15 bych kamenem] bych (přec) kamenem *RRt*; 16 vás přehodil] vás (bych) přehodil *RRt*; 19 hluku] hluku (plesu) *RRt*; 20 šumu] šumu (hluku) *RRt*; 23 prstem] prstem (si zde) *RRt*.

Str. 16 4. Což třepotá se to tu hvězdiček. — 1 Což] (Ach) Což *RR*; 4 samotná] samotna *RR*; 5 chvílemi] (někdy) chvílemi *RR*; 6 bledoučké *RR*, *Rt*] bledoučké 3, 2, 1; 7 hvězda] (hvězdička) hvězda *RR*; 8 v očku] v(e) očku *RR*.

Str. 17 5. Snad jini jinak uvídí. — Lumír 1877. — 6 to] (vždyť) (tot) to *RR*; 12 hvězdičky] komety *L*] (komety) hvězdičky *RR*; 22/23 zášt je] zášt, je 3, 2, 1, *Rt*, *RR*, *L*; 26 v koutečkách,] v koutečkách *L*.

Str. 19 6. Věřte, že také hvězdičky. — Lumír 1877.

Str. 20 7. Po nebi hvězdic je rozseto. — Lumír 1877.

Str. 21 8. Poeto Světe, co jsi acon prožil. — Lumír 1878. — 6 v zpěvů míru —] v zvučnou míru — 2. *verse*: v pravou miru — 3. *verse*: v písni míru — 4. *verse*: v zpěvů míru — *RR*; 12 vykvěte,] vykvete, *L*; 14 hymnu křídla] hymnu křídla 2. *verse*: hymnu tvého křídla *RR*; 37 a přec — jsi poetou] a přec jsi poetou *RR*; 40 až vzplály lice,] až vzplály lice, 2. *verse*: až chvějné vzplály lice, *RR*; 42 Ty] (Ty) A *RR*; 43 co hymnus stál tě bolu!] co hymnus tvůj stál bolu! *RR*] co hymnus stál tě bolu! *RRt*.

Str. 23 9. Stárnoucí lidstvo čte ve hvězdách. — Lumír 1877. — 2 ve hvězdách *L*] ve hvězdách, 3, 2, 1, *Rt*, *RR*; 5 prostory 2, 1, *Rt*, *RR*] prostory, 3, *L*; 7 papršlek] paprsek *L*,] papršlek *RR*; za v. 12 v *RR* ještě další strofa, vytvářející se strofou první rámcem k celé básni (pak skrtnuto tužkou):

Čteme a čteme vždy toužebněj,
až touhou nám planou lice,
my čteme ve zlatém pismě hvězd
jak dědeček ve kronice.

Str. 24 10. Paprsku s Alkyony mé. — Lumír 1877. — 2 světelny šípe,] světelny květe, 2. *verse*: světelny šípe, *RR*; 3 čím si tvá paní libezná] libezná čím si paní tvá *RR*] čím si tvá paní libezná *RRt*; 5, 13 Ach snad už] Ach, snad už *L*; 14 už je] (je již) už je *RR*; 16 v tisíce věkův]

v tisice tisícův *L*] v tisice tisícův *z. verse* v tisice věkův *RR*; 18—19
původně v *RR*:

přes věky lidstvem hřimá,
po věcích šlehne její blesk —

ale pak opraveno tužkou (*RRt*) na konečné zvěně; v *RR* naznačeno po straně
prvých pěti veršů i metrické schema:

Str. 25 11. V pusté jsme nebeské končině. — 4 tak] tu *RRt*; 14 doma jak smeti,] doma — jak smeti, *RR*; 35 pijákem 2, 1, *Rt*, *RR*] pijákem — 3; 39 plna] plná *RR*; 40 mladá] jak] (jako ta) mladá jak *RR*; 41 holčička Venuše,] (Venuše holčička) holčička Venuše, *RR*; 48 jen až] jen(om) až *RR*; 58 k sobě,] k sobě — *Rt*, *RR*; 60 po nebi] nebem pak *z. verse* po nebi *RR*.

Str. 28 12. Všechny ty vířivé planety. — Lumír 1877. — 3 šířho 2, *L*, *Rt*, *RR*] šířho 3, 1 (srov. v. 7); 5 planety 2, 1, *L*, *Rt*, *RR*] planety, 3; 7 slétnou zas] slétnou se *RR*.

Str. 29 13. Také to Slunce ohnívé. — Lumír 1877. — 3 přijde i] přijde mu *z. verse*: přijde i *RR*; 5 A jen když za čas] A jen když s oblohy *z. verse*: A jen když za čas 3, *verse*: (S oblohy jen když) připojeno metrum — — — — *RR*; 7 pak dávným plamem svým] pak dávnou září svou *z. verse*: pak dávným plamem svým *RR*; 9 Ach což] Ach, což *L*; 13 Matičce dás-li] Matičce dás-li (Dáte-li matce) *RR*; 15 vpadlé, ztlelé rty] ztlelé, mrtvé rty *z. verse*: ztlelé, siné rty 3, *verse*: vpadlé, ztlelé rty *RR*.

Str. 30 14. Zem byla ditětem. — Lumír 1877. — 6 divně se chvěje ji] (jimž se ji rozchvívá) divně se chvěje ji *RR*; 15 rostla jsi] rostla jen *z. verse*: rostla jsi *RR*] (rostla jen) rostla jsi *Rt*.

Str. 31 15. Měsiček, pěkný mládenec. — Lumír 1877. — 3 panenku 2, 1, *Rt*, *L*, *RR*] panenku, 3; 5 polibí,] polibí, *L*] polibí 2, 1; 13 slova ty je zde zájmenem osobním a ne ukazovacím k slovu panenky — do svědčí to velké T ve všech původních textech; 18 sličné] sličné 1, *Rt*, *RR*.

Str. 32 16. Báječně krásný to přec byl sen. — 11 nespouští ji s očí. 2, 1, *Rt*, *RR*] nespouští ji s očí. 3; 13 Měsičku sobě všimni:] toho si dobrě všimni: *RRt*; 14 snad se ti tisíc] snad se jich tisíc *RR*] snad se ti tisíc *RRt*.

Str. 33 17. Měsiček že je mrtvý muž? — Lumír 1877. — 4 Pak není širém ve světě] Pak není věru na světě *L*; 7 hvězdné touze —] (krásné) hvězdné touze — *RR*.

Str. 34 18. Měsíc mrtev. — 6 smavých červánkových hříček:] smavých, červánkových hříček, RR; 10 nejdé] nejdé RR; 13 v černém visí nebi,] (v černém nebi visí,) v černém visí nebi, RR; 21 polibení,] polibení, Rr, RR; 29 vše je světlonoše!] vše (ty) je světlonoše! RR.

Str. 36 19. Oblaky Země jsou synové tklivi. — 12 vzdechy, 2, r, Rr, RR] vzdechy — 3.

Str. 37 20. (Mluvíval člověk:) — Lumír 1877.

Str. 38 21. (A mluví člověk:) — V RR titul v závorce dodatečně tužkou (RRt); 11 k myšlénkám] s myšlénkou RRt.

Str. 39 22. Seděly žáby v kaluži. — Lumír 1877. — 4 odvíral] otvíral L; 13 řekněm pro příklad,] řekněm, pro příklad — RR; 42 paprsek] paprsek L; 45—48 v RR po straně naznačeno metrum:

48 ráči,] ráči? L.

Str. 41 23. Že skály již Země plameny. — 1 Že skály již] Že skály již 2. verze: Již skály prý RR; 3 Vždyť (Aj) RR; 3 ty plameny,] ty plameny, 2. verze: jak vesele RR; 20 svoboda, pravda, krása;] svoboda, pokrok, krása; RR] svoboda, (pokrok,) pravda, krása; Rr; 21 při slově lidsky šlechetném] při slově lidsky šlechetném 2. verze: při slově velkém, šlechetném RR; 23 v RR po straně: (tu).

Str. 42 24. Dík budíž vám, zlaté hvězdičky. — 17 Ach když] A když RRt; 18 skáče —] skáče, RR; 20 jde a pláčel] jde — a pláče! RR.

Str. 43 25. „Vlast svou máš nade vše milovat!“ — Lumír 1877 s titulem Piseň kosmická. — 3 hvězdám] hvězdám 2. verze: světům RR.

Str. 44 26. Vzhůru již hlavu, národe. — 5 Toť prostě tím: ty] A je to tím: ty 2. verze: A je to tím: že 3. verze: Toť prostě tím: ty RR; 6 z jadrného] z (nejl) jadrného RR; 8 jen z plynových jsou hadrů,] (jsou z plynových jen hadrů.) jen z plynových jsou hadrů. RR; 15 z křemene] z křemele 2. verze: z křemene RR.

Str. 45 27. Kdo měkkým je, ten bídne mřel — 2 lide, vzhůru k nebi] lide, vzhůru k nebi 2. verze: lide můj, jen vzhůru 3. verze: lide můj, jen k nebi RR; 3 velká ta] (ta velká) velká ta RR.

Str. 46 28. Slunce je hvězda proměnná. — 3 krásný] krásným RR; 6 skvrna —] skvrna, RR; 9 V jistém vždy] V určitém RR] V jistém vždy RRt; 10 kalem —] kalem, RR.

Str. 47 29. Měsiček mrtvý — budoucnost. — 10 rouškou zastřem si] (zastřem si rouškou) rouškou zastřem si RR; 11 žijeme až] a žijeme RR.

Str. 48 30. Děj Země je krátce jen vyprávěn. — Lumír 1877. —

1 je krátce jen] je krátce jen (tak krátce je) RR; 7 všecken 2, 1, L, RI, RR] všecken 3.

Str. 49 31. Zelená hvězda v zenitu. — Lumír 1877. — 5 Před lety] Před léty L, RI, RR; 9 Před lety] Před léty L.

Str. 50 32. Myslím, že malý Měsíček. — Motivu této básně využil Neruda k satirě na politika staročeské strany Skrejšovského ve feuilletonu v Národních listech z 24. října 1880: „V Písničkách (cena 60 kr.) stojí, když už prý má naše malá země poety tak velké, jak obrovští prý asi poetové budou teprv jednou na tom velikánském slunci, a spisovatel že by „za cenu života“ chtěl slyšet jednu takovou „sluneční písničku“. No — to je osobní gusto. Já zas mohu říci: slyšet takhle nadívavat nějakého „slunečního“ Skrejšovského — — Laudone, byla by to rozkoš! —“ — 3 naše že] a naše že RR; 6 života květ pokryje —] v života květ se skryje — 2. verše: života květ pokryje — RI, RR; 8 v nich] z nich 2. verše: v nich RR; 14 jaké . . . běsy, RR] jaké . . . běsi, 3, 2, 1] jaké . . . (běsy) běsi, RI; 15 výblesk] výblesk 2. verše: rozblesk RR; 16 výskavé,] výskavé, 2. verše: oslnné, RR; 19 bujnosc] bujnosc 2. verše: kyprost RR; 21 naděje,] naděje, RR.

Str. 51 33. Již vyznám se ze všech hřichů svých. — 2 za pas] za pas RR; 5 Vim, vim, že je] Vim, vim že je 1, RI, RR.

Str. 52 34. Promluvme sobě spolu. — Lumír 1878. — 11 vítězna se domovině] vítězna se volné dráze 2. verše: vítězna se domovině RR; 13 po nebes klenu L, RI, RR] po nebe klenu 3, 2, 1; 25 šachta] raket 2. verše: šachta RR; 38 naše] všechna 2. verše: naše RR; 39 ranní sen] krátký sen 2. verše ranní sen 3. verše jarní sen RR.

Str. 54 35. Přijdou dnové. — 7 slávy činech —] slavných činech — RR; 8 odletěla;] odletěla, RR; v. 9 v RR původně za v. 11 ve znění: po srdeci i jeho palném bolu, již tam rák vloženo za v. 8 a opraveno na konečné znění; 10 dohořelo] pochováno 2. verše: dohořelo RR; 24 Přijdou] Přijdou 2. verše: Minou RR] Zašli RR; 24 léta] leta RR; 33 a vzdálené hvězdy] a nejzazší hvězda RR.

Str. 56 36. Aj, tamhle dřimavých jiskerek. — Lumír 1877. — 8 „Ty popel jsi, popel] „Popel jsi, popel RR] „Ty popel jsi a popel RR; 11 tam prach se] tam „prach“ se RR; 12 v nebeském] v tichounkém RR; 14 mlžino] mlho ty L] „mlho“ ty RR] mlžino RR; 16 s lici skvoucí!“] s lici žhoucí!“ RR] s lici skvoucí!“ RR; 18 naslouchám vám v roznětu svatém,] kdo vás zapěl v roznětu svatém (?)! RR] naslouchám vám v roz. sv., RR.

Str. 57 37. Ty věčné hlasy proroků. — Lumír 1877. — 7 rozkvětlým 2, 1, L, RI] rozkvětlým RR] rozkvětlým, 3; 13 Dřív] My RR] (My) Dřív RI; 15 dřív] my RR; 21 My umřem, avšak] My umřem! — avšak L] (Nuž umřem! — avšak) Nuž umřem, avšak RR] My umřem, avšak RR; v RR za 3. strofou původně strofa 5, pak 4 a 6, ale RR opravuje na pořad definitivní.

Str. 58 38. Až planety sklesnou k Slunci zpět. — 1 k Slunci]

k (zemí) Slunci *RR*; 3 až drobty ty, smrti poštvaný,] až drobty ty, na prach rozmlety, 2. *verse*: až drobty ty, smrti poštvaný, *Rt*, *RR*] prach sluneční, smrti rozeštvan, 2. *verse*: až z Slunce prach, smrti rozeštvan, *RRt*; 5 průvod ten,] průvod ten 1; 14 poznovu] zase *RR*; 17 světě tom 2, 1, *Rt*, *RR*] světě tom, 3; u veršů 22 a 23 je v *RR* tužkou po straně: rozvoni naději, bol *RRt*, patrně zdrodek nové *verse* k verším 23 a 24.

Str. 59 DODATEK K PÍSNÍM KOSMICKÝM

Báseň *Potulný mudrc kdys slova psal* je jediným nám známým doplňkem Pisni kosmických. Je dochována v *RR* a byla tam zařazena na 28. místo celé sbírky, ale později byla vyložena. O jejím vztahu k celé sbírce viz na str. 348. Báseň vydal z rukopisu Ervin Špindler ještě za života Nerudova v Podřipanu z 12. července 1884. Otisk: *Nor* 235 podle Špindlera s titulem *Kosmický epigram*. Špindler otiskl text podle některých tužkových variant Nerudových, které nejsou zachyceny ve faksimile *RR*, ale nepostupoval dost důsledně. Jelikož je zřejmé, že Neruda při vpisování variant hledal text umožňující srozumitelnost básně, která má epigramatický charakter, nevycházíme ani v tomto vydání z textu psaného inkoustem v *RR*, ale přihlédli jsme k variantám tužkovým (*RRt*).

1 Potulný mudrc] Cestovní mudrc *RR*] Potulný mudrc *RRt*; 3–4 je převzato celé z *RRt*. První *verse* v *RR*:

„Z čeho se myšlenky veliké,
nové a planoucí rodí?“

Mimo to je tu ještě druhá (*Ikrtnutd*) *verse* v *RRt*:

„Z jakých se popudů myšlenky
veliké v člověku rodí?“

8 z semene] v znamení *RR*] (v okruhu) z semene *RRt*.

Str. 61 BALADY A ROMANCE

Sbírka Balady a romance (*BR*) vyšla na počátku roku 1883 jako první číslo Poetických besed, redigovaných Janem Nerudou a vydávaných Ed. Grérem a Ed. Valečkou v Praze. Dne 15. ledna 1883 oznamuje Neruda Ervinu Špindlerovi: „Tyto dny už dostaneš první sešit Poetických besed“ (Z listáře Jana Nerudy, str. 41). 22. ledna zaslá 1. číslo Poetických besed Fr. Ad. Šubertovi (Z listáře Jana Nerudy, str. 42) a Sv. Čechovi (A. Pražák, Neruda v dopisech, 2. vyd., str. 473), 24. ledna oznamují sbírku Národní listy a 25. ledna posilá Neruda „exemplářek“

svých Balad Juliu Grégrovi (podle neotisklého dopisu). Zachoval se Nerudův dopis z 11. ledna 1882 nakladateli Ed. Valečkovi, obsahující smlouvu tohoto znění: „Přenechávám Vám cyklus básni Balady a romance nadepsaný pro první sešit Poetických besed a u vydání v počtu tří tisíc exemplářů za smluvěnou mezi námi cenu osmdesát zlatých“ (Z listáře Jana Nerudy, str. 40). Jelikož Balady a romance zahajovaly sbírku Poetické besedy, kterou Neruda redigoval, měly zvláštní postavení, vytyčovaly do jisté míry program celé sbírce. (O tom F. Vodička, „Nerudův thematický a jazykový program v Poetických besedách“, Naše řeč 37, 1954, str. 103/115.) Ke knize bylo také připojeno programové prohlášení Nerudovo a Valečkovo, v němž se mluvilo o účelu a programu Poetických besed. Podle tohoto prohlášení měly Poetické besedy dvojitý účel: 1. „aby prospely samé básnické produkci české“, 2. „aby českému básničství klestily cestu a získaly obliby v národních kruzích *nejšířeb*“. Druhého účelu mělo být dosaženo hlavně „výpravným obsahem“ a poměrnou láci jednotlivých sešitů. Výjimečně měla být uveřejňována i časová lyrika, po připadě i vhodné překlady. Balady a romance splňovaly tento program jak svým výpravným obsahem, tak svou lidovostí, proklamovanou již mottem k celé sbírce: „Volím slovo prosté, chci tu báji vypravovat, z úst jak lidu roste.“

Na rozdíl od Pisni kosmických, jejichž jednotlivá čísla od počátku vznikala jako součást celkového plánu, který měl svou předem danou koncepci a přibližný rozsah, jednotlivé balady a romance vznikají zprvu ojediněle a zdá se, že také bez celkového záměru. Neruda sice od počátku jednotlivá čísla označoval zpravidla druhovým titulem jako *balady*, *romance* nebo *legendy*, to však nepřekvapuje, známe-li, jaký zájem měl Neruda o tyto druhy literární již od mládí. Zdálo se tedy, že tu Neruda pokračuje v intencích své starší tvorby, známé z Knih veršů.

Jednotlivé balady vznikaly a byly časopisecky uveřejňovány ve velkém časovém úseku 1875 – 1883. Mimo čísla zařazená do knižního vydání vznikaly však ještě jiné básně toho druhu do knihy nezařazené. Jsou to: *Balada malostranská*, *Romance dvě, a tuze pěkná* a *Balada biblická*, které zde uveřejňujeme v dodatech k Baladám a romancím. Též původní tituly nejsou všude shodné s titulem v knižním vydání, často místo balady bývá v původním titulu romance nebo obráceně, po připadě některá čísla označoval Neruda jako legendy.

Růst celé sbírky ukáže chronologie jednotlivých čísel, sestavená podle časopiseckých otisků a původních jejich titulů. V letech 1875 až 1878 vznikla v každém roce jedna básně, v r. 1875 *Balada belgolandská*, v r. 1876 *Legenda z Kamenného mostu*, zařazovaná Nerudou původně k Povídám malostranským, v r. 1877 *Pařížská legenda*, v r. 1878 z přiležitostného podnětu *Balada dětská*. V r. 1879, t. j. po vydání Pisni kosmických, vzniká větší skupina básní, které se mohou pokládat

již za součást většího plánu: v lednu byly otištěny dvě romance (*Romance dvě, a třetí pěkné*) a *Balada* (t. j. *Balada stará — stará!*), v březnu *Legenda* (t. j. *Balada májová*), v červnu *Česká balada*, v srpnu *Ugo Bassi* (t. j. *Romance italská*), v září *Balada živoucí* a v prosinci *Balada Hlédovatelství*. V roce 1880 vyšla v lednu ještě v souvislosti s tvorbou předcházející *Legenda rajská* a patrně mimo rámec této tvorby v květnu básní neoznačovaná zprvu druhově, *Jaro 1848*. Pak víc jak půl druhého roku nevychází ani jedno číslo budoucí sbírky. V listopadu 1880 Neruda sice piše pro Arbesova Šotka „*Pijácké motivy*“ (viz zde na str. 228), které v dopise V. K. Šemberovi označuje jako *pijáckou baladu*, ale tuto básni Neruda sám nikdy nezařazoval do okruhu Balad a romanci. Důvodem odmlčení je okolnost, že Neruda právě v tomto období je nemocen a zároveň je hluboce rozladěn nad českou oficiální politikou, neschopnou hájit věc národa s důrazem a s rozhodnosti odpovídající zájmům českého lidu. Neruda však nesetrvává na stísněnosti a občasné deprezi, jaká se ho zmocňuje, jakmile si uvědomuje neschopnost politiků nebo dokonce jejich přímou zradu, ale hledá i cestu, jak umělecky reagovat na novou situaci. A tu v r. 1882 začíná znova psát balady a romance, tentokrát ze zřejmě s úmyslem vytvořit sbírku, která by uvědomělou lidovostí v obsahu i formě byla spjata s lidovým základem národa, v jehož silu nepřestal důvěřovat. V baladě a romanci spatřoval Neruda útvar typicky lidový a český. V r. 1880 vyzýval dopisem (dosud neotiskněný) Quise, aby přispěl do sborníku Národ sobě „něčím ryze českým“, nejlépe prý baladou nebo romanci. Kniha balad a romanci mohla tedy tvořit vhodný programový vstup k celé sbírce Poetické besedy. Neruda proto začíná dotvořovat jednotlivá thematická jádra naznačená v předcházející tvorbě, především thema národní a biblické, viděné ovšem očima lidu. V dubnu 1882 vychází *Romance biblická o Goliátori a Davidovi*, *Balada borovská* a *Romance o Černém jezere*, zařazovaná Nerudou zprvu do současně připravovaných Zpěvů pátečních, v květnu *Romance o Karlu IV.* a *Balada o duci Karlu Borovskému*. Ke konci roku 1882 připravoval již Neruda knihu do tisku a tehdy vznikly i básně otištěné v lednu 1883, t. j. *Balada o třech králech* a *Balada o polce*. Na tyto dvě balady se pravděpodobně vztahuje místo z Nerudova dopisu V. K. Šemberovi z 11. prosince 1882: „Když je mi nanic, plíš vždycky balady, a takž jsem napsal za ty dva dny dvě.“ (Dopisy II, str. 321.) *Balada o svatbě v Kanadě* nebyla, pokud vim, vůbec otištěna časopisecky a vznikla pravděpodobně až při poslední redakci.

V literárním archivu Národního muzea máme zachován i materiál svědčící o tom, jak vznikala kompozice celé sbírky. (Kompozici Balad a romanci se zabýval K. Poldk v Listech filologických 1934 a pak v knize O umění Jana Nerudy, Praha 1942.) Především jsou to dva autografy původního titulního listu, oba tužkou psané, se zněním: *Balady, romance, legendy*. Mimo to se dochoval tužkou psaný list (8°) Ne-

rudova rozvrhu sbírky, bez titulu (jeho obsah uveřejnil M. Novotný v článku Kapitoly, nerudovské i nerudné, Živá tvorba 1, 1943, str. 55). Obsahuje výčet v tomto pořadku a znění:

Legenda pašiová	3
Balada horská	2
Balada dětská	2
Balada zimní	3—4
Balada stará — stará!	2
Balada česká	3
Romance o Černém jezeře	3
Romance o Karlu IV.	3
Romance helgolandská	3
Romance italská	2
Balada štědrovečerní	4
Romance tříkrálová	3
Legenda májová	2
Legenda rajská	2
Balada malostranská	
Romance biblická	
Romance dvě, a tuze pěkné:	
Ta první	
Ta druhá	
O Havličkovi	4
O polce	5

Ignát Herrmann, který našel tento rozvrh v pozůstatnosti Nerudově (opatřil jej svými poznámkami), uvažoval, zda nejde o plán druhého, rozšířeného vydání Balad a romancí. Proti tomu svědčí však tituly jednotlivých čísel, které jsou většinou shodné s původním otiskem časopiseckým a ne s titulem v knižním vydání. Čísla uvedená v rukopisném rozvrhu po straně jednotlivých titulů znamenají odhad počtu stran tisku. I tato čísla ukazují k době před prvním vydáním Balad, kdy Neruda, který spěchal s uveřejněním, musil pečlivě rozvažovat, má-li dost materiálu na sbírku.

Srovnání tohoto prvního náčrtu rozvrhu sbírky s konečným rozvrhem ukazuje, jak Neruda definitivní úpravou pořadu básní přispěl k uměleckému propracování a k sjednocení celé sbírky. Především z hlavního titulu celé sbírky odstranil „legendy“ a i původní legendy přeměnil v titulu na balady. V obsahu střídala celé skupiny balad s romancemi, po prvé s celou skupinou romancí, po druhé s osamocenou Romancí štědrovečerní. Zároveň bez zřetele k druhovým označením střídala látky křesťanského mytu s látkami národními, po případě časovými, a s látkami obecně baladickými. Z látek obecně baladických vytvořil proti původnímu plánu celou skupinu ve středu sbírky tím, že spojil

Romanci helgolandskou s Baladou zimní a Baladou starou — starou v jeden celek. Zároveň však se rozhodli omezit skupinu humoristických čísel, která v druhé polovině sbírky tvoří protiváhu proti vážnému charakteru první poloviny knihy, a to buď z důvodů umělecké autokritiky, nebo z obavy, aby tón básni neskreslil charakter celé sbírky a její vnitřní rovnováhu (tak byla vyloučena Balada malostranská, Romance biblická a Romance dvě, a tuze pěkné). Naproti tomu jevilo se Nerudovi nutným dát ještě dodatečně celé sbírce jednotný rámcem přikomponováním biblického příběhu v Baladě o svatbě v Kanaán, který by vhodně korespondoval vstupní Baladě pašijové.

I tak nevznikla sbírka veliká, měla jen 56 stran, což neodpovídalo zamýšlenému rozsahu jednotlivých svazků Poetických besed. Neruda to sám vysvětloval příteli Ervinu Špindlerovi takto: „Dle velikosti mého sešitu se neřídí, dal jsem, co jsem měl, — ovšem toho není mnoho.“ (Z listáče Jana Nerudy, str. 42.) V dopise z 16. prosince 1882 piše Neruda Sv. Čechovi, že jen nerad zahajuje Poetické besedy svými Baladami a romancemi: „Dám svoje ‚balady a romance‘, avšak je jich málo, 16 kousků, sešitek můj bude nejtěžší, nejmenší ze všech svažecků ‚Besedních‘, a já se budu stydět. Kdybych byl zdrav, připsal bych rychle ještě nějaké kusy; ale musím bohužel svou činnost obmezovat ještě tuze.“ (A. Pražák, Neruda v dopisech, 2. vyd., str. 472.) Sbírka měla v konečné podobě čísel 18, tedy o dvě čísla více, při čemž jedno číslo (Baladu o svatbě v Kanaán) napsal Neruda pravděpodobně ještě po 16. prosinci, ale to vše nestačilo zahladit Nerudův dojem, že předstupuje před veřejnost se sbírkou malou a vnitřně nedohotovenou. Svědčí o tom i dopis psaný V. K. Šemberovi 4. února 1883, v němž připomíná, že mu živelný charakter vzniku celé sbírky znemožňoval dotvořit ji kompozičně: „S bibli máš pravdu, ale rostlo to, jak to právě rostlo. Těžko rovnováhu hledat.“ (Dopisy II, str. 325.)

Balady a romance vyšly za života Nerudova jen v jednom vydání, které je také základem naší edice. Pokud jde o *rukopisy*, dochovala se nám jen torsa. Někdy jde o první náčrty, jindy o rukopisy určené k časopiseckému otisku a konečně jindy o opisy určené pro sbírku. Tyto opisy jsou na čtverečkových listech a Neruda je zařazoval do zminěné obálky, která měla zprvu titul Ballady, romance, legendy; později byly patrně listky přeřazeny do jiného celku, určeného k tisku a nedochovaného. Jen několik listků z tohoto celku se zachovalo, mimo jiné — uvedené zde v komentáři k jednotlivým básním — i listek s mottem celé sbírky.

Str. 65 *Balada pašijová*. Česká včela 2, č. 6 (25. března 1877), str. 84, pod titulem *Pašijová legenda (ČV)*. — Básně psal Neruda v nemoci a ve chvíli peněžní tísni, jak o tom svědčí Nerudův dopis V. K. Šemberovi z 15. března 1877: „Dal jsem se honem do psaní — to je náklé psaní v nemoci! A mám za osm dní hotovou a) bohopustou pašijní

legendu — 44 verše, b) pitomou povídku — asi pět stránek; ale to se má teprv redakcím dát, tisknout a pak teprv honorovat!“ (Dopisy II, str. 173.)

3 z nebes ČV] s nebes BR.

Str. 67 *Balada horská*. Lumír 10, č. 12 (20. dubna 1882), str. 177, s podtitulem: *Z veršů Jana Nerudy (L)*. Rkp. získán v aukci 1950, 1. list, 8°, na čtverečkovém papíře (r).

10 na vše, co kde boli!“ L] na vše co kde boli!“ BR, r.

Str. 68 *Balada dětská*. Lumír 6, č. 35 (20. prosince 1878), str. 545 (L). — Básně byla napsána v noci 31. srpna 1878 za Nerudova pobytu v Písku u básníka Ad. Heyduka. Toho dne se Neruda dověděl, že před dvěma dny zemřela Heydukova dcera Jarmilka, která se narodila 16. června 1878 a na kterou se jel po prvé jako její kmotr podivat k Heydukovi do Písku. Neruda zkrátil svou návštěvu, odjel již 1. září do Vlachova Březí, odkud oznámil dopisem, že zanechal v Písku básně pro paní Emilku, choť Heydukovu: „Verše na psacím stolku napsal jsem pro Emilku. Je to truchlivý motiv, ale povstal u Vás, je Váš.“ Na psacím stole ležela Balada dětská. Celou příhodu vyličil Adolf Heyduk v článku „Balada dětská“ ve Vzpominkách na pamět třicetileté činnosti Umělecké besedy 1863–1893, str. 24/27. (Viz též Ad. Heyduk, Vzpomínky literární, Praha 1911, str. 113/119.) Srov. Stanislav Souček, Nerudova „Balada dětská“, Pedagogické rozhledy 24, 1911, str. 726/736.

1 zdímla] zdímla L; 3/4 stroficky rozčleněno podle L, v BR není vyzehán řádek; 17 mně] mne L.

Str. 70 *Balada česká*. Lumír 7, č. 16 (10. června 1879), str. 241, jako faksimile Nerudova rukopisu s titulem *Česká balada (L)*.

5 dobré činil.] činil dobré. L.

Str. 72 *Romance o Černém jezeře*. Květy 4, 1882, I. pololetí (sešit dubnový), str. 434/435, jako 3. básně cyklu *Z veršů Jana Nerudy. Ze Zpěvů pletečnic (K)*.

11 vyhoštěná.] vyhostěná. K; 13 hrdin slavný tem —] hrdin tem — K; 16 všechno] všecko K.

Str. 74 *Romance o Karlu IV.* Světozor 16, č. 21 (19. května 1882), str. 242/243 (S). — Neruda nabídl básně redaktoru Světozora P. Sobotkovi dopisem z 2. května 1882: „A tadyhle Ti posílám nějaký škvarek pro Světozor, hodi-li se. Vyprošuji sobě: a) korekturu; b) exemplář toho čísla do bytu; c) vypadne-li nějaký honorárek, také ten do bytu.“ K dopisu připojil Neruda „poznamenání“: „Poslední slovo předposlední slohy zni ‚vpili‘ — nikoli snad ‚opili‘ —, čemuž

ostatně nasvědčuje i metrum.“ Nerudův dopis z 14. května pak do svědčuje, že „v korektuře přece stálo „opili“ místo správného „vpili“, Neruda proto žádal Sobotku, aby dohlédl, aby oprava byla provedena. (A. Pražák, Neruda v dopisech, 2. vyd., str. 442.) — *St. Souček*, který napsal podrobný rozbor básně (Nerudova „Romance o Karlu IV.“, 15. výroční zpráva II. čes. stát. gymnasia v Brně 1916), zjišťoval v článku O vzniku Nerudovy „Romance o Karlu IV.“ (Listy filologické 1917, str. 240 a n.) literární reminiscence poskytující Nerudovi podněty při tvorbě. Je to především óda *Sebestiána Hněvkovského „Na mělnické víno“* (Básně drobné, Praha 1820, str. 177/180), kde čteme verše přirovnávající českou povahu k chuti mělnického vína:

Ty jsi velmi nápodobně
krajanům svým v povaze:
zdá se být u ukaze,
v chuti mnohým nezdobně;
přec máš pravé sily dosti,
předčiš cizích v výbornosti.

Méně podstatný je poukaz na vzdálené motivické podněty čerpané z básně A. F. E. Langbeina *Das Weingericht*, otisklé ve sbírce *Ign. Huba Deutschlands Balladen- und Romanzendichter*, kterou Neruda jinak dobře znal.

51 vybírávý — J vybírávý S.

Str. 77 *Romance o jaře 1848*. Národ sobě. List pamětní vydaný ve prospěch českého divadla Národního, květen 1880, str. 2, s titulem *Jaro 1848 (N)*. Rkp. tužkou na proužku papíru (polovina čtvrtky) s titulem *Jaro 1848 (r)*. — Zárodek celé básně najdeme v Nerudově vzpomínání na rok 1848 ve feuilletonu v Národních listech z 14. března 1880, psaném při příležitosti smrti Karla Sladkovského: „Tak něco z roku 1848 chvíle se zas vzduchem, z toho krásného, teplého, zářičného roku, kdy co člověk, to bratr, a nadšení pro svobodu, pro vše lidské bylo horoucí. Jako by se byl poslední bílý paperslek toho slavného březnového slunce vzduchem tráš!“ Verše 16—18 citoval Neruda jako motto k podobizně Petra Fastra v Humoristických listech z 4. června 1881.

z lidstvo staré? J lidstvo to staré? r; 6 pěl ji haluzný háj, J pěl ji (do sboru) haluzný háj, r; 7 tem, J tem N, r; 8 a pěla] i pěla N; 15 pln záře sen — J pln záře (byl) sen — r; 16 nevěděli oč, J nevěděli (proč) oč, r; 23 Kde klobouk, tam péro, kde bok, tam zbraň — J Kde klobouk tam péro, kde bok tam zbraň — BR, N, r; 25 ve smích J v smích N; 32 Kraj celý J Kraj český N, r.

Str. 79 *Romance italskd.* Lumír 7, č. 24 (30. srpna 1879), str. 369, pod titulem *Ugo Bassi* s podtitulem *Romance od Jana Nerudy (L)*. Rkp. inkoustem psaný na čtverčekovaném papíře, 1 list, 8°, titul po straně

tužkou *Romance italská (r)*. — Případ vlasteneckého kněze Uga Bassiho (1801—1849) zaujal Nerudu již v Nár. listech 3, června 1877, kdy o něm psal ve feuilletonu, v němž se vysmívá papežské humanitě: „Smrt byla jen na nejtěžší provinční. Takž zastřelen k rozkazu kněží Ugo Bassi, že byl — polním kaplanem u garibaldianů. A stalo se to s největší šetrností k duchovnímu jeho stavu: před popravou mu sedřeli kůži s rukou a temene, aby ho „odsvětili.““

1 Ugo Bassi,] Ugo (Grossi) Bassi, r; 18 ctného :] (ctného,) ctného : r.

Str. 80 *Romance belgolandská*. Lumír 3, č. 42 (21. října 1875), str. 513, s titulem *Balada belgolandská (L)*. — Báseň vznikla v souvislosti s Nerudovou cestou na Helgoland, o niž psal ve feuilletonu Národních listů ze dne 1. října 1875, kde čteme též o thematickém podkladu celé básně: „Dosti těžký a dosti chudý život mají Helgolandané. Jen když se nějaká loď s nákladem u ostrova troskotá, rozšíří se jím srdce — i svědomí. Ještě před několika lety bylo tvořobýčejem, že farář v kostele se veřejně modlil, aby „bůh ráčil požehnat břehu“. Když jedeš kolem ostrova, zasměješ se mimovolně, jak ohnivě ti kormidlující Helgoland vypravuje co hlavní věc, kdeže kdy se tu troskotala nějaká loď.“
22 rychle s člunkem] rychle člunkem *L*.

Str. 82 *Balada zimní*. Květy 1, 1879, 3. část (sešit zářijový), str. 253/254 (K). Rkp. inkoustem psaný na čtverečkovém papíře (1 dvojlist, 8°) v Arbesově pozůstalosti (r). Arbes, když dostal rukopis poslaný Květům, psal o tom L. Stroupežnickému: „Co řekl ondy Thomayer o Nerudovi? Že je hotov — není-liž pravda?! Vizte Zimní baladu jeho v Květech, zářijové číslo — rukopis mám již dnes v rukou . . .“ (J. Arbes, O Janu Nerudovi, Praha 1932, str. 140.)

10 v kole, K, r] v kole BR; 16 kde ramena, tu kolena,] kde ramena tu kolena, BR, K, r; 45 váni,] váni K; 74 misi,] misi, r.

Str. 85 *Balada stará — stará!* Lumír 7, č. 2 (20. ledna 1879), str. 30, s titulem *Balada* v rubrice Feuilleton a bez podpisu; jméno autorovo je jen v obsahu. J. Mukarovský upozornil v článku Několik poznámek k otázce umělecké formy (Česká literatura 3, 1955, str. 8/10), že v básni jsou umělecky osobitým způsobem zpracovány prvky z lidové koledy *Těče, teče Hěka* (K. J. Erben, Prostonárodní české písni a říkadla, vyd. z r. 1939, str. 44):

Teče, teče říčka,	syna porodila.
studená vodička.	„Ach ty milá máti,
Umejvala se v ní	chceš-li ryby jistí?“ —
panenka Maria.	„Ach ty milé dítě,
Když se jest umyla,	kde bys je lovilo?
po břehu chodila;	Malé čtvrt hodinky,
na kameně klekla,	co ses narodilo!“

Pojdeme tam dolů
do bílého dvoru:
najdeme tam pána,
on sedí u stolu.
Ach ty mily pane,
pošli nám svou paní,
ať nám ráčí dátí
ty štědry koledy.
Dala jest nám, dala
růžičku od srdce,
která ji vykvěla
v zeleny zahrídce:
však ji to zaplatí
přesvatá Trojice!

Str. 86 *Balada tříkrálová*. Světozor 17, č. 2 (5. ledna 1883), str. 16, s titulem *Balada o třech králech*, s ilustrací Fr. Bizy (S). Rkp. ve sbírce Morawtzové v literárním archivu Národního muzea (v pozůstalosti Nerudové fotokopie) s titulem (*Romance*) *Balada o třech králech* (R). Tento rkp. byl podkladem pro časopisecký otisk.

2 kotlù] kotlùv S, R; 6 uronili.“] vyronili.“ S; 7 dál, až] dál až S, R; 8 tam s velbloudù svých slézaji] svých s velbloudù tam slézaji S] svých s velbloudù tam slézaji R; 8 poklekaji,] poklekaji BR] poklekaji; S, R; 9 a meztím co] a mezi tím, co BR, S, R; 11 ten, jenž] ten jenž S, R; 19 že já jsem ještě] že jsem já ještě S, R; 20 ukláňte:] ukláňte; S, R; 25 dáli,] dali S; 28,31 korunu] korunu R; 35 v R:

„Že z tesařky je (přece) prosté jen, přec každým slovem jeví!“ — Za bdsní pod čarou je v R připsáno Nerudou: Předposlední verš může také znít:

„Že z tesařky je přece jen, on každým slovem jeví!“
36 se slávou — jak] se slávou; — jak S, R.

Str. 88 *Romance štědrovečerní*. Lumír 7, č. 35 (20. prosince 1879), str. 545, s titulem *Balada štědrovečerní*.

5/6 vyjevený, rodinu] vyjevený Rodinu L; 6/7 stáji, ditě] stáji, Dítě L; 31 psáno — L; 75 hledí? —] hledí — L.

Str. 91 *Balada májová*. Paleček 7, č. 12 (březen 1879), str. 89, s titulem *Legenda a s ilustrací* (P). O látkovém podkladu této básni St. Soušek, Ke dvěma Nerudovým „Baladám“, ročenka Chudým dětem 1933, str. 96 n.

7 chrčí, P] hrčí, BR; 12 svlékla,] svlekla, P; 17 činiš, cokoli P] činiš cokoli BR.

Str. 93 *Balada rajská*. Paleček 8, č. 1 (leden 1880), str. 5, s titulem *Legenda rajská a s ilustrací* (P). O látkovém podkladu této básni St. Soušek, Ke dvěma Nerudovým „Baladám“, ročenka Chudým dětem 1933, str. 96 n.

3 „Zdrávas!“ řekl.] „zdrávas“ řekl. P; 13 s výčitkou se staví,] s nechuti se staví, P; 20 zdvihá] zdvihá P.

Str. 94 *Balada o duci Karla Borovského*. Švanda dudák 1, 5. sešit (květen 1882), str. 337/339 (SD). Jde o variaci lidové písni označené Erbenem titulem *Duše hříšná a Maria panna* a rozšířené i v kramářských tiscích. Text zaznamenaný Erbenem v Prostonárodních českých písniach a říkadlech (vyd. z r. 1939, str. 415) pochází z Budějovicka a zní takto:

Byla jest louka zelená,
slzavou rosou skropená.

Kráčely po ni dvě duše,
za nimi velká hříšnice.

Když se až k ráji dostaly,
na dvéře tam zaklepaly.

„Vstaňte, Petře, vemte klíče,
podivejte se, kdo tluče?“

„Tlučou tam, Pane, dvě duše,
za nima velká hříšnice.“ —

„Ty dvě duše mně sem pusťte,
té hříšnici pryč ukažte.

Ukažte jí cestu šírou,
kudy hříšní do pekla jdou.“

Šla dušička vzlykající
a svých hřichů litující.

Šla od nebe, nařikala,
až jí krev z očí kapala.

Potkala ji Maria panna:
„Co nařikáš, duše hříšná?“ —

„Jakpak nemám nařikati,
když se nevím kam podíti?

Musím jít cestou šírou,
kudy hříšní do pekla jdou.“ —

„Vrať se se mnou, duše hříšná,
poprosím já svého syna.“

A když se k ráji dostaly,
na dvéře tam zaklepaly.

„Vstaňte, Petře, vemte klíče,
podivejte se, kdo tluče.“ —

„Tluče to, Pane, matka tvá,
a za ni ta duše hříšná.“ —

„Mou matičku mně sem pusťte,
té hříšnici pryč ukažte.

Ukažte jí cestu šírou,
kudy hříšní do pekla jdou.“ —

„Ne tak, ne tak, milý synu,
odpušť hříšné duši vinu.“ —

„Zeptej se jí, matko milá,
co dobrého učinila?

Kolik je svátků světila?
kolik se pátků postila?
kolik chudých obživila?“ —

„Já jsem svátků nesvětila,
ani se v pátek postila.

Jen jedno jsem vykonala:
almužny jsem grešili dala.“ —

„Podej, hříšná duše, ruky,
povedu tě skrze muky.

Skrze muky do propasti
a z propasti do radosti.

Grešlička, almužna malá,
do ráje tobě pomohla!“

4 duše, těžce] duše těžce *BR*, *SD*; 6 dveře] dvěře *SD*; 8, zo pohledněte] pohlédněte *SD*.

Str. 97 *Balada o polce*. — Květy 5, 1883 (sešit lednový), str. 8/9, s podtitulem *Dle finského motivu (K)*. V dopise z 16. prosince 1882 psal Neruda o této básni Sv. Čechovi, redaktoru Květů: „Těší mne, že se Vám příspěveček můj hodí. Můžete dát k titulu místo „vzdálený“ třeba „finský“ motiv.“ (A. Pražák, Neruda v dopisech, 2. vyd., str. 472.)
25 rozhledla se] Rozhlídla se *K*; 45 polka jede —] Polka jede — *K*.

Str. 99 *Balada o svatbě v Kanadě*. Časopisecký otisk mi není znám. *J. Voborník* upozornil ve studii Shody a podoby básnické (Sborník filologický 2, 1911, str. 16), že lítkovým a inspiračním zdrojem této básně byla patrně lidová kostelní písň o Kani Galilejské, kterou otiskl ve výtahu J. Holeček v Našich, I. knize, a to v úvodní části Jak u nás žijou a umirají (vydání v Národní knihovně z r. 1949, str. 23/25).

Str. 103 DODATKY K BALADÁM A ROMANCÍM

V těchto dodatečných otiskujeme jen ty Nerudovy balady a romance, o nichž Neruda sám uvažoval při kompozici Balad a romancí, t. j. *Baladu malostranskou*, *Romance dvě, a tuze pěkné* a *Romanci biblickou*. Je třeba mít ovšem na paměti, že Neruda později označoval i některé jiné básně v podtitulech jako balady, na př. jako *baladu čarodívou* označil báseň 1886, jako *baladu báseň Adam*. Tyto básně uveřejňujeme však v jiných oddilech, kam patří celkovým charakterem Nerudovy tvorby po vydání Balad a romancí, především v oddile Humoristické balady a romance (str. 241/248).

Str. 103 *Balada malostranská*. Podřipan 7, č. 11 (8. června 1876), s titulem *Legenda z Kamenného mostu (P)*. Otištěno zároveň s povídou U tří lilií pod společným titulem *Dvě povídky malostranské*; prozaická povídka na prvním místě (I), veršovaná legenda na místě druhém (II). Neruda požádal Ervína Špindlera, redaktora Podřipana, o otištění v nedatovaném dopise: „A pak Ti tedy posílám zde ty verše. Dej třeba obě ty hříčky najednou.“ Zároveň dovolil Špindlerovi opravu v posledním verši básně: „Místo „cert“ mohlo by se *konečně* dát „das“ — ale radš ne, bylo by škoda!“ (Z listáče Jana Nerudy, str. 25/26.) Neruda poslal tuto báseň ještě před otištěním v květnu 1876 V. K. Šemberovi, kterému předložil již předtím k posouzení povídku U tří lilií; zdála se mu na naše poměry příliš odvážnou a chtěl si ověřit, jak bude na přítele Šemberu působit. Svou veršovanou skladbu uvádí proto v souvislosti s povídou U tří lilií: „Nedělej si ale nic z toho, že jsem Tě trochu zdržel takovou maličkostí. Ale mám právě zas kousek doby hravé. Mazal

bych malostranské povídáčky den co den, každý den alespoň jednu. — Bojím se doopravdy, že jsem Tě trochu tou skizzou zkazil. Jsem měkký člověk, nechci mit pražádného mravního odpovidání za někoho jiného, a spěchám napravit chybu. Honem jsem v poledne napsal přiloženou v čistém a krásném opise povídku jinou; čti ji, nech si ji na památku, vlož si ji do modlitební knížky. Je veskrz pravdiva.“ (Dopisy II, str. 120.) A v pozdějším dopise oznamuje Šemberovi: „Obě Tobě známé maličkosti malostranské vpálil jsem do „Rípu“, kdež vyjdou 1. června.“ (Dopisy II, str. 126.) V literárním archivu Národního muzea se dochoval pod sign. 18 D 19 rkp. (1 dvojlist, 8°) básnička zaslána Šemberovi, jehož faksimile bylo otištěno v knize Z listáře Jana Nerudy, str. 28 (r1). Má titul *Malostranská povídka* a podtitul: *Věnováno všem poutníkům svatojanským, bobumilému V. K. Šemberovi ale zyláři.* Za básni je datum a podpis: *Napsal v den Pdně 9. května 1876 Jan Neruda.* Otisk v P se titulem „legenda“ přičleňuje do souboru Nerudových balad, romancí a legend, ale nadpisem *Dvě malostranské povídky do Povidek malostranských, obdobně jako titul v r1.* Neruda neotiskl tuto báseň v Povídkách malostranských. Později však uvažoval o včlenění básni do připravované sbírky Balad a romancí. Svědčí o tom jeho vlastnoruční opis tužkou na čtverečkovém papíře (1 list, 8°), který se vzhledem i formátem zařazuje mezi ostatní rukopisy určené pro Balady a romance (r2). Tento rukopis má také nový titul, *Balada malostranská*, podtitul i datace, které jsou v r1, zmizely. Otiskujeme podle této poslední úpravy r2. — Básnička byla vydána v *A. Pražák v Listech filologických* 1907, str. 124/125, podle r1, pak *Roz 143/144* podle Pražáka, pak *Nov 233/234* podle r1.

1,17 v r1 jsou první verše strof vysunuty dolava; z as dvacetileté] dvacetileté as P; 12 po únavě] po únavě, r2, P, r1; 19 skoupých s úst pak] z skoupých úst pak P, r1; 27 nožky] nohy r1; 32 aby čert byl na mostě pak svatým!“] aby čert pak na mostě byl svatým!“ P, r1; v r2 za básni ještě jeden verš, zřejmě variant posledního verše: Ty bys nechtěl na mostě být svatým!“

Str. 105 *Romance dvě, a tusez pěkné. Ta první romance byla otištěna po prvé ve studii „Báby“ i „Baby“⁴⁴, Lumír 7, č. 2 (20. ledna 1879), str. 25, bez titulu a bez podtitulu (L).* Básnička je uvedena timto textem: „Mnohem hůř je, když se stařena bud znova, bud teprv vdává, třeba by sobě brala muže rovněž starého. Básničici uměli ji přirovnávají k Étně — vzh hol ve sněhu, uvnitř var — ale vyvíří jen nechutné z toho bahno. A písničky prostonárodní jsou plny posměchu, zvlášť naše kousavé, bohaté písničky české. Pravou kvintesenci všech těch písniček dávají as sloky následující.“ — *Ta druhá romance byla otištěna po prvé v Lumíru 7, č. 1 (10. ledna 1879), str. 14, v oddílu Feuilleton pod titulem Romance bez uvedení autora; v obsahu je však plné jméno autorovo (L).* Rkp.: 2 listy, 8°, na čtverečkovém papíře, v úpravě materiálu určeného pro

Balady a romance (*r*). V rukopise došlo ke sloučení obou romancí společným titulem (*Dvě, a tuže pěkné romance*) *Romance dvě, a tuže pěkné*. Zároveň byly označeny obě básně tituly: (*Romance první*) *Ta první*, (*Romance druhá*) *Ta druhá*. Na prvním listě jsou po straně připiský, dosvědčující, že se Neruda v souvislosti s tímto textem zabýval evidencí básni pro své Balady a romance. Přípisy:

Balady: Helgolandská
Legenda pašijová (Č. včela)
Povidka malostranská
Romance o Černém jezeru (Květy 1882)

Obě básně byly v *r* zprvu přeškrtnuty tužkou, pak škrty opět zrušeny; podle všeho jde o doklady Nerudova váhání, zda obě básně jsou vhodné pro připravovanou sbírku. Otiskujeme podle *r*. — Otisky: *Herrmann*, *Básnické spisy II*, str. 190/191, podle *r*, *Nov 239/240*.

Ta první: 3 svatba, starý] svatba; starý *L*.

Ta druhá: 6 ve světě] na světě *L*.

Str. 107 *Romance biblická*. Paleček 10, č. 5 (duben 1882), str. 106, s titulem *Romance biblická o Goliášovi a Davidovi, jižto v tuže pěkných řimech sepsal Antonín Barborka, spravedlivý spisovatel versem i prózou (P)*. K jménu Antonína Barborky byla připojena pod čarou redakční poznámka: „*Pseudonymem známého nášeho spisovatele staršího*.“ Pseudonym je založen na křestních jménech Nerudova otce (Antonín) a Nerudovy matky (Barbora). V dopise z 1. dubna 1882 psal Neruda o této básni Rudolfu Pokornému, redaktoru Palečka: „*Překvapil jste sebe i mne, tim, že jste neltenou věc přijal, ano i hned honoroval. Vždyt je tak snadno možno, že zásilka má nestojí za nic. Přiznám se Vám — a doufám, že mně věříte —, že nemám ted praždného úsudku ve vlastních věcech; vždyt jsem se v nich někdy mylíval i za plného zdravi. Proto, budte ubezpečen, bych se *pranic neborů*, kdybyste maličkost Vám zaslánou neotiskl, naopak bych Vám byl vděčen, kdybyste věc, kterou byste uznal snad za neštavnatou a slabou, v mém prospěchu nepoužil. Zaslal bych Vám pak něco jiného brzy, co by se snad hodilo. Hned po odeslání zdál se mně žertík ten můj již při nejmenším nezralý. Proto posílám zatím těch deset zlatých zpět. Vždyt je času na honorování dost!*“ (Z listáče Jana Nerudy, str. 34.) Rkp.: 1 dvoulist, 8°, na čtverečkovém papíře, v úpravě materiálu určeného pro Balady a romance, s titulem *Romance biblická (r)*. Za výchozi text volíme *r*, t. j. text určený pro Balady a romance. — Otisky: *Herrmann*, *Básnické spisy II*, str. 182/184, celkem podle *r*, *Nov 248/250* podle *P*.

12 ach Goliáši,] ach, Goliáši, *P*; 26 Júd,] Jud, *P*; 35 nad košili] nad (kazajkou) košili *r*; 36 krunýř] (panciř) krunýř *r*; 38 rozkřík se] rozkřík se *P*; 40 i dělal] a dělal *P*] (a) i dělal *r*; 54 Což] Co *P*; 56 „Phočkhaj —] „Phočkaj — *P*; 60 v r škrtnuté 2. verše: jen takhle rukou

cuknul.; 64 a šel si zase] a šel pak zase P] a šel (pak) si zase r; to vzal na se thisic,] (jich přemoh) vzal na se thisic, r.

Str. 111 PROSTÉ MOTIVY

První vydání Prostých motivů (1) vyšlo v dubnu 1883, 25. dubna posilá Neruda výtisk V. K. Šemberovi do Vidně (Dopisy II, str. 332). Kniha vyšla jako 5. číslo Poetických besed, sbírky redigované Janem Nerudou a vydávané Ed. Gréarem a Ed. Valečkou v Praze. Vyšla dříve, než Neruda předpokládal; v dopise V. K. Šemberovi z 12. února 1883 oznamuje, že mu poše sešit ihned po vydání, „což bude ovšem asi za tři měsíce teprv“. 8. dubna piše Quisovi (korespondence s ním je uložena v Literárním archivu), že „Prosté motivy už jsou z polovice hotovy“. Neruda se zlobil na nakladatele, že dal knihu předčasně do prodeje, t. j. ihned za Vrchlického Starým zvěstmi, které vyšly jako 4. číslo Poetických besed. Psal o tom L. Qdisovi 29. dubna: „Ze Prosté motivy tak brzy vyšly, byl zase jeden přehmat Valečkův, který je vydal, jakmile byly hotovy, ač jsem mu vzkazoval opak. Mrzi mne to, chci poprát každému scítu, aby 4 neděle působil dojmem „poslední novinky“.“ První vydání mělo 46 básni rozčleněných do čtyř oddílů podle ročních dob, Jarní 14 básni, Letní 9 básni, Podzimní 10 básni, Zimní 13 básni. Jednotlivé básně neměly v textu tituly, ale v obsahu byly pojmenovány, obvykle podle prvního verše nebo podle některého významného hesla převzatého z textu básně. Letopočet na rubu titulního listu 1879–1882 připomínal, že verše této sbírky vznikly v rozmezí uvedených let.

Vydání druhé, rozmnovené (2), vyšlo u téhož nakladatele a v téže sbírce v prosinci r. 1888 (11. prosince poslal Neruda J. Grégrovi výtisk 2. vydání s průvodním dopisem). Počet básni byl rozmnoven o 5 básni na 51 (Jarní 15 básni, Letní 11 básni, Podzimní 11 básni, Zimní 14 básni). V prvním vydání nebyly tedy tyto básně z vydání druhého (jednotlivé cykly označujeme čímskou číslicí): I, 5 *Co už v tom mému životy*, II, 3 *V březovém lese*, II, 11 *Vzpomínka na Hálku*, III, 11 „*Pojď — pojď!*“ to ve výši kdes rold a IV, 12 *Rekla vlna k sestře vlně*. V obsahu byly básně titulovány obdobně jako ve vydání prvním. Rovněž byl ponechán letopočet vzniku básni na rubu titulního listu, ačkoliv básně včleněné nově do druhého vydání vznikly zcela zřejmě po r. 1882; proto jsme v tomto vydání kritickém tento letopočet vypustili.

Pro poznání genese celé sbírky poskytuji nám materiál Nerudova korespondence a časopisecké otisky ukázek z Prostých motivů.

Neruda uvádí na rubu titulu své knihy rok 1879 jako výchozi pro začátek Prostých motivů. Skutečně v r. 1879 vyšla časopisecky první ukázka z Prostých motivů, ale vlastní počátky sbírky sahají již do r. 1878. V létě 1878 dokončil Neruda Pisné kosmické i v definitivní

úpravě pro tisk a v korekturách. 31. srpna navštívil Ad. Heyduka v Písku a toho dne napsal Baladu dětskou. Šlo o příležitostnou báseň; na Baladách a romancích však tehdy ještě intensivně nepracoval. V prvních dnech zářijových dlel na návštěvě u svého bratra Aloise Tichého, panského ředitele ve Vlachově Březi na Šumavě. Neruda, který dozíral nad výchovou tří dcer Tichého, Anny, Terézy a Vilmy, v době jejich pobytu v Praze na počátku roku 1878, oblibil si děvčata i celou rodinu Tichého a udržoval s ní živý styk. Pro Nerudu znamenal krátký pobyt ve Vlachově Březi v září 1878 velmi mnoho. Přiznivě na něho působilo jak srdečné ovzduší v rodině Tichého, tak i krásá šumavské přírody pod Boubinem. „U Vás, viš, jsem se citově vykoupal. Bylo mně mezi Vámi tak volno, tak milo, jak už dlouho, velmi dlouho ne.“ (Listy Jana Nerudy Aničce Tiché, str. 18.) Za pobytu ve Vlachově Březi se však prohluboval i vřelý vztah Nerudův k nejstarší neteři, dvaadvacetileté *Anide* (nar. 1. 4. 1856), která se mu stala zvláště drahou. Odraz této citů najdeme pak nejen v korespondenci Nerudově zasílané Aničce Tiché po odjezdu z Vlachova Březi, ale i na dně zrodu Prostých motivů.

Koncem září se ještě nedovede soustředit na práci: „Podzimní sezóna nechce ještě do plného proudu a mně se ještě nechce do opravdové práce. Landám se sem tam, problijím den a čekám, až duch svatý se stoupí, aby mne osvitil. Ale nějak se mu nechce dolů.“ (Dopis z 28. září, Listy A. T., str. 20.) Ale v dopise z druhé poloviny října Neruda sděluje, že se již soustředuje k činnosti tvůrčí: „Zabral jsem se do práce, jsem rád, že je ošklivé počasi, které mne poutá k stolku — znám se! —, a doufám, že kus práce za zimní dobu utrhnu. Je jí hodně nahromaděno, lenošil jsem dlouho.“ (Listy A. T., str. 21.) V některém z následujících dopisů Aničce Tiché, který však neznáme, byla pravděpodobně zpráva o Prostých motivech, které již tam byly pojaty jako cyklus. Dopis psaný před vánocemi r. 1878 (je dodatečně datován tužkou k 30. 10. 78, ale z kontextu je zřejmé, že musí pocházet z doby poněkud pozdější) mluví totiž o cyklu jako o věci Aničce již známé: „V přiloze jsem Ti opsal ukázku toho cyklu. Opal jsem básně asi ty, které co první ukázku do Lumíra dám (po Novém roce). Slibil jsem Ti, že je máš mít první, a dostojím slovu jako vždy.“ Neruda v dopise uvádí dále i titul jedné z nich, *Hodiny*, a pochvaluje si svou pracovní energii: „Pracuju teď mnoho a s chutí. Nevadí mně déšť, ne mlha, nic. A když se dostavuje nervosa, nějak ji skousnu a pracuju dál. To toho bude!“ (Listy A. T., str. 22/23.)

První ukázka z Prostých motivů vyšla pod titulem *Prosté motý* v Lumíru 7, č. 2 (20. ledna 1879), str. 20/21 (L). Jsou tu uveřejněny čtyři básně opatřené tituly, které nenajdeme v knižním vydání (připojujeme vždy označení cyklu a čísla básně v 2. vydání knižním a první verš, po případě i titul, je-li v textu): 1. Čtendř II, 2 (Čtu ve měkké kůře

březové); 2. *Hodiny* III, 4 (Motiv dívčí: Ty naše hodiny); 3. *V podzimí* II, 7 (Nesmějte se pavučince); 4. *Jen do hrobu!* II, 9 (Motiv cizí: Já umírám láskou). Všechny uveřejněné básně mají erotickou thematiku a mají zřejmě na mysli situaci konkretní, vztah staršího Nerudy k mladé Aničce („nesmějte se . . . , že se máme s mladou rádi“). Je tu sice již spjata láska se smrtí (Jen do hrobu), není tu však ještě naznačena dynamika celé sbírky, vyjádřená později rozčleněním sbírky do ročních období a postupnou resignaci ve shodě s objektivními podminkami života básníkova, jeho nemoci, stářím a společenským údělem. Tři z těchto básni přešly také do oddílu básní Letních, který je charakterován tím, že zachycuje plnou силu milostného okouzlení, které nechce rozumově kontrolovat reálné podmínky vznikající lásky.

Další dvě ukázky uveřejnil Neruda v dubnu r. 1879:

Květy I, sv. 2, sešit 4 (duben 1879), str. 72/74, uveřejnily pod titulem *Prosté motivy* 4 básně (K): 1. *Jaro* I, 2 (*Binokl na očích*); 2. *Podzim* III, 6 (*Podzim je zde*); 3. *Stará vrba* IV, 11 (*Přede dvorem stará vrba*); 4. *Sbobem!* IV, 9 (*Jesenní kraj jsem*).

Lumír 7, č. 12 (30. dubna 1879), str. 177, uveřejnil tři básně (L): 1. *Z jara* I, 13 (Motiv dívčí: Jaro se ozvalo ve prsu); 2. *Počátek — konec* III, 5 (Motiv italský: Kdy lásku přilétá?); 3. *Mladenecká* III, 3 (Když nad střechou osad se zmitá bouř).

Na rozdíl od první ukázky rozvíjejí obě tyto ukázky již základ dramatického konfliktu uloženého v celkové koncepci Prostých motivů. Obě ukázky začínají motivem jarním, poddávají se milostné naději, obě však proti tomu stavějí motivy podzimní a zimní, vědomi, že básník nemůže změnit důsledky vyplývající z jeho věku; proto se ztotožňuje s jeseni, přikazuje si mlčení a vyúsťuje v resignovanou oslavu staromladeneckého osamění. Neruda tu zajisté reagoval na podněty vyvěrající z jeho vztahu k Aničce Tiché, ale osobní zkušenosť chová v sobě již základy poznání obecně platného. Dotvořit sbírku tak, aby při zachování intimního charakteru dostala tuto širší platnost, jevilo se nutně požadavkem další umělecké práce Nerudovy. Zprvu, dokud žil pod bezprostředním tlakem svého osobního příběhu, neměl mnoho chuti na sbírce pracovat. Ostatně také starosti redakční a jiné práce mu v tom zabraňovaly. Sám o tom piše Aničce v dopise z 18. května 1879: „Ptáš se mne, kdy vydám zas nějaké verše. Moje milá — kdybych já to věděl! Ted ouhoruju, ted nepišu nic, pranic zvláštního, vždyť práce redakční přistupuje ještě k věcem ostatním a ta ted věru nebyla malá. Snad vydám něco, snad nic; rozhodnutí o tom leží ještě v budoucnosti.“ (Listy A. T., str. 33.)

Teprve v listopadu a v prosinci vycházejí další čtyři ukázky z Prostých motivů. Snad pomyslel Neruda právě v této době na dokončení sbírky. Mohl by tomu nasvědčovat dopis Aničce Tiché z 18. listopadu 1879, v němž mluví obecně o svých plánech: „Sedám ted večer také někdy doma. Těší mne to. Mám krásné knihy a rozprádám si

různé práce. Přivedu-li tyto šťastně a s plnou chutí ku konci, budu potěšen.“ (Listy A. T., str. 44.)

V Palečku 7, č. 46 (listopad 1879), str. 361 (P), vyšla báseň *Dětská láska I*, 12 (Kdykoli ptala se babička).

V Lumiru 7, č. 33 (30. listopadu 1879), str. 513 (L), vyšly tři básně: 1. *Má poesie II*, 10 (Má poesie — dívčina); 2. *Potouklo! III*, 7 (Že šedivim, praví váš veselý smích?); 3. *Motiv zimní IV*, 2 (Marii: Znal jsem ji ještě tak malíčkou).

Ve Světozoru 13, č. 51 (19. prosince 1879), str. 606 (S), vyšly tři básně pod společným titulem *Podzim*: 1. *Nád Boušík má sedivou čepičku III*, 1; 2. *Chtěl všechno byc být jen jak podzimek III*, 8; 3. *Však nechtěl byc být jak ten podzimek III*, 9.

Lumír 7, č. 35 (20. prosince 1879), str. 360 (L), uveřejnil v oddílu Feuilleton anonymně (v obsahu však je autor uveden) jednu báseň s titulem *Motiv Stědrověderu IV*, 3 (Motiv národní: Proč vyhlíd jsem oknem teď k lesu ven?).

Všechny ukázky s výjimkou poslední byly označeny jako básně vyňaté z Prostých motivů. Nemění se v nich nic na celkové základní koncepci, jak ji známe již z dubna 1879, tato koncepce se jen prohlubovala dalšími básněmi, v nichž mají stále převahu motivy podzimní.

Neruda však nedokončil sbírku, celé jaro a léto nic z Prostých motivů nepublikoval a podle všeho na nich ani nepracoval. Měl tehdy mnoho práce, psal, že nemá „čas pro sebe, pro své sny a potřeby, ano i pro hmotné otázky své“ (dopis Aničce z 14. března 1880, str. 45), citi se přepracován, pozoruje na sobě projevy nervosity, zádumčivosti, je nespokojen neúspěchem české věci, s niž „souvisí celou duší svou“, citi se osamocen, bez přátel (dopis V. K. Šemberovi z března 1880, viz Dopisy II, str. 254 n.). Zdá se, že v této době procházel i vztah k Aničce novou fází. Anička přijela v květnu s otcem na několik dní do Prahy. Tchdy se v Praze začínají šířit pověsti o tom, že se Neruda bude ženit. Je příznačné, že Neruda sám o nich piše Ad. Heydukovi 31. května 1880, sice s ironií, ale bez zřejmého protestu; jako by zkoušel, jak zpráva bude působit: „Něco pro zasmání. Praha je plna zvěsti, že se budu ženit. Byl jistý pán se svou paní u mne a gratulovali. Přišel jsem na jeviště a paní Malá mluvila o věci co hotové, sic byste se přece s ni (Annou) nevodil zavěšen, — však my to víme!“ (A. Pražák, Neruda v dopisech, 2. vyd., str. 392.) V druhé třetině července zajel Neruda do Vlachova Březi. Původně se tam chtěl jen zastavit na své cestě do Alp (srov. Listy A. T., str. 46, a Dopisy II, str. 264), ale pak jej nedostatek peněz donutil zůstat ve Vlachové Březi („s osmdesáti zl. v kapse nejede se do Alp, nýbrž do Vlachova Březi, k přibuzným“). V dopise V. K. Šemberovi Neruda zachycuje náladu tohoto pobytu: „Dobří lidé a jsem jako v bavlnce. Pátý den již zde a posud jsem neměl ani jedinou myslénku — považ si to štěstí! Jen mne krmi, hladí, vodi na procházku, ukrutně lituji, když komár štipne, vyhazují kočku z mého pokoje —

vůbec mají mne rádi a to dělá člověku dobře.“ (Dopisy II, str. 215 — dopis je tam nesprávně včleněn k r. 1878, jak uvádí dodatečná poznámka na str. 584.) Snad v této době se znovu uvažovalo o možnosti Nerudova sňatku s Aničkou, zvláště když Anička zcela zřejmě opětovala jeho city. Podle některých rodinných zpráv, pocházejících od Aničiny sestry Hildy (srov. o tom v článku Karla Judy, Nerudova „Anička milá“, Zvon 1924, str. 611), došlo ve Vlachově Březi k tajnému zasnoubení Nerudovu s Aničkou. Domníváme se, že by bylo třeba klást tuto událost přivé k Nerudovu pobytu ve Vlachově Březi v r. 1880 (zprávy pocházející od Terezie Stiebrové, sestry Aničky Tiché, kladou zřejmým omylem pobyt do r. 1882, viz článek Z paměti vlastobřezského zámku, Zlatá stezka 1931/32, str. 69).

Posuzováno s hlediska genese Prostých motivů, znamenala by tato fakta, že by se Neruda byl měl vrátit k letním motivům své první ukázky, že zmizela potřeba respektovat logiku koncepce, jakou vytvořil již ve svých dosavadních básních, logiku, jež na příkladech ročních období zevšeobecňovala správnost Nerudova chování ve vztahu k Aničce Tiché. I když dosavadní prameny neposkytuji dosti podkladu pro odpověď na tuto otázkou, tolik je jisté, že další události vzešlé z Nerudova pobytu ve Vlachově Březi v červenci 1880 posilyly spíš Nerudovo rozhodnutí nepodlehnut citu a resignovat na lisku, je-li v rozporu s rozumem a se zákony přírody. Právě za svého pobytu ve Vlachově Březi onemocněl totiž Neruda zánětem žil (viz dopis V. K. Semberovi, Dopisy II, str. 216 n., a dopis Ad. Heydukovi, v Pražákově knize Neruda v dopisech, 2. vyd., str. 392), který zahájil období těžkých nemoci, které pak Nerudu sužovaly až do jeho smrti. Dochované dopisy Aničce, které jsou v době počátků Nerudovy nemoci zvláště hojně a plně důvěrného dorozumění, přecházejí později do tónu pečlivé starosti — takřka otcovské — o životní osudy Aničiny. Dosvědčují to dopisy, v nichž se Neruda stará o to, aby Aničce pomohl v r. 1881 zajistit místo industriální učitelky v Brozanech na Roudnicku, jeho souhlas s jejím sňatkem s hospodářským správcem Vojtěchem Práškem, uzavřeným v listopadu 1883, jeho příležitostné listy zasílané Anně i později až do konce jeho života. Lze se tedy domnívat, že právě v době nemoci po návratu z Vlachova Březi Neruda opustil i plán sňatku, je-li správný záznam Hildin. V každém případě mluví o nové situaci především verše uveřejněné v říjnu r. 1880.

Lumír 8, č. 30 (30. října 1880), str. 468 (*L*), uveřejnil pod příznačným titulem *Motivy z pozdního podzimu* dvě básni: 1. *Vycházka III, 10* („Jedl!“ — „Kam?“ — „Kam chceš, jen z města ven!“); 2. *Noční lampa IV, 13* (Liják se v okna boří). První básni je uměleckým zobrazením básníkova pobytu na venkově (ve Vlachově Březi), který měl přinést osvěžení a osvobození a který jej přinutil uvědomit si „toaletu smrti“. A druhá zpodobuje básníka přímo v situaci nemocného, který si připomíná hlas smrti. Zatím co v předcházejících fázích resignace vyústo-

vala v klidně a humorně přijímané staromládenectví, dává nyní nemoc vážné rysy i básníkovi osamocení, prožívánemu přímo tragicky ve stinu smrti, ve znamení „zimy“. Neruda se přiznává 13. října 1880 Heydukovi, že „samota po prvé na mne citelněji sáhla“ (Neruda v dopisech, str. 392), L. Quisovi si stěžuje na svou osamocenosť a na četná příkročí, která musí snášet (Kniha vzpomínek, str. 373/374). Mimo to byl pocit neuspokojení zajisté stupňován i neúspěchem české národní věci, zrazované nedůstojnou politikou české buržoasie, neúspěchem, který Neruda již na jaře tak těžce prožíval. Nerudova sbírka dostala nové rysy, podnícené novou životní zkušenosťí a jeho nemoci. To ovšem oddálilo její dotvoření. Neruda se k Prostým motivům vrátil až za půl druhého roku, kdy pracoval již na definitivní úpravě připravované knihy. Svědčí o tom tři ukázky uveřejňované od srpna 1882 do ledna 1883.

Květy 4, 2. pololetí (srpen 1882), str. 174/176 (K), uveřejnily pod titulem *Ukázkou z „Prostých motivů“* pět básni: 1. *Jsem zaledněn* I, 8; 2. *Bud požebnán, ty lístku první* I, 10; 3. *Již lidička je zkosená* II, 1; 4. *Přec jen jsem kdysi blamu sklonil v smutku* IV, 5; 5. *Tak zvolna — tak smutně — tak sám a sám* IV, 6. Básně byly rozčleněny do dvou částí: *Z oddílu Jaro — Léto* (3 básně), *Z oddílu Podzim — Zima* (2 básně). Již toto rozčlenění svědčí o kompoziční přípravě celé sbírky. Mluví se zde o dvou oddilech, v konečné podobě byla sbírka uspořádána do čtyř oddílů.

Paleček 10, první sešit ze tří sešitů označených číslem 14 (t. j. týden čtyřicátý — říjen 1882), str. 314 (P), uveřejnil básnič Terče I, 15 (Ty utýráš mne chladem svým) bez výslovného označení, že jde o Prostý motiv.

Paleček 11, sešit 1 (leden 1883), str. 2 (P), uveřejnil dvě básně pod společným titulem *Z „Prostých motivů“*: 1. *Ted v zrcadlo bledím* I, 3; 2. *Kde jsem se to octnul!* I, 6.

V této fázi bylo pro Nerudu rozhodující úsili vytvořit rovnoramenný a dobře zkomponovaný celek sbírky. Zřejmě tu používal básni i dříve již napsaných, ale zároveň psal nové tak, aby při intimnosti celé sbírky měla kniha i obecnější platnost pro čtenáře. Slouží mu k tomu především motivy přirodní lyriky, které jsou schopny ve shodě s tituly jednotlivých oddílů vyjadřovat a přímo symbolisovat zákony života.

První vydání sbírky přineslo vedle 29 básni časopisecky již uveřejněných ještě 17 dalších básni. Jsou mezi nimi četné básně, které rozvíjejí Nerudovy citové vztahy a nálady na přírodních motivech (I, 1, 4, 7, 11; II, 4, 5, 6; IV, 1, 4, 7, 10), a jsou tu básně, které upevňují základní kompoziční osnovu celé sbírky (propracování cyklu jarního a letního, básní III, z nebo závěrečná básni IV, 14). Přesto se Neruda v úvodním mottu k celé sbírce jakoby omlouval za to, že se mu nepodařilo vytvořit celek knihy, která ve svých původních zdrojích rostla z bezprostředních podnětů životních: *Dám vám to, jak to v torbě mám. Mnobé se k sobě nebodí — však co mi po tom,* piše v tomto mottu; ale všechno naopak na-

svědčuje tomu, že pečoval o celek, i když knihu nazývá v dopise V. K. Šemberovi z 25. dubna 1883 *torsem*: „Zde Prosté motivy. První zcela subjektivní kniha, kterou vydávám. Ovšem torso, jako vše subjektivní. A k tomu torso povstalé v době nemoci.“ (Dopisy II, str. 332.) V obdobném smyslu psal 14. dubna L. Quisovi: „Mám se svými Prostými motivy upřímné starosti. První má knižečka *zcela subjektivní*. K tomu pouhé torso, jako všechna lyrika subjektivní. Nevím, nevím!“ Neruda od subjektivní lyriky vždy vyžadoval, aby nebyla jen osobní záležitostí básnika samého, aby dovedla něco podstatného říci všem čtenářům. Již ve své recensi Hálkových Večerních písni v Obrazech života 1 (prosinec 1858), str. 35, napsal, že žádáme od lyrika, „aby byly písni jeho širší důležitosti, aby nezpíval jen, co on jakožto individuum cítí, ale co každý s ním zároveň cítiti musí“. Proto měl stále obavy, že kniha je příliš „obrazem mých posledních tří let“, že je příliš jeho záležitostí osobní, že je zatižena příliš jeho nemoci, než aby mohla být srozumitelná jiným. Svědčí o tom všechny reakce Nerudovy na vycházející kritiky a jeho korespondence přátelům, z nichž zde otiskujeme tři výňatky.

L. Quisovi 17. dubna 1883: „Co se týče Prostých motivů! Viš, uvedené Tebou příklady ničeho nedokazují. Písni kosmické i Na prahu ráje mají obsah, do kterého každému čtenáři něco je, jsou objektivní; Prosté motivy jsou ale subjektivní: do toho, co je v nich, není vlastně nikomu nic než mně. To je to! Nu — co dělat! Napsány chtěly být vytištěny — domlouvalať jim má kapsa — a vytištěny budou chtít do světa. Dám jim své požehnání — ať jdou!“

L. Quisovi 29. dubna 1883: „Děkuju Ti za Tvůj přátelský soud. Je také na něm vidět, že je těžko něco říci o subjektivní lyrice. Budou to as úsudky prarůzné. Úsudek Schulzův ve včerejších NL mne trochu mrzel. Podobalo se mně, že věc — nepročetl. Váha Prostých motivů leží zcela jinde, než jak on řekl, a není-li to z nich jasno, nu pak jsou tedy nezdáeny. Jsou to zcela prostě *cítové květy*; reflexe tu tam obsažené nemají ceny. A kritika může jen říci, *jsou-li to květy*, nebo jsou-li to jalovosti. Naučení: nepiš nic subjektivního! Těžké ale ovšem věci. Před 25 lety, když mně přátelé vycitali, že nemám lyrického citu, odpovídal jsem: „Počkejte, však já také budu psát lyriku, až zestárnu.“ Ani jsem sám nevěděl, jak divnou pravdu pronáším, třeba jsem měl slova ta v duchu dobře motivovaná. A ejhle, stáří ještě nepřišlo, přišla ale choroba, a cit dostal vrch. A jakmile je člověku jen trochu zase lip, vzkvétá zas bujnosc a cit se chouli do koutku. Jsme to — lidé!“

V. K. Šemberovi v květnu 1883: „Pišeš o mych verších. Přičítám Tvůj úsudek sympatický jen tomu, že jsi také churavěl a že tedy vycituješ mnohé, čeho by si jiný nevšiml. Od toho okamžiku, co jsem knížku vydal, mám na ni zlost a na sebe item. Zdá se mně, že jsem náramně prohloupil. A zase jsem ji vydát musil, z prarůzných důvodů, duševních i hmotních. A tolik vím, že kdybych na ni psal ještě dvě leta, byla by jind, bud světlejší, bud temnější, dle zdravi, ale nebyla by

obrazem mých posledních tří let. *Tys* tomu porozuměl, jiný — Už pozuju, že mnohý zde u nás neví, co s tím. Piše několik pochlebných slov, ale citím, že jen proto, že jsem to já; že ale nevycitil on z knížky praničeho. Je s tím těžko, nedivím se pranic. Také Pawikowski významně mlčí. Psalt jsem mu trochu podobně jako Tobě: aby se nijak ne-nutil. Jsem vůbec přesvědčen, úplně přesvědčen, že kdo neprodělá chorobu, omrzlost, vrchovatou starost, neporozumí obsahu těch veršů. A to je pro ty verše venkoncem smutné, třebaže charakteristické. — Ty vš, že nejsem koketa, nejméně pak naproti Tobě. —“ (Dopisy II, str. 334/335.)

Prosté motivy byly pro Nerudu sbírkou, která obrážela jeho subjektivní život, a protože sám je pokládal za torso, není divu, že se u něho objevuje stále potřeba pokračovat v tvorbě Prostých motivů, a to i po jejich vydání z r. 1883. Zvláště silně se tato tendence projevuje v okamžicích, kdy nové životní nárazy (rozličné fáze jeho nemoci, vztahy k lidem i k přírodě) vytvářely potřebu vyslovit básnicky citový prožitek. Pozorujeme to i na pěti básničkách, které rozmnožily Prosté motivy v druhém vydání v r. 1888.

Zlatá Praha 1, č. 2 (11. ledna 1884), str. 22 (ZP), uveřejnila s titulem *Prostý motiv* a s podtitulem *Podzemní báseň „Pojd — pojdl“ to ve výši kdes vold III, 11.* K otisku byla připojena ilustrace J. Kouly.

Je třeba připomenout, že tato báseň byla otištěna v době, kdy nemoc znemožňovala Nerudovi pohyb i práci. Tak dopis Nerudův Quisovi z 24. prosince 1883 je psán cizí rukou a Neruda v něm prosí Quise, aby jej zaskočil při psaní feuilletonu v Národních listech. Obdobně dopis J. Arbesovi z téhož dne je psán cizí rukou a i v něm prosí Neruda o pomoc při psaní feuilletonů. V dopisu z 3. ledna 1884 vybízí Quise, aby rukopis byl upraven tak, aby jej nemusil číst před odesláním do tiskárny, poněvadž jej to namáhá. A v této situaci, kdy Neruda nic jiného nepsal, vznikla tato báseň. Motivu vesnického hřbitova užil Neruda již dříve ve feuilletonu z 8. září 1883, věnovaném bratřím Veveřkům: „Kdykoli jsem na venkově šel kolem vesnického hřbitůvku, po každé jsem se zachvěl. Jeden ten hřbitůvek jako druhý: čtyry nízké zdi v pravých úhlech, prostá vrátká černá, uprostřed rudý kříž a kolem v řadách hnědé, obyčejně ani jmenem neoznačené hroby. Vždyť tu spějí jenom skromní, „prostí“ vesničané! Ejhle, zde „matku zemi“ — „matrem dolorosam“ — chovajíci mrtvoly upracovaných, uhnětených dětí v truchlém lůně svém! —“ Tento motiv vesnického hřbitova byl však za Nerudovy nemoci spjat s jeho vlastním životním osudem.

Dvě další básničky z druhého vydání Prostých motivů byly uveřejněny na přelomu let 1886/1887.

Svanda dudák 6, č. 1 (18. prosince 1886), str. 1 (SD), otiskl s titulem *Z novinek „Prostých motivů“ báseň Řekla vlna k sestře vlně IV, 12 a v č. 3 téhož ročníku (15. ledna 1887), str. 18, Vzpomínku na Hálka II, 11.*

Poslední dvě básně vložené do druhého vydání, *Co už v tomém živobytí dnú mi jako tráva svadlo I.*, § a *V březovém lese*: *Co vše mi vyprávěl ten les II.*, §, nebyly otištěny časopisecky. Pocházejí z cyklu básni věnovaných v r. 1887 Boženě Vlachové (viz zde na str. 382).

Ale ani druhé vydání nepředstavuje, zdá se, poslední versi Prostých motivů. Ještě v r. 1890 uveřejnil Neruda dvě básně, vždy s titulem *Prostý motiv*. I tyto básně jsou co nejvíce spjaty s Nerudovým osobním životem. Obě básně otiskujeme zde spolu s jinými básněmi vznikajícimi v okruhu Prostých motivů, ale knižně neuveřejněnými, v *Dodatečkách k Prostým motivům*.

Obě knižní vydání otiskovala básně bez titulu. Jen některé mají pod číslem básně v závorce podtitul, na př. (*Motiv dívčí*) nebo (*Vz pomínka na Hálku*). Ale v obsahu obou vydání byly uvedeny tituly. Tyto tituly se většinou kryjí s prvním veršem. Někdy však Neruda v titulu uvedl jiné místo z textu, pravidelně to, k němuž se soustředovala pointa celé básně. V připojeném aparátu zaznamenáváme tituly uvedené v obsahu jen potud, pokud se nekryjí s prvním veršem nebo s podtitulem uvedeným v závorce.

Rukopisy. Prosté motivy jsou ve srovnání s ostatními sbírkami básní J. Nerudy poměrně špatně dochovány přímo v rukopisech. Především se nedchoval rukopis, z něhož se sázelo. Dochoval se jedině autorův výtisk prvního vydání Prostých motivů, do něhož si zapisoval doplnky pro vydání druhé, po případě pro vydání třetí. Tento autorský výtisk (označujeme jej zkratkou *AV*) je svázán v černohnědé vazbě a je k němu přivázáno za listů čistého papíru. Na poslední stránce obsahu je za tištěným textem připsán titul *Dodatek* : , který se vztahuje na inkoustem psané a tužkou opravované básně na vevázaných listech. Celkem je tam vepsáno osm básní: 1. „*Pojď — pojď!*“ *to ve výši kdes volá* se záhlavím *Podzimní XI.*; 2. *Rekla vlna k sestře vlně* se záhlavím *Zimní. Mezi XI. a XII.*; 3. (*Vz pomínka na Hálku*) se záhlavím *Letní. X.*; 4. *Kam letíš, ty mladá myslénko* se záhlavím *Jarní. I.* nebo *II.*; 5. *Co už v tomém živobytí* se záhlavím *Jarní. Mezi IV. a V.*; 6. (*V březovém lese*) se záhlavím *Letní. Mezi II. a III.*; 7. *Smrt zvoní* : „*Na vlez! Čas je — řas!*“ se záhlavím *Zimní*; 8. *Slnuško, ještě jen jednou tak poskoč si* se záhlavím *Podzimní?*. Prvních šest básní bylo vepsáno do *AV* ještě před odevzdáním druhého vydání do sazby. Do druhého vydání bylo z těchto šesti převzato pět básní, zatím co čtvrtou básně Neruda do 2. vydání v konečné redakci nezařadil. Poslední dvě básně byly do *AV* zapsány nejdříve v červenci 1890, poněvadž za textem sedmé básně je uvedeno místo otisku, t. j. *Chrudimský „Máj“ 1890*, který vyšel v červenci 1890. Tyto poslední dvě básně jsou součástí připravovaného třetího vydání (viz zde na str. 381). Kromě těchto dodatků jsou v tištěné části *AV* dvě tužkové opravy. *AV* měla v majetku Anna Haralíková, která jej věnovala A. Pražákově.

Mimo *AV* je mi známo několik rukopisů, které pocházejí z redakcí, jež otiskovaly ukázky z Prostých motivů.

Tak se dochoval rukopis (1 list, 4°, čtverečkový papír) ukázky Prostých motivů uveřejněné v Lumíru 30. dubna 1879. Je chován v museu v Hradci Králové a vedle těch básni uveřejněných v Lumíru je tam ještě čtvrtá báseň, kterou však Neruda později škrtl (otiskujeme ji zde v Dodatcích k Prostým motivům).

Z archivu Květů pocházel rukopis ukázky Prostých motivů, kterou otiskly Květy v srpnu 1882. Z tohoto rukopisu 1. list s rukopisem básni „Bud požehnán, ty listku první“ (verš 1–8) je zatím nezvěstný, 2. list s koncem uvedené básni (verš 9–24) a s básni „Již lučina je zkosená“, jakož i 3. list s básni „Přec jen jsem kdysi hlavu sklonil v smutku“ jsou uloženy dodnes v archivu Květů, chovaném v literárním archivu Národního muzea, 4. list s básni „Tak zvolna — tak smutně — tak sám a sám“ je v soukromém majetku (fotokopie v literárním archivu Národního muzea).

Z archivu Švandy dudáka pochází rukopis s titulem Básně Jana Nerudy (1 list, 8°, modrý papír), obsahující básni uveřejněné ve Švandovi dudákově 18. prosince 1886 (Rekla vlna k sestře vlně) a 15. ledna 1887 (Vzpomínka na Hálka). Rukopis je uložen v nerudovském materiálu literárního archivu Národního muzea.

K tému rukopisům je třeba připojit ještě faksimile rukopisu básni I, 1 v opise určeném neznámému adresátovi.

Str. 115 JARNÍ

Str. 117 1. Byla to zima překrásná! — Rkp. s titulem *Z „Prostých motivů“*, s datem 28. 2. 83 a s podpisem Nerudovým otiskl jako faksimile *M. Novotný* v *Roku Jana Nerudy*, str. 54. Jde zřejmě o opis, který Neruda někomu věnoval.

Str. 118 2. Binokl na očích, v ruce hůl. — Květy 1879. — 5–8 v *K*:

Po keřích ptáčata hvízdají,
stromy jsou samičké květy —
vždyť je to všechno zas navlas tak,
jako před čtyrceti lety!

to boků; *AV*] boků, 2, 1, *K*; 11 děvčátka] děvčata *K*.

Str. 119 3. Teď v zrcadlo hledím. — Paleček 1883. — 7 zmodralý, suchý] zmodralý suchý *P*; v *P* všechny verše bez zárděk.

Str. 120 4. Já zanevřel na svět. — 11 na poli, 1] na poli 2.

Str. 121 5. Co už v tom mému životy. — Otištěno teprve v 2. vydání. Rkp. básni (1 list, 16°, tvrdý papír), datovaný měsícem *Srpen* (*R*), poslal Neruda v r. 1887 Boženě Vlachové. Druhý rukopis v *AV*. V obsahu 2. vyd. titul: *A přec! — 6 štěstí!?* *R*, *AV*] štěstí! 2.

Str. 122 6. Kde jsem se to octnuli — Paleček 1883. — 4 jak všeští,] jakž všeští, *P*; 15 veliké, modré] veliké modré *P*; 18 pravim vám, znenadání,] pravim vám: znenadání — *P*; v *P* vždy v každé strofě první čtyři verše bez zárděžky a teprve pátý verš uprostřed pod předešlými.

Str. 123 7. Mně dech se v hrdle ouži. — V obsahu 1. i 2. vyd. titul: *Snad je tak děku zdrána*.

Str. 124 8. Jsem zaleknut, jako bych při hřichu. — Květy 1882. V obsahu 1. i 2. vyd. titul: *Jd věru teď nablas si zplaval* — 3 od let] od lét *K*; 9 Ach, sladká] Ach sladká *K*.

Str. 125 9. (Po přečtení čudských písni národních.) — V obsahu 1. i 2. vyd. titul: *Tak rád bych zpívat uměl!*

Str. 126 10. Bud požehnán, ty listku první. — Květy 1882. Rkp. (*r*) v archivu Květů, zlomek, verš 9—24. — 9 paprsku] (ty pršku) paprsku *r*.

Str. 127 11. Hej uvidiš, přirodo, uvidiš. — V obsahu 1. i 2. vyd. titul: *My ještě cos vyvedem*. — 15 pěkný pták,] pěkné pták, *r*.

Str. 128 12. Kdykoli ptala se babička. — Paleček 1879 s titulem *Dětská lásku*. V obsahu 1. i 2. vyd. titul: *O malém Palečku*. — 5 myšel] myšil *P*; 9 rameni] ramenu *P*; 10 v myšlenkách] v myšlenkách *P*.

Str. 129 13. (Motiv dívčí.) — Lumir 1879 s titulem *Z jara*. V obsahu 1. i 2. vyd. s titulem podle začátku 1. verše: *Jaro se ozvalo*. Rkp. v Hradci Králové (*r*). — 2/3 tepe, že dívčice] tepe — dívčice *L, r*; 3 zdát] zdá *L*; 6/7 chladný — již klika zas] chladný, klika zas *L, r*.

Str. 130 14. Zem, sotva ji sluničko ohřeje. — V obsahu 1. i 2. vyd. titul: *Sotvaže srdece mé ožije*.

Str. 131 15. (Teréze.) — Paleček 1882 s titulem *Teréze* a s podtitulem v závorce: *Totíž všem Terezkám, ale každé zvlášť*. Báseň byla otištěna v říjnu před svátkem Terezie — 15. října. V obsahu 1. i 2. vyd. titul: *Ty ujíráš mne cbladem svým*. V odborné literatuře se vedl spor o to, koho měl Neruda v této básni na mysli. *V. Tille* v publikaci Listy Jana Nerudy Terezie Marii Macháčkové, vyd. SVU Manes v Praze 1907, spojil tuto básně s Nerudovou láskou k T. M. Macháčkové, která zemřela v r. 1865 v osmnácti letech (viz o tom podrobněji v Básních I, str. 453/464 a v poznámkách na str. 647). Naproti tomu *A. Pražák* v publikaci Neruda v dopisech (2. vyd., str. 167) odmítá, že básně byla určena Tereze M. Macháčkové: „Podle psychologické výstavby vidím v něm odraz Nerudova vztahu k Světlé.“ *Terezie Stiebrová*, sestra Aničky Tiché, uvádí, že Neruda věnoval „svému trojlistku“, t. j. třem dcérám svého bratrance Tichého, po básničce z Prostých motivů: „Mně, Teréza à Gesu“, Aničce „Hodiny“, a kterou sestře Vilémě, ani nevím“ (v článku „Z paměti vlastobřezského zámku“, *Zlatá stezka* 5, č. 4, prosinec 1931, str. 69). První uveřejnění v humoristickém časopise Paleček, jakož i věnování „všem Terezkám, ale každé zvlášť“, doložené i přiležitostným věnováním básně Terezce

Tiché, svědčí o tom, že báseň nebyla zamýšlena jako zobrazení individuálního případu Nerudovy lásky (k Terezii Macháčkové nebo ke Světlé), ale že tu šlo o zobecnění milostného citu, které vtipně využívá náboženského motivu o sv. Terezii k vystížení vztahů světských, a to ve stylu i v humorném tónu známém z Balad a romancí. — 10 Teréze à Gesu? P] Terézo à Gesu? z, z opomínnutím sbory s předmětem v dativu ve verši 8 ji.

Str. 133 LETNÍ

Str. 135 1. Již lučina je zkosená. — Květy 1882. Rkp. v archivu Květů s číslem III, t. j. 3. báseň v cyklu uverejněném v Květech (r). V obsahu 1. a 2. vydání titul: *Zabynout jako ta luční trdva*. — 7/8 tráva! Ret] tráva: ret K, r.

Str. 136 2. Čtu ve měkké kůře březové. — Lumír 1879 s titulem *Ctendř*. — 16 parný červenec,] jasný červenec, L; 17 mrazný leden?] chmurný leden? L.

Str. 137 3. (V březovém lese.) — Otištěno teprve ve 2. vydání. Rkp. básně v AV. Druhý rkp., datovaný 3. října, je mezi verší, jež Neruda zaslal Boženě Vlachové v r. 1887 (R, viz zde str. 382). — 5 též už břízu svou] (také strom tu svůj) též už břízu svou AV; 7 také šťasten být,] také šťasten být, (též být milován,) AV; 8 pánbůh] pánbůh (osud) AV.

Str. 138 4. Slunce je jak velký žernov. — V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Co ten letní den nám dává!*

Str. 140 6. Náš kraj se ženil dnes. — 16 pere bleskem,] pere (svihá) bleskem, AV.

Str. 141 7. Nesmějte se pavučince. — Lumír 1879 s titulem *V podzimi*.

Str. 142 8. Jak dobré, že z ráje vyhnal nás. — Neruda citoval několik veršů z této své básně ve feuilletonu v Národních listech z 18. ledna 1891, v němž mluví o „hřichu“: „My víme o hřichu určitě jenom tolik, že bývá dosť přijemný. Někdy tuze přijemný. Ba až neobyčejně přijemný. Takže jistý český ‚básník‘ napsal o něm dlouhánský chvalozpěv (20 rádek) a tam praví: [citován verš 17–20] a nemohl se ubránit povzdechu: [citován verš 7–8].“

Str. 143 9. (Motiv cizi.) — Lumír 1879 s titulem *Jen do brodu!* V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Já umírám láskaou*. — 9 milounký — :] milounký: L.

Str. 144 10. Má poesie — divčina. — Lumír 1879 s titulem *Má poesie*. — 1 divčina] divčina, L; 2 plápolá:] plápolá: L; 8 a chystá] hned chystá L..

Str. 145 11. (Vzpomínka na Hálku.) — Švanda dudák 1887. V Prostých motivech otištěno teprve v 2. vydání. Rkp. z redakčního archivu Švandy dudáka (r) a v AV. — 7 již] juž ŠD.

Str. 149 1. Náš Boubín má šedivou čepičku. — Světozor 1879 v cyklu Podzim. — 7 jak větrným, měkounkým] jak bílým pak, měkounkým *S*; 23 most *S*] most, *z, r.*

Str. 151 2. Já hnál se pestrým, luzným za motýlem. — V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Já hnál se za motýlem.*

Str. 152 3. Když nad střechou osad se zmitá bouř. — Lumír 1879 s titulem *Mládečeká*. Rkp. z redakčního archivu Lumíra (*r.*). V obsahu 1. a 2. vyd. titul: „*Ta nebohd ptáčata venku!*“ — 3 si zavzdychně *L*; 5 Ach, prosím vás,] Ach prosím vás, *L, r.*

Str. 153 4. (Motiv divčí.) — Lumír 1879 s titulem *Hodiny*. V obsahu 1. a 2. vyd. titul *Ty naše hodiny*. Terezie Stiebrová, sestra Aničky Tiché, zaznamenala, že básnička „Hodiny“ věnoval Neruda Aničce (Z paměti vlastobřezského zámku, Zlatá stezka 5, 1931, č. 4, str. 69). Aničce Tiché poslal Neruda text této básničky ještě před jejím otiskem časopiseckým v dopise (podle doložitelné datace z 30. 10. 1878), kde také psal o způsobu zpracování této básničky: „„Hodiny“ jsou skutečně dle národního (táborského) motivu, ale asi tak zpracovány, jako Smetana pracuje „národní hudbu““ (Listy A. T., str. 22). Tím národním motivem myslil Neruda pravděpodobně básničku „Nenadálé noviny“, zaznamenanou v Erbenových Prostonárodních českých písničkách a říkadelech (ve vydání J. Horáka z r. 1939 str. 164). V Erbenově vydání není však uvedeno, že jde o písničku pocházející z Táborska. Její text zní takto:

Čekala jsem, nespala jsem
do půl jedné hodiny:
toho jsem se nenadála,
že mi přijdou noviny!
Ty hodiny pěkně jdou
pořád jedna za druhou:
toho jsem se nenadála,
že mi chlapce odvedou!

Ach hodiny roztomily!
proč jste tak krátky byly,
že jste mě s mým nejmilejším
tak brzy rozloučily,
rozloučily ve světě —
více nás nesvedete:
což vy moje černé oči
dlouho plakat budete!

Str. 154 5. (Motiv italský.) — Lumír 1879 s titulem *Požátek — konec*. V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Kdy lásku přilétl*. Rkp. z redakčního archivu Lumíra (*r.*).

Str. 155 6. Podzim je zde. — Květy 1879 s titulem *Podzim*. V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Byl jsem já mlád?* — 13 Zimavá třesouci] Zimavá, třesouci *K*; 14/15 tvář. Já] tvář — já *K*.

Str. 156 7. Že šedivím, pravi váš veselý smích? — Lumír 1879 s titulem *Poštoukl!* V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Že šedivím?* — 11 z půlnoční druhé] z půlnoční, druhé *L*.

Str. 157 8. Chtěl věčně bych být jak podzimek. — Světozor 1879 v cyklu Podzim. — 1 jak] jako *S*; 5,25 hvízdne si] hvízdne si *S*; 27 vymknut] vyrvav *S*; 30 svou divoce nezdolnou silou —] svou nezdolně divokou silou — *S*.

Str. 159 9. Však nechtěl bych být jak ten podzimek. — Světozor 1879 v cyklu Podzim. — 11 vyschlá] suchá *S*; 12 se tluče] se flandá *S*; 16 je vášeň ta jenom] je vášeň ta — jenom *S*; 20 jakby] jako *S*.

Str. 160 10. „Jedl!“ — „Kam?“ — Lumír 1880 s titulem *Vyběžka*. V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Jen ži města ren!* — 12 ne, ne —] ne ne — *L*.

Str. 161 11. „Pojď — pojď!“ — Zlatá Praha 1884 s titulem *Prastý motiv (Podzimní)*. V Prostých motivech otištěno teprve v 2. vydání. Rkp. v *AV*. Podrobnější výklad o okolnostech vzniku této básně viz na str. 374. — 1 ve výši kdes volá] na výši kdos volá, *ZP*; 3 rozhledl se:] rozhledl se: *ZP*; 3 vrátka *ZP*] vrátka, *AV*] vrátka 2; 7 vždyť] (již) vždyť *AV*; 13 Je pravda!] Je pravda. *ZP*; 14/15 lem: zde] lem? Zde *ZP*; 15 pahrbeček] pahrbeček, *ZP*.

Str. 163 ZIMNÍ

Str. 165 1. Své čelo mi do okna vtlačila. — V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Zima, ta paní zjd.* — 3 zimu, tu podle titulu v 2 a 1] zimu tu 2, 1; 10 šíje — podle 1 a analogie jinde] šíje — 2.

Str. 166 2. (Marii.) — Lumír 1879 s titulem *Motiv zimní*. V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Leďový květ.* — 6,12 čistoučký] čistoučký *L*.

Str. 167 3. (Motiv národní.) — Lumír 1879 s titulem *Motiv Hředověčerní*. V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Aby trá králové věděli.* — 3 lán] lan 1, *L*.

Str. 168 4. V očích mně cos světlkuje. — V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Mladý, bujná uporninka.* — 28 v myšlenkách podle 1 a analogie] v myšlenkách 2.

Str. 170 5. Přec jen jsem kdysi hlavu sklonil v smutku. — Květy 1882 v oddile Podzim — Zima. Rkp. v redakčním archivu Květů (*r*). V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *O modré chrpě.* — 16 zaplakati —] zaplakati? — *K, r*.

Str. 171 6. Tak zvolna — tak smutně — tak sám a sám. — Květy 1882 v oddile Podzim — Zima. Rkp. určený pro tisk v Květech, pův. v redakčním archivu Květů, nyní v soukromém majetku; foto-

kopie v literárním archivu Národního muzea (r). V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Tak sám a sám*.

Str. 174 9. Jesenní kraj jsem. — Květy 1879 s titulem *Svoboda!* V obsahu 1. a 2. vyd. titul: *Znavený po bujném, širodném létu, — z chmúra*] chmura K.

Str. 176 11. Přede dvorem stará vrba. — Květy 1879 s titulem *Stará vrba*. — 1 vrba,] vrba K.

Str. 177 12. Řekla vlna k sestře vlně. — Švanda dudák 1886. Rkp. z redakčního archivu Švandy dudáka (r; faksimile otištěno v tisku Sirotám přibramským, Praha 1892, str. 3) a v AV. V Prostých motivech otištěno teprve ve 2. vydání. V obsahu titul: „*Jdeme všechny*“. — 3 ku dni] ke dni ŠD; 7 si někde hnizdim,] se někde vhnizdim, ŠD, r] se někde vhnizdim, 2. verš: si někde hnizdim, AV; 12 jdem všechny podle AV a titulu v 2] jdou všechny 2, ŠD, r] jdou všechny 2. verše: jdem všechny AV.

Str. 178 13. Liják se v okna boří. — Lumír 1880 s titulem *Noční lampa*.

Str. 181 DODATKY K PROSTÝM MOTIVŮM

V tomto oddíle uveřejňujeme ty básně Nerudovy intimní lyriky, které vznikaly v souvislosti s Prostými motivy. Patří sem především básně *Mládeček*, které vznikla v roce 1879 a nebyla pojata do 1. vydání Prostých motivů. Pak sem patří básně, které vznikly před 2. vydáním, ale z různých důvodů nebyly do druhého vydání zařazeny (cyklus básní věnovaných Boženě Vlachové a básně *Jarní*). Konečně sem patří dvě básně, které byly uveřejněny v r. 1890, každá s titulem *Prostý motiv* (Smrt zvoní: „Na vůz! Čas je — čas!“ a Sluničko, ještě jen jednou tak poskoč si). Obě básně jsou zapsány i v AV, nevznikaly tedy jen na okraji Prostých motivů, ale tvořily materiál pro vydání třetí, obrážely sklonek básníkova života, docelovaly torso, jimž byly v očích básníkových Prosté motivy v 1. vydání. Ideově pak dotvářejí přímo smysl Prostých motivů. Je v nich schopnost pohledět nebojácně ve tvář smrti a přitom v následující apostrofě slunička i schopnost připomínat si život v jeho plné síle a krásce. Proto mají obě básně zvláštní místo ve vztahu k celé sbírce. O první z těchto básni si to uvědomoval již Ignát Herrmann, který ji zařadil přímo do Prostých motivů jako 15. básně Zimní. Tento postup novější editoři odmítali. Materiál rukopisný v AV (viz zde na str. 375) svědčí však o tom, že Neruda sám přemýšlel o začlenění obou básni do Prostých motivů, první tam označil jako *Zimní* a druhou jako *Podzimní* (s těmito tituly otiskujeme obě básně i zde). Domníváme se proto, že budeme právě nejen celku Prostých motivů, jak jej Neruda vytvořil svým 2. vydáním, ale i úmyslům básníkovým, budeme-li vždy v čtenářských vydáních

Prostých motivů přičleňovat obě tyto básně volně za celou sbírku, aniž je číslováním spojíme přímo s cyklem básní Zimních nebo Podzimních. Tohoto způsobu jsem užil ve vydání Nerudových básní v Národní knihovně, sv. 30 (Knihy básní, Praha 1951).

Str. 181 - *Mladenecká*. Báseň je zapsána na rukopisu ukázky Prostých motivů, která vyšla 30. dubna 1879 v Lumíru. Třetí báseň této ukázky má v Lumíru titul *Mladenecká*; jde o báseň „Když nad střechou osad se zmitá bouř“¹, která je v 2. vydání Prostých motivů zařazena jako třetí báseň v oddílu Podzimní. Původní titul v rukopise zněl *Mladenecká* a pod titulem byly dvě básně, mimo báseň v Lumíru uveřejněnou i báseň, kterou otiskujeme zde z rukopisu (*My svobodní volni jsme jako pták*). Neruda zprvu uvažoval, zda by ji neměl zařadit před báseň „Když nad střechou osad se zmitá bouř“, pak se rozhodl báseň neuveřejnit vůbec, škrtl ji v rukopise tužkou, připsal příkaz pro tiskárnu *Vynechat poslední!* a opravil titul *Mladenecká* na *Mladenecká*. Otiskujeme z rukopisu chovaného v museu v Hradci Králové.

Str. 182 [Boženě Vlachové] Tyto básně věnoval Neruda Boženě Vlachové, dceři braňárců v Praze, v Jirchářích. Neruda, který za svých procházků navštěvoval obchod Boženina otce, oblibil si v r. 1887 tuto dívku a zahrnoval ji pozornostmi, dádky a verši. Uvažoval i o možnosti sňatku. O rozchodu definitivně rozhodla událost z 18. března 1888. Když Neruda odcházel od Vlachů, uklouzl na zledovatělém chodniku a zlomil si češku v koleně. Zranění zanechalo následky, Neruda se musel později dátat vodit, chtěl-li vycházet z domu. Dohovalo se 11 listků polotuhého papíru se zlatou ofízkou (11,6×9,1) v barvě světle šedivé, růžové, zelené, krémové (R); na každém listku je rukou Nerudovou napsána jedna báseň a každý byl označen měsícem, po případě i dnem věnování. Všechny byly z rozmezí únor — listopad 1887. Dvě z těchto básni otiskl Neruda v druhém vydání Prostých motivů, a to báseň *Co už v tom mému životy* (viz zde na str. 121; faksimile rukopisu otiskeno v knize A. Pražáka Neruda v dopisech, 2. vyd., za str. 320) a *V březovém lese: Co vše mi vypráví ten les* (viz zde na str. 137). Tyto dvě básně zde již v cyklu básní věnovaných Boženě Vlachové nepřetiskujeme. První z nich, opatřená datem srpen, zařazuje se mezi druhou a třetí báseň a druhá, opatřená datem 3. října, mezi čtvrtou a párou básní zde otisklého cyklu. Básně věnované B. Vlachové otiskl první *Frt. Skálový (Skácelík)*, „Jedenáct básní Nerudových“, v beletristické příloze Času 1, 1896, str. 153 a 161, který na str. 168 téhož ročníku popsal i rukopisy. Otisk má hodně chyb a nejsou v něm uvedena data jednotlivých básní. Lépe otiskl básně i s daty *Jiří Mahen* v článku Strýček Neruda, Rozhled 1911, č. 11 a 12. Otisky u *Roz 171/176* a *Nos 280/283* vycházejí z otisku Skácelíkova. Zde otiskujeme přímo z rukopisů, které věnovala Božena Vlachová Albertu Pražákově.

Str. 183 Jak zlomená lilie leží tu. — 5 upíná v R kteří čistí i upírá.

Str. 191 *Jarní*. Báseň poslal Neruda Zdeňce Šemberové 9. května 1887 s tímto vysvětlením: „Vidite, každou chvíli mne navštěvuje jisté místo z jednoho z Vašich letošních listů, na něž se snad ještě pamatujete. Jak jste byla na hřbitově, za polozimního ještě dne, a už tu byla včelička a ssála na přinešené hyacintě — pamatujete se? To je velmi poetické a proto utkvělo. Také velmi hluboké! Naučení pro jednotlivce i pro celé národy, kdež mají po spánku a mdlobě nabrat síly: v minulosti, z hrobů otců. Nemohl jsem jinak a napsal jsem to. Ovšem prostě; myslénka ta nesnese rozvedení, nesnese kantorského vysvětlení. Kdo ku čtení má v sobě patřičnou náladu, porozumí; kdo ne, — porozumí až jindy. Přikládám ty veršiky. Vložte je laskavě do Prostých motivů co „první jarní“.“ (Dopisy II, str. 414/415.) Rkp. této básně je v archivu musea ve Vysokém Mýtě (R), jeho faksimile je otištěno v Dopisech II, příloha 33. Mimo to existuje ještě druhý rukopis, jehož faksimile otiskl A. Pražák v Čase z 5. října 1912. Jde o text vložený do AV (viz zde na str. 375). Báseň v AV nemá titul na rozdíl od R. Jen v rohu je označení *Jarní*, ukazující, že Neruda chtěl básně zařadit mezi jarní motivy; podle AV měla být zařazena jako I. nebo II. jarního cyklu. — Otisky: Rož 161, Nov 279 s titulem *První jarní*. Zde otiskujeme podle AV.

9 všude] ještě R] ještě 2. verse: všude AV; 11 „Ach“] „Vždy R“] („Vždy“ „Ach“ AV; 12 vždy] nás R] (nás) vždy AV.

Str. 192 *Zimní* (*Smrt zvoní*: „Na vás! Čas je — čas!“). Pamětní listek k slavnosti ve prospěch Spolku českých spisovatelů beletristů „Máj“, pořádané v Chrudimi 12. a 13. července 1890, str. 1, s titulem *Prostý motiv* (PL). Podle Fr. Krčmy (Nerudovy Prosté motivy, Země 4, č. 13, 1. června 1923, str. 177/178) získal od Nerudy básně pro Pamětní listek Ignát Herrmann. Neruda ji poslal Karlu Pippichovi do Chrudimě dopisem ze 7. července 1890 (A. Pražák, Neruda v dopisech, 2. vyd., str. 509). Rukopis básně (r) je uložen v Pippichově pozůstalosti v chrudimském museu (Krčmova zpráva o prodeji rukopisu není správná). Mimo to je básně zapsána v AV se záhlavím *Zimní*. Ignát Herrmann začlenil tuto básně přímo do vydání Prostých motivů jako 15. básně *Zimní* (Básnické spisy II, str. 140); Nov 348. Zde otiskujeme podle poslední verše AV. O vztahu básně k celku Prostých motivů viz zde na str. 381.

6 vzpirám] vzpínám PL, r] vzpínám 2. verse: vzpíram AV.

Str. 193 *Podzimní* (*Sluníčko, ještě jen jednou tak poskoč si*). Lumen 18, č. 31 (1. listopad 1890), str. 361, s titulem *Prostý motiv* (L). Básně je zapsána v AV se záhlavím *Podzimní*? Otazník svědčí o tom, že Neruda

nebyl definitivně rozhodnut o začlenění básně, přesto však užíváme tohoto záhlaví jako titulu. Otisky: *Herrmann*, Básnické spisy II, str. 177, Nov 349. Zde otiskujeme podle poslední verše *AV*. O vztahu této básně k celku Prostých motivů viz zde na str. 381.

14 jsme tančili světem si J jsme točili světem se L J jsme točili světem se 2. verše: jsme tančili světem si AV.

Str. 195 ZPĚVY PÁTEČNÍ

Zpěvy páteční vyšly po smrti básníkově v r. 1896 v Praze nákladem Fr. Topiče a s ilustracemi Viktora Olivy (*ZP*). Byly vydány z podnětu Ignáta Herrmanna, který opatřoval literární pozůstalost básníkovu a připravoval vydávání Nerudových spisů. Přesto, že máme dochovánu tuto Nerudovu pozůstalost a že se dochovaly i některé přípravné materiálie Ignáta Herrmanna, prvního vydavatele Nerudových spisů a Zpěvů pátečních, není snadné odpovědět na otázku, do jaké míry soubor deseti básni, který vyšel pod titulem Zpěvy páteční, představuje verše, které Neruda sám do tohoto cyklu zařadil. Za života Nerudova vyšly některé básně, které Neruda sám označoval podtitulem *Ze „Zpěvů pátečních“*. Ukázka takto pojmenovaného cyklu vyšla v dubnu r. 1882, a to tři básně, *Ecce homo*, *V zemi kalibru* a *Romance o Černém jezeře*, kterou však Neruda zařadil do svých Balad a romancí. V prosinci téhož roku vyšla opět jako ukázka ze Zpěvů pátečních báseň *Za srdcem*. V roce 1883 vyšla v červnu nová ukázka, a to *Ve lví stopě*, v listopadu téhož roku vyšla *Láska*. Další dvě básně označené jako ukázky ze Zpěvů pátečních vyšly až v lednu r. 1887, a to *Matka sedmi-bolestná* a *Anděl strážce*. Zpěvy páteční vydané r. 1896 mají deset čísel, básni uvečněných za života Nerudova s označením Zpěvy páteční bylo však jen osm, jedna z nich byla uveřejněna v Baladách a romancích, zbyvalo jich tedy jen sedm. *Ukolíbavka ránoční*, uveřejněná v r. 1881, a obě přiležitostné úvodní básně z Národních listů, *Moje barva červená a bílá* ze srpna r. 1883 a *Jen dál!* z počátku r. 1886, nebyly označeny při prvním otištění jako básně z cyklu Zpěvů pátečních. Vložil je do cyklu Herrmann nebo Neruda sám?

V literární pozůstalosti Nerudově je zachován dvojlist (8°) s titulem psaným tužkou a Nerudovou rukou: *Verše časové*. Do dvojlistu, který měl zřejmě funkci obalu, je vložen jedenáctý list opět s Nerudovým tužkovým titulem *Verše časové*. Jde zřejmě o patitul. Úprava obálky i s patitulovým listem se shoduje s úpravou obálky pro materiál při přípravě rukopisu Pisní kosmických nebo Balad a romancí pro tisk (viz zde str. 358). Svědčí tedy jasně o tom, že Neruda chystal sbírku Verše časové. Jisté světlo do věci vnáší Herrmannův přípisek na obálce psaný modrou tužkou: *Zpěvy páteční*. Herrmann tedy věděl, že Zpěvy páteční jsou ve vztahu k Veršům časovým, ba zdá se podle připisků,

které si dělal, aby se v materiálu vyznal, že pokládal Verše časové za totožné se Zpěvy pátečními. Nabízí se tu výklad, že znal obsah obálky a že verše, které byly v obálce, vydal pod titulem Zpěvy páteční. To by také vysvětlilo nejlépe, jak se stalo, že byly do sbírky vloženy i básně, které se nezařazují bezprostředně do ideového a thematického charakteru Zpěvů pátečních, t. j. „Moje barva červená a bílá“ a „Jen dál!“ Bylo by tedy možné si představit, že při přípravě sbírky myslil Neruda na širší titul, t. j. na Verše časové, a že původní Zpěvy páteční měly přejít do nové sbírky buď bez zvláštního titulu, nebo jako zvláštní oddíl označený titulem Zpěvy páteční.

Herrmannův materiál dovoluje nám však ještě bliže specifikovat cestu ke konečnému tvaru sbírky. Na podkladě materiálu v pozůstatlosti — snad na podkladě materiálu v obálce Verše časové — udělal si Herrmann seznam básni, který označil titulem *Ze zpěvů pátečních*. Listek se seznamem je datován: 1. 5. 1894. Bibliografický seznam čerpá zřejmě z Nerudových výstřížků jednotlivých básni. O tom svědčí, že leckde nedovede určit ročník, ačkoliv zná časopis a stránku. Listek sloužil k tomu, aby si Herrmann učinil obraz o velikosti sbírky, proto je po straně uváděn vždy počet veršů. Na listku byly původně uvedeny tyto básně:

Matka sedmibolestná
Anděl strážce
Ecce homo!
V zemi kalichu
Ukolébavka vánoční
Za srdcem!
Láska
Moje barva červená a bílá

Dodatečně bylo tužkou připsáno *Jen dál!* Téhoto devět básni ve stejném pořádku najdeme sepsáno ještě na jednom nedatovaném listu. Zdá se tedy, že „Jen dál!“ bylo přičleněno Herrmannem k materiálu, který jako hotový celek byl již v pozůstatlosti Nerudově. První list má však ještě další změny prováděné modrou tužkou. Modrou tužkou je připsána báseň *Ve hví stopě* a je zařazena na místo deváté před básně „Jen dál!“ Text této básně dostal Herrmann od pana R. z Prahy XII, který jej opsal z Ruchu a zaslal jej Herrmannovi s dopisem z 22. května 1894. Zároveň se zařazením této poslední básně připsal Herrmann modrou tužkou k jednotlivým básním římské číslice označující definitivní pořad ve vydané sbírce Zpěvů pátečních z r. 1896.

Na toto definitivní seřazení básni měl vliv Jaroslav Vrchlický, jemuž Herrmann celý cyklus zaslal. V Ústavu pro českou literaturu ČSAV je uchován — v pozůstatlosti Vrchlického — dopis Ignáta Herrmanna z 4. července 1895, v němž Vrchlickému děkuje „za vzácné opisy

Nerudových Zpěvů pátečních“ a v němž mu oznamuje, že mu „pošle ku posouzení“, „ostatní básně, do vydaných sbírek nepojaté“. Vrchlický také zaznamenal úvahy, které vedly vydavatele k definitivnímu seřazení básni celého cyklu. V článku O poesii Jana Nerudy, uveřejněném ve formě úvodu k I. dílu Sebraných spisů Jana Nerudy a psaném v únoru 1896, Vrchlický vyslovil přesvědčení, že láska Nerudova, jak ji známe z jeho básně „Láska“, nemohla ustrnouti v zoufalé bolesti. „Taková láska je nutně silná a činorodá. Myslím si, že měla kniha Nerudova miti vlastně cykly dva: první opravdové, vážné, hluboké Zpěvy páteční, jejichž velebné intonace zaznívají k nám z kusů posud rozebraných, druhý zpěvy klidu a mužné sily, čerpané právě z této lásky k vlasti a národu, Zpěvy Bílé soboty, plné slavnostní veleby a jásavého triumfu. Tomu nasvědčují dva kusy, z nichž jeden jsme položili v čelo („Moje barva červená a bílá“), druhý na konec cyklu zbylého (Jen dál!).“ (Str. XXXII—XXXIII.) Vrchlický také vykládá, proč použili obou básni, které nebyly Nerudou nikdy označeny jako „zpěvy páteční“, jako básni rámcových. Vrchlickému se zdalo, že Neruda ještě dosud nepropracoval básně, které by umožňovaly přechod mezi oběma předpokládanými cykly, zachycujícími jednak tragiku českého osudu, jednak výraz jásavého triumfu. „Tento kontrast mezi vlastí dolorosou, ušapanou a trpící, ku vlasti radostné a vítězící měl být překlenut, vyrovnan a zdůvodněn. Snad jen dvě čísla tvoří zde začátek přechodu, ona znamenitá ‚Ve lvi stopě‘ a ‚Láska‘. Myslím jen, že z lásky a z vědomí sily vlastní lze vzkřístit i světy zapadlé a ztroskotané. Ta čísla, která měla státi mezi tím, nám scházeli. Byla by musela užívat pomalu v duši básníkově, jako pomalu rostla i tato.“ (Str. XXXIV.) Vrchlický ovšem neznal básně *Ku vzkříšení!* z r. 1883, která onen přechod umožňuje, ale je to opět básně, kterou Neruda sám nezařazoval mezi Zpěvy páteční. Zde připomenutý materiál i úvahy Vrchlického potvrzuji, zdá se, naší domněnce, že se Neruda rozhodl pro širší titul Verše časové a že Zpěvy páteční, omezené ovšem jen na cyklus vlasti trpící, měly tvořit jen část této širší pojaté sbírky.

Někteří vydavatelé (vycházejíce z podnětu St. Součka v článku Nerudovy básně „Se srdečem rekrovým“ a „Za srdečem“, Pedagogické rozhledy 31, 1921, str. 321/343) pokoušeli se realisovat pozorování Vrchlického o Zpěvech pátečních a Zpěvech Bílé soboty novým uspořádáním básni Zpěvů pátečních, přiřazujíce k nim i další básně, t. j. básně *Ku vzkříšení!*, znova objevenou Arne Novákem v r. 1922, a *Staroměstskou věž*. Tak Fr. Tichý v bibliofilském vydání Zpěvů pátečních z r. 1935 a důsledněji *Miloslav Novotný* (v edici Blanik, sv. 6, Praha 1937), který přímo užil i titulu Zpěvy Bílé soboty k osamocení druhého cyklu básni, zahájeného básni „Ku vzkříšení!“ Karel Polák v studii Nerudovy Zpěvy páteční, kompozice a idea díla (27. roční zpráva Veřejné obchodní školy v Praze XI - Žižkově za školní rok 1937–1938) chtěl ještě důsledněji uplatnit v kompozici sbírky symbo-

liku církevních svátků tím, že přiřazoval k oběma uvedeným cyklům ještě cyklus svatodušní, odvolávaje se po *Vdelavu Zídovi* (Zpěvy páteční, Praha 1925, str. 15) na časté Nerudovy výroky o svatodušních svátcích národa.

Naše vydání nenásleduje příkladu těchto editorů a komentátorů díla Nerudova. I když jejich úvahy jsou v mnohem oprávněné, přece nejsou prosty subjektivismu a nevyplývá z nich takové řešení, které by bylo jedině možné. Materiál ukazuje, že si Neruda představoval věc pravděpodobně trochu jinak. Nebylo by však také účelné, abych zde rekonstruoval Verše časové se Zpěvy pátečními jako s jedním cyklem těchto veršů. Ani tu neposkytuje materiál dosti jasnou představu o charakteru zamýšlené sbírky. Mimo to se Zpěvy páteční v edici z r. 1896 a v uspořádání Vrchlického staly pevnou součástí naší literární tradice, takže nepokládám za účelné rušit nebo měnit tento celek bez vážných důvodů. Ostatně uspořádání veršů v tomto celku není špatné. Rámcové básně jasně odhalují v plném pathosu obsah vlastenectví Nerudova i jeho bojové výzvy, zatím co ostatní básně sbírky zobrazují tragiku národního osudu, silu národních dějin i subjektivní zdroje básníkových citů k vlasti. Doporučovali bychom však, aby ke všem běžným čtenářským vydáním Zpěvů pátečních byla připojována vždy volně za sbírku ještě báseň *Ku vzkříšení!*, kterou vydavatelé neznali v r. 1896 a kterou Herrmann a Rožek z neznámých důvodů neotiskli, ačkoliv byli na ni upozorněni v r. 1907 a ačkoliv v pozůstalosti Nerudově je dochován opis básně s vlastnoručními korekturami Nerudovými. V tomto smyslu byla tato báseň připojena za sbírku v mému vydání Zpěvů pátečních v Národní knihovně (Knihy básni, Praha 1951).

V přítomném vydání v Knihovně klasiků, které má povahu vydání kritického, zařazujeme báseň „Ku vzkříšení!“ i báseň „Staroměstská věž“ mezi *Dodatky ke Zpěvům pátečním*, kam jsme shromáždili i jiné básně ze sklonku Nerudova života, jejichž vedoucí ideou je láska k vlasti a k jejimu lidu a které dokreslují Nerudovo úsilí o umělecké zobrazení této ideje, jak je známe ze Zpěvů pátečních.

Sledující zde genesi Zpěvů pátečních, nemůžeme vedle uvedených vnějších dokladů nepřihlížet k vlastním objektivním i subjektivním zdrojům jejich vzniku, t. j. k situaci národně osvobozenského hnutí v letech osmdesátých a k tomu, jak tuto situaci Neruda prožíval. Nelze zde ovšem vypočítat všechny doklady přispívající k osvětlení těchto základů Zpěvů pátečních. Shromažďoval je již Albert Pražák v předmluvě k německému překladu Zpěvů pátečních, *Freitagsgesänge* (Drážďany a Lipsko 1913) a *V. Zíd* v předmluvě k vydání Zpěvů pátečních z r. 1925; zde se spokojíme jen několika doklady, které typicky ilustrují společensky i subjektivně dané zdroje celkové koncepce Zpěvů pátečních.

Mnoho dokladů svědčí o tom, jak Neruda v letech osmdesátých trpěl neúspěchy národně osvobozenského boje. Jeho osamocenost životní,

jeho nemoci, roztrpčenost z nedostatečného uznání jeho práce, to vše subjektivně jen dotvrzuje jeho základní pocit úzkosti o osud národa a pocit nespokojenosti s neúspěchem české věci národni. Odhaluje to Nerudův dopis V. K. Šemberovi z března 1880, který výslovně slučuje subjektivní zájem Nerudův s osudem české věci: „Bože mní, já měl tak málo radosti, tak málo šťastných zcela chvil. Když se divám na vás témař všechny ostatní, připadám si co trhan. Lásky ženské — mimo matčinu jsem ji témař nepoznal! Moje vzpomínky jsou hluchy. Potěšení z práce? Ano, těšila mne práce — ale to stálé dupání po všech květech ducha i srdce mého a pak ten bolestný, doufám ovšem že jen dočasný neúspěch naší věci — Ty vš, jak s ní souvisí celou duši svou! Ten neúspěch mně podrážel všechny kroky, protrpčil veškerý život, vzal všechnu chuť.“ (Dopisy II, str. 256.) Je třeba mít na mysli tuto výchozí situaci, abychom porozuměli i Nerudovi-básníkovi, který na ni odpovídá Zpěvy pátečními. V této zpovědi jsou i zárodky subjektivní noty ve Zpěvech pátečních, zárodky jeho „Lásky“ i „Anděla strážce“.

Nerudovo zklamání z českých politiků, kteří od r. 1879 opustili pašivní resistenci a podporovali na říšské radě Taaffovo reakční ministerstvo, aniž dovedli v nové situaci nějak důrazně hájit národní české zájmy, vědomi neschopnosti politických vůdců (Sladkovský, který zemřel v r. 1880, byl poslední z politiků, který byl u Nerudy spjat s představou muže, srov. Nár. listy ze 7. 3. a ze 14. 3. 1880), vědomi, že opouštějí posice národní hrasti a zájmy národa a jeho lidu, přivádělo Nerudu k přesvědčení, že nelze spoléhat v národně osvobozeném boji na politickou práci buržoasie. Připomeňme Nerudovu sarkastickou rekapitulaci činnosti českých poslanců v letech osmdesátých v Nár. listech 27. února 1887, která ilustruje, jak se Neruda vnitřně rozešel s politickou složkou národního boje a jak ho zkušenosť naučila jí pohrdat: „Neočekávali jsme sice od nich hned od pravopráctku nicého, praničeho, musíme ale spravedlivě vyznat, že oni naše nejsmělejší naděje ještě překonali! Neočekávali jsme totiž, že něco doopravdy provedou — kdepak! —, ale báli jsme se, že svou úlohu budou alespoň chtít až příliš přirozeně *zabrat*, tak přirozeně, že by se naposledy divákům doopravdy zdálo, nám že Čechům *zdleží* něco na tom, klade-li nás svět na roven na př. Němcům a Madarům. Zaplatí pánbůh, je po strachu!“ „Povidám, kdyby Němci *chtěli* zákona, abychom my Češi „pěstali“, zákon by *byl*. „Naši“ by neměli praničeho proti němu. A český národ by „našim“ praničeho proto nefek. Ono je mu teď už všechno jedno — klasický národ! Nechci vzbudit podezření, že z jakési opičí lásky nebo z čeho národu lichotím; ale on mně věru připadá jako v Bidajově bajce ten „bulíček pěkný“, kterému dali do nosu železný kruh a vedou ho teď k vodě, „kde je nejhlob“. Jak povidám, já nechci lichotit — vždyť patřím k tomu národu také já sám a samochvála není pěkna. Také není konečně to porovnání s jakýmkoli tvorem, který ještě

se hýbe a jde, ani případné; my už se nehýbeme: my ležíme a spíme.“ Tak vypadal osud českého národa a jeho národně osvobozenského boje, jakmile se na něj Neruda díval s hlediška „akci“ soudobé buržoazní politiky. Tato situace jej nutí k tomu, aby neposuzoval národně osvobozencký boj bez obav. Nelze spoléhat na to, že orgány soudobé české politiky budou schopny tento boj zajistit. Je třeba se proto obrátit k národu, k lidu, burcovat veřejné mínění, aby si uvědomilo tragické rysy v soudobé situaci (srov. i báseň *1886* a poznámky k ní zde na str. 398) a aby z toho vyvodilo závěry. To je aktuálně politický základ Zpěvů pátečních.

Ve shodě s tímto aktuálně politickým vztahem Nerudovým k osudu národa se vytvářejí základní kontury uměleckého obrazu Zpěvů pátečních. Neruda chtěl zobrazit pocity toho, kdo si uvědomuje tragické rysy národní české situace, nechtěl zastírat utrpení národa poniženého a opuštěného. Již to vysvětluje užití mesiánského motivu jako symbolu. Symbol tohoto utrpení byl při charakteru soudobé výchovy obecně znám, byl všem srozumitelný; nadto odpovidal době záměru Nerudova, nebyl jen tragický, choval v sobě i představu vzkříšení a vykoupení.

Je třeba, abychom ještě připomněli doklady svědčící o tom, odkud Neruda čerpal své naděje na vykoupení. Právě v okamžiku ponižení národa si Neruda uvědomuje silu, jež je uložena v slavné historii českého lidu. Máme doklady, které ukazují, jak Neruda v osmdesátých letech zdůrazňuje historismus, nutnost čerpat z dějin silu i poučení pro přítomnost. „Propadla se náhle ta celá slavná naše minulost, jsou rázem zapomenuty ty neskonale, neslychané oběti, které nás národ přinesl celému lidstvu?“, tuto otázku adresoval Neruda r. 1880 (NL ze 14. března) německým spisovatelům z českých zemí a ve Zpěvech pátečních pokládá za svou povinnost připominat „lvi stopu“ českých dějin, jež zavazuje i přítomnost. A proti nemužnosti soudobých politiků stavi Neruda víru v český lid. Právě z osmdesátých let pochází většina jeho proužů zdůrazňujících, že z lidu a z jeho práce vzešlo vše, „čimkoliv se český národ v dějinách proslavil“ (NL z 16. května 1886). R. 1883 (NL z 28. dubna) mluví o nezvratné pravdě, že „český národ bude jen tím, čím sám sebe udělá. Mecenáštví, protekce mocných šlechticů a bohatých pánů nemají pro něj ceny prázdné, shora dolů nekyne mu žádná spása, český národ vzroste jen a jen z dola naboru. Jako dosud rostl, jako roste vše na světě: přirozeně“. Proti tendencím ohlížet se po pomoci jinde klade Neruda důraz na vlastní národní silu a na osobní statečnost. 12. ledna 1885 psal V. K. Šemberovi: „Jeden pán z Vidně, nejmenovaný Čech, [mi vlepil] serií impertinenci, že jsem prý „hotov“. Ten osel; kdybych měl jen trochu klidu, teď je právě příležitost ukázat zuby. Rozvrzanějších poměrů snad ještě nebylo od let šedesátých, a kdo by řekl teď něco skutečně zralého, měl by zaplatpánbůh a celé obecenstvo na své straně. Rozvrzanost politická, sociální, literární, ve všech směrech.“

(Dopisy II, str. 374.) To vysvětuje, že i Zpěvy páteční, ačkoliv připomínají národní utrpení, jsou pobídou k činu, výzvou k cestě kupředu (Jen dál!), výzvou k osobní statečnosti (Za srdcem).

Tyto zde připomenuté doklady ukazují, jak Zpěvy páteční vyrůstají ze vztahu k aktuální situaci národně osvobozeneského boje. Zbývá ještě, abychom připomněli doklady, které dokreslují, jak Neruda v básních Zpěvů pátečních uvědoměle usiloval o nejvyšší uměleckou dokonalost a srozumitelnost. Svědčí o tom jeho dopisy psané Juliu Grégrovi. Tam máme doklady o tom, jak se Neruda promyšleně chystal ke své básni „Jen dál!“ (viz zde na str. 394). Když pak Grégr v lednu 1887 vyzval Nerudu k účasti při realisaci jeho záměru uveřejňovat v nedělních Národních listech časové básně, odpovidal Neruda brzy po uveřejnění posledních dvou ukázek Zpěvů pátečních, t. j. „Matky sedmibolestné“ a „Anděla strážce“, dopisem z 5. ledna takto: „Jenže já pišu pomalu takové věci. Když mne myslénka nechytne tak, že mnou zarepetá, nemohu s ní kupředu. Také jsem sám příliš resignován a musím dát pozor, abych tím neublížil. A pak, když mám dobrou myslénku, čekám, až mi dozraje dobrá také forma. Nenávidím při podobných věcech nynější strojenou formu; dle mého musí básni, hlavně časové, rozumět každý, kdo vůbec čísti umí. Ta forma populární je ale těžká, zdlouha se rodí, zdlouha. Ostatně, vždyť se jedná jen o dvě tři věci do roka (?), a těch snad dovedu tak, aby byly zcela svoje. Psát veršované lokálky bych arci nedoved vůbec.“

Rukopisy. Jednotlivé „zpěvy páteční“ známe z časopiseckých otisků, většinu však i z rukopisů. Jsou známy rukopisy všech básní Zpěvů pátečních, s výjimkou „Moje barva červená a bílá“ a „Jen dál!“ Všechny tyto rukopisy jsou nyní přistupné ve faksimilech uveřejněných Miloslavem Novotným v edici: Jan Neruda, Zpěvy páteční. Faksimile dochovaných rukopisů, Praha 1954. Základní texty těchto rukopisů shodují se většinou s časopiseckým otiskem. Některé z nich obsahují však dodatečné opravy Nerudovy, dosvědčující, že Neruda na nich pracoval i později. Vydavatel Zpěvů pátečních v r. 1896 vycházeli z časopiseckých otisků, a ne z rukopisů. V tomto kritickém vydání otiskujeme texty, pokud máme k tomu materiál, z rukopisů a zachycujeme i poslední úpravy Nerudovy. Rukopisný materiál je u každé básni jiné povahy, a proto v edičním aparátu u každé básni uvádíme postup při zpracovávání textu. V edičním aparátu přihlédneme i k textu 1. vydání Zpěvů pátečních (ZP), i když nevyšel z ruky autorovy.

Str. 197 „Moje barva červená a bílá“. Národní listy 26. srpna 1883 (NL). Toho dne se konala v Kutné Hoře velká národní slavnost odhalení pomníku Havlíčkovi za účasti 50 000 lidí. Titul je vzat z Havlíčkovy básni *Moje písni*:

Přislibujte si mně,
poroučejte si mně,
vyhrožujte si mně,
přece zrádcem nebudu!
Moje barva červená a bilá,
dědictví mé poctivost a síla —
(Básnické dílo v Národní knihovně, 2. vyd., 1951, str. 163.)

M. Novotný otiskl (v úvodu k edici faksimilií Nerudových Zpěvů pátečních, Praha 1954) výňatek z Nerudovy odpovědi Spolku pro zhodnocení pomníku Karla Havlíčka v Kutné Hoře na projev díků za básni „Moje barva červená a bilá“. V tomto dopise z 8. září 1883 Neruda říká: „... ovšem ale nemohu přijmout laskavých díků Vašich za těch několik skromných veršů svých. Kam bychom s tlumeným českým citem svým došli, kdybychom nemohli alespoň někdy nechat mu vytrysknout; je to úleva, již potřebuje srdečno naše, a srdečno je vděčno těm, již mu poskytli přiležitosti k úlevě té!“

12 sklesla! — — NL] klesla! — — ZP; 31 věsti NL] věsti ZP;
42 buď v ni bílou jitřenkou NL] buď v ni jitřenkou ZP.

Str. 199 *Anděl strážce*. Květy 9, první pololetí (leden 1887), str. 20/21, jako 2. (poslední) básni ukázkového cyklu *Ze Zpěvů pátečních* (K). Ukázkou slibil Neruda Sv. Čechovi pro Květy dopisem ze dne 3. prosince 1886: „Pošlu Vám tedy s neděle dva malé kousky ze Zpěvů pátečních.“ 6. prosince odeslal „ten přispěveček malý“, t. j. „Matku sedmibolestnou“ a „Anděla strážce“, prosil „o přísnou korekturu písmen i interpunkce“ a o dva exempláře vývěsního archu nebo aspoň o dva kartáčové otisky: „Nemám-li opisu a sezení u psacího stolku je pro mne největší právě obtíži.“ (A. Pražák, Neruda v dopisech, 2. vyd., str. 484.) Rukopis celé ukázky (1 dvojlist, 4°) se dochoval v redakčním archivu Květů v Literárním archivu (RH). Má zcela zvláštní charakter. První část rukopisu je zapsána rukou Herrmannovou (Matka sedmibolestná). Na druhém listu (3. stránce), hned za textem zapsaným Herrmannem, následuje „Anděl strážce“ zapsaný přímo Nerudou. Titul ukázky *Ze Zpěvů pátečních* je zapsán Herrmannem, ale dodatečně vsunutý podtitul *Od Jana Nerudy* byl tam vepsán opět přímo rukou Nerudovou.

7 škvornitého K, RH] škvornitého ZP; 16 popřát nechceš K, RH] nechceš popřát ZP; 28 srazem K, RH] srazem ZP.

Str. 200 *Matka sedmibolestná*. Květy 9, první pololetí (leden 1887), str. 20, jako 1. básni cyklu *Ze Zpěvů pátečních* (K). Mimo rukopis RH, psaný rukou Herrmannovou, z něhož se sázela celá ukázka v Květech (viz o tom více v poznámkách k předcházející básni „Anděl strážce“), existuje ještě rukopis psaný přímo rukou Nerudovou (R). Majitel rukopisu mi není znám, v Literárním archivu je uložena jen jeho fotokopie.

R má nadpis *Ze Zpěvů pátečních*, jde tedy zřejmě o text určený původně pro Květy; zdá se, že si Neruda chtěl rukopis schovat, proto jej dal pravděpodobně přepsat Herrmannovi a dodatečně připsal „Anděla strážce“⁴. Tak vznikl *RH*.

1 stinu, *ZP*, *K*, *RH*] stinu *R*; 5 syn, matka *ZP*] syn matka *K*, *R*, *RH*; 21 pohledněte, *K*, *R*, *RH*] pohlédněte, *ZP*; 22 roveň *R*, *RH*] roven *ZP*, *K*.

Str. 201 *Ecce homo*. Květy 4, první pololetí (duben 1882), str. 432/433, jako první báseň cyklu *Z veršů Jana Nerudy. Ze Zpěvů pátečních (K)*. Rkp. inkoustem psaný na čtverečkovaném papíře, dvojlist (8°), s označením (tužkou) *I* a nahoře *Ze Zpěvů pátečních (r)*. Jinak bez titulu. Dodatečné opravy tužkou (rukou Nerudovou), zřejmě po časopiseckém otisku. Tyto opravy tvoří s příslušným textem původního rukopisu druhou verzi rukopisu (*r¹*). Základem našeho otisku je *r¹*, v různočtení zachycujeme však i *r*. Mimo to je v archivu Květů opis cizí rukou s Nerudovými opravami chyb opisovačových (2 listy, 4° , modrý papír), zřejmě podklad pro tisk v *K* (*RO*, shodný s *K* mimo verš 40, proto kromě verše 40 v aparátu neuvedieme).

13, 14 jménu *K*, *r*, *r¹*] jménu *ZP*; 16 *v r původně*: křeč svírá prsa mi a hlava hučí, *pak*: křeč prsa svírá, hlava divčí hučí, *konečně znění*: křeč prsa svírá mi a hlava hučí; 17 ret chvějný zašepotal] ret (zachvěl se a zaš) chvějný zašepotal *r*; 27 *v r původně*: a cítím kamenitou tlži podnes bolu, *pak*: a cítím podnes kamenitou tlži bolu; 29 zahvízd *r*, *r¹*] zahvízd *ZP*, *K*; 32 svedla! *ZP*, *K*, *r*; 33 miru! *r¹*] miru — *ZP*, *K*, *r*; 34 Zas znova náhle rozlehly se bouče, *r¹*] zas náhle rozlehly se kolem bouče, *ZP*, *K*, *r*; 37 víru — — *r¹*] víru — *ZP*, *K*, *r*; 38 A přece ještě jednou upomínka *r¹*] A přece zase upomínka *ZP*, *K*, *r*; 40 ještě znova *r¹*] znova *ZP*, *K*, *r*] znova *RO*; 42 odevřené, *K*, *r*, *r¹*] otevřené, *ZP*; 43 zmladlý *K*, *r*, *r¹*] zmladlý *ZP*; 47 nevynes] nevynes, *r¹*] nevynes: *ZP*, *K*, *r*; 48 než: „*Ecce r¹*] než „*Ecce ZP*, *K*, *r*.

Str. 203 *V zemi kalichu*. Květy 4, 1. pololetí (duben 1882), str. 433, jako druhá báseň cyklu *Z veršů Jana Nerudy. Ze Zpěvů pátečních (K)*. Rkp. tužkou psaný na modrém papíru (1 list, 4°) s římskou dvojkou *II* (jako v *K*), ale bez titulu, zřejmě však text, který sloužil za podklad při přípravě časopiseckého otisku (*r*). Na zadní straně rukou Nerudovou: *Z (bdání) veršů Jana Nerudy*. Ve skutečnosti se však sázel o opisu psaného cizí rukou (*RO*). Zachoval se v archivu Květů (1 list, 4° , modrý papír); titul je psán tužkou a rukou Nerudovou.

6 širý *r*, *RO*] širý *ZP*, *K*; 18 znova *K*, *r*, *RO*] znova *ZP*; 19 Ach vždyť *r*, *RO*] Ach, vždyť *ZP*, *K*.

Str. 204 *Ukolébavka vianoční*. Lumír 9, č. 35 (20. prosince 1881), str. 545 (*L*). Rkp. na čtverečkovaném papíře (1 list, 8°), inkoustem psaný, titul v závorce (*r*). Vnější úprava svědčí o tom, že *r* bylo při-

pravováno pro nějaký knižní soubor, buď pro Balady a romance, nebo pro Verše časové. Je však z doby před otiskem v Lumiru. V r je po straně ještě jedna dodatečná změna tužkou (r^1) z doby po otisku v Lumiru, kterou přijímám.

3 uloží tě — L, ZP] uložili tě — r; 4 ach tolíkrát r] ach, kolikrát L, ZP; 5 zas r] vždy L, r, ZP; 15/16 mili: té cesty ZP, L] mili (,) (—): (a) té cesty r; 16 ku spasení, L, ZP] ku spasení r.

Str. 205 *Za srdcem!* Lumir 11, č. 1 (23. prosince 1882), str. 9, s podtitulem: *Ze Zpěvů pátečních Jana Nerudy (L)*. V L pod čarou poznámka: „Rytíř Douglas vezl srdce Robertovo do Svaté země. Cestou utkal se v boji se Saracény a jsa jimi tisněn vrhl skříňku s Robertovým srdcem daleko mezi nepřáty, aby, pustiv se za ní se svými, měl k hrdinnosti pobidku ještě větší.“ Toto thema zpracoval Neruda již v roce 1868 v básni *Se srdcem rekrovým* (Básně I, str. 151). Obě básně rozebral i s hlediskem látkového *St. Souček* v článku Nerudovy básni „Se srdcem rekrovým“ a „Za srdcem“ v Pedagogických rozhledech 31, 1921, str. 321/343. Rkp. na čtverečkovém papíře (1 list, 8°), inkoustem psaný, bez titulu (r). V r dodatečné opravy tužkou, vzniklé po časopiseckém otisku (r^1). Otiskujeme podle r s opravami r^1 .

3/4 věk tam ZP, L, r^1] věk, tam r; 5 nuž za ním, r] nuž, za ním, ZP, L; 9 páži r] paži ZP, L; 9 vřelé ZP, r] vřelé, L; 10 cele! L, r] celé! ZP; 13 tvá lice L, r] tvé lice ZP; 16 A až je vyskáte, zas jím] A až je (Až srdce) vyskáte, zas (znov) jím r^1 ; 18 vždy tam, r] až tam, ZP, L, r.

Str. 206 *Ldská*. Švanda dudák 2, sešit 11 (listopad 1883), str. 337/338, s podtitulem *Ze Zpěvů pátečních od Jana Nerudy (SD)*. V SD pod čarou poznámka: „Snad není třeba zvláště teprv podotýkat, že z třetího odversí básni této vyznivá písni národní.“ Rkp. dvojlist (4°) na modrém papíru, zřejmě podklad pro časopisecký otisk (r); byl již často faksimilován. Tento rukopis, pocházející zcela zřejmě z Herrmannova odkazu (byl redaktorem Svandy dudáka), není totožný s rukopisem, který věnoval Neruda Ervínu Špindlerovi a který je dnes nezvěstný. Špindler sdělil v Podřipanu 12. července 1884, že jej dostal „na důkaz přátelství, a byl onen listek papíru... jediným rukopisem, jež byl Neruda kdy při sobě nosil“. Ervínu Špindlerovi řekl prý Neruda 12. května 1884, že „Lásku“ pokládá „za nejlepší báseň mezi všemi, které kdy napsal“ (Podřipan z 28. srpna 1891). Špindler otiskl „Lásku“ dvakrát, jednou v Podřipanu 12. července 1884 (P₁), po druhé v Podřipanu 28. srpna 1891 (P₂). P₁ má četné odchylky od r i SD, P₂ jich má méně. Je otázka, zakládají-li se všechny tyto odchylky na rukopise, do jaké míry vyplývají z úprav Špindlerových nebo ze sazečských chyb. Podstatná odchylka v P₁ i P₂ se týká 1. a 2. verše, kde jsou místo slovenských tvarů tvary české:

Srdce to lidské — ach jakže si pomůže? —
za zlobu může snad, za lásku nemůže!

Ostatní jsou méně podstatné, týkají se většinou interpunkce; jen ve verši 17 je v *P1* a *P2* *boroucně ulpějí* místo *bladově ulpějí* a ve v. 37 jen v *P1* *tebe však, národe* místo *tebe bych, národe*. Poslední verš je v *P1* i *P2* vysázen proloženě, rovněž slovo *všechno* je v *P1* v předposledním verši vysázeno proloženě. Otiskujeme podle *SD* a r.

4 zakvětc, *SD, r*] zakvete, *ZP*; 35 měl ji *SD, r*] měl ji *ZP*; 36 všechno *SD, r*] všecko *ZP*.

Str. 208 *Ve hři stopě*. Ruch 5, č. 16 (5. června 1883), str. 243, s podtitulem *Ze Zpívů pátečníků (R)*. Rkp. na čtverečkovém papíře (1 list, 8°), inkoustem psaný (r). V hořejším rohu upravo: (*Vestigium leonis.*) V r dodatečné opravy tužkou, prováděné po časopiseckém otisku a svědčící o úmyslu text znova pilovat (r¹). Při nové úpravě chtěl Neruda škrtnout třetí strofu, ale zdá se, že nebyl pevně rozhodnut, po straně je otazník, takže dodatečná úprava r¹ není zcela jasná. Činíme tedy základem této edice text v R, ale ve dvou případech přihlížíme k zlepšenému znění v r.

16 na mne, českou zemi!“] na mne českou zemi!“ *ZP, R, r*; 16 pod veršem v r¹ mluvil, *snad za* by pohléd *ve verši* 15; 17 Pout tří citíme a jsme přec na svobodě — *ZP, R*] (My Češi v poutech jsme) Pout tří citíme, a přec jsme na svobodě — *r*; 21 i v ta šerá vlků našich hejna *ZP, R*] i v ta šakálů a vlků našich hejna *r*; 24 ku skále *R, r*] ke skále *ZP*; 25 Jak *ZP, r*] Tak *R*; 26 po širých Čechách *ZP, R, r*] v r¹ po straně 2. verše: po našich Čechách; 30 hrom ten ještě nevrátí se *r*] hrom ten nevrátí se *ZP, R*.

Str. 210 *Jen dál!* Národní listy z 1. ledna 1886 (NL) jako vstupní básnička k slavnostnímu číslu k 25. výročí vzniku Národních listů. — Z nedatovaného Nerudova dopisu Juliu Grégořovi víme o Nerudově úmyslu napsat úvodní básničky do slavnostního čísla: „Že bohdá napišu do slavnostního čísla sám úvodní básničky, rozumí se samo sebou. Povaloval bych to za urážku, kdyby jí měl psát jiný. Vždyť s listem srostly všechny moje myslénky a city! —“ 9. listopadu 1885 potvrdil Neruda Grégořovi svůj úmysl: „Dá-li pánbůh zdraví, napišu Ti básničky a feuilleton a vzpomínku a všechno, co chceš.“ Vzpomínka měla titul „Hřbitovník Národních listů“ a připomínala jména zemřelých spolupracovníků Národních listů. Feuilleton s titulem „1886“ má charakter žertovného feuilletonu novoročního a byl spjat s jubileem Národních listů jen první větou. V témež dopise Neruda rozvinul i svou představu o rázu slavnostních příspěvků: „Pročpak má ta básnička být už 20. pros. Někdy je den dobrý, a začne-li se tisknout 28. pros., je snad také času dost. Nebývá dobré takové slavnostní číslo přecpat předčasně; mnohá dobrá věc pak zůstane ležet.“

, „Polemického nesmí být v tom čísle nic, dojem bude tím větší. Vůbec ať je číslo co možná fešné, čpici, sršci, aby obecenstvo mělo radost. Co rádka, to myšlenka, co věta, to cent — času má každý dost na tu práci. Jen žádné fňuky, ne aby každý začal stař svou zase jubilejním „stemováním“, to by bylo čtenáři fádni a nečet by pak nic. Hezky hned do živého, in medias res, bez zbytočných retrospektív! Celkem bude v tom směru dost na básni, jednom tom Tvém článku a té „vzpomince“. Feuilleton můj, myslim, nebude jubilejní zrovna, ale *bodně skotací* — aspoň bych rád.“ Z Nerudových dopisů Grégoovi lze sledovat přímo postup práce na příspěvcích do slavnostního čísla. Dopis z 30. listopadu: „S básni ještě nevím, jak do toho. Samochvála nesmí být v tom žádná; bez nějakého mluvení ale o nás by to nebylo zase jubilejní. Politika není poesie a neměla by tam být také tedy žádná; bez politiky se *nám* ale zase nehodi. Atd. Když to musí být, ovšem to bude; musím být opatrny. Čtyry embrya už jsem zahodil.“ Dopis z 18. prosince ukazuje, že práce byla zdržována onemocněním: „Feuilleton jest také už hotov. Báseň dozrála do polovice, když jsem musel na lože. Dá-li pán bůh jen jediný zdravý den před 24tým, bude také hotová.“ Dopis z 21. prosince: „Doufám již sám, že budu při vši churavosti své zítra asi s básni hotov.“ Dopis z 23. prosince: „Jsem tedy hotov: a) *báseň*; rozhodl jsem se chytit ji ze zcela žurnalistického stanoviska, prostě, jasně, každému čtenáři přístupné; b) *feuilleton*; jak jsem hned na počátku rokování řekl, zcela všeobecný, humoristický, bez ohledu na věk; c) *hrbitůvek*; psal jsem Ti již o něm.“ O celém slavnostním čísle psal Neruda Grégoovi 12. ledna 1886, t. j. po jeho vyjítí: „Číslo slavnostní? Nejsem soudcem kompetentním, když tam mám sám také věci. Mně se podobá imponujíci. Na všechnen způsob bylo to něco tak nového, že můžeme být spokojeni. Chválu jsem slyšel se všech stran, upřímnou. Těší mne, že báseň se líbí; „Hřbitůvek“ je ale lepší dle náhledu mého. Mohu se arci mylit.“

13 rozekvětla! — NL] rozekvetla! — ZP; 15 myšlenka, NL] myšlenka, ZP; 50 plaňky NL] plánky ZP; 57 v ZP obyčejným písmem.

Str. 213 DODATKY KE ZPĚVŮM PÁTEČNÍM A JINÉ VERŠE O VLASTI

Do tohoto oddílu zařazujeme nejen básně *Ku vzkříšení* a *Staroměstská stěž*, které byly již častěji spojovány se Zpěvy pátečními, ale i jiné básně, na nichž můžeme sledovat Nerudovo zpracovávání vlasteneckého thematu v osmdesátých letech ve všech formách projevu básnického, tedy nejen v těch, které jsou přiznačné pro Zpěvy páteční. Jde tu jak o subjektivní vyznání Nerudovo, o jeho *Motto mých písni*, tak o „časovou baladu“ 1886, obrázející stav tisíc vyplývající z nezdaru národně osvobozenanského boje v letech osmdesátých. Začlenili jsme sem však i jednu

z posledních rozsáhlějších básni Nerudových, *V železničním kupé* z r. 1890, která ukazuje jeho uměleckou cestu k novému způsobu — tentokrát epickému — v zpracování thematu lásky k domovu a vlasti.

S časovým charakterem těchto básni souvisí i další náměty, které si Neruda poznamenával na papír, kterých však pravděpodobně nevyužil. Jde o rukopis psaný tužkou (1 dvojlist, 8°), s náměty básni, které měly mít po případě satirický charakter a které by bylo možno tedy leckdy zařadit i do Veršů humorných a satirických. Svým thematem však patří sem. Zdá se, že verše souvisí co nejtěsněji s básnickými pocty, které obráží básně 1886 sem zařazená.

Slyš, houká sýček, houká výr
a z dálky vyje psina.

Já obětoval život svůj
své drahé, drahé vlasti
a nikdy bych byl nevěřil,
že mohu ve hrob klásti.
Ba já ji ve hrob nekladu,
ji kladci národ sám,
a samovraždná ústa
o běda, běda nám!

Ty nechráníš cti předků svých
Tys národ bez cti
a který národ bezectný,
ten, ten již mrtev jest.

Až do vsi.

Tobě je k smíchu nadšení
tobě je k smíchu cit,
Ty jenom k juxu vyprosiš si Barab[áše]
Řve: Kristus budíž bit!

očima
moc
nuž sbohem, drahá vlasti má
nuž s bohem, dobrou noc!

Tys jak byla má babička

[?]
pláču —

O bidný, bidný lide
dej přece facku — zpět
at pak již co chce přijde

Str. 213 *Staroměstská věž*. Národ sobě. List pamětní vydaný ve prospěch českého divadla Národního. Květen 1880. Str. 2. Signováno: Josef Vorel (N). Rkp. na čtverečkovém papíře (12⁰) s podpisem Josef Vorel (r). První připsal Nerudovi tuto básni Ignát Herrmann v Básnických spisech II, str. 169/170, když našel v pozůstatosti po Nerudovi její rukopis. V materiálu Herrmannové je zapsáno toto sdělení: „Dr. L. Quis sdělil mně dne 22. 9. 1897 v redakční schůzi Májové (anthologic), že vi zcela určitě a z úst Nerudových, že tato básni podepsaná Josefem Vorlem jest od Nerudy. Tím všechna pochybnost vyvrácena, ač jsem byl pro sebe dávno jist, že jest Nerudova.“ — Otisk: Nov 361.

15/16 zni jak] zni, jak N, r.

Str. 214 *Motto mých písni*. Zapsáno do památníku studentů piseckého gymnasia (P), nyní v piseckém městském muzeu (sign. F I 99). Básni má v památníku datum 24. 3. 1883. Po prvé byla básni otištěna v Máji 2, 1904, str. 321. Básni otiskl i F. X. Šalda v Novině 3, 1910, str. 8, podle opisu Fr. Jurka, jednoho ze zástupců výboru Akademického čtenářského spolku, kteří navštívili Nerudu. Podrobnější zprávy má *fdf* (Fr. Daneš) v článku Chvála studentstva piseckého v jeho předcích, Prácheňský kraj 1, 1924, č. 24. — Otisky: Rož 148 podle Máje, Nov 257 podle opisu Fr. Daneše. Rkp. (1 list, 12⁰) psaný tužkou na modrému papíru, zřejmě koncept s titulem *Motto písni* (r). Tento rukopis zachycuje několikerou fazu vzniku celé básni. Nejstarší rukopisná fáze vznikla ještě před vepsáním textu do památníku. Je charakterizována několika úpravami a škrty. Při přepisu do P provedl Neruda opravu perem ve verši 11 (r'). Do čistopisu P vložila se ve verši 7 metrická chyba, verš měl o jednu slabiku více, místo *dušný pláč* opsal Neruda *dušený pláč*. K rukopisu se Neruda znova vrátil; svědčí o tom dva přípisy po straně textu (r²). Tak připsal k verši 7 dvě slova *zlý tam*, zřejmě za slovo *dušný*, které se mu nelibilo; oprava je ovšem jen tehdy srozumitelná, restituujeme-li text podle původního, pak škrtnutého znění v r. Neruda chtěl dokonce škrtnout celou třetí strofu, ale pak svůj škrť zrušil. Toho si nevšiml Herrmann, který ve svém opisu, dochovaném v Literárním archivu, zaznamenal pouze 1., 2. a 4. strofu. Herrmann také vyslovil dohad, že básni byla mottem k zamýšleným Veršům časovým. Při otisku vycházíme z čistopisu P, ale ve verši 7 a 8 přihlížíme i k zlepšením v r².

4 jazyk] (hrdlo) jazyk r; 6 v r: a cítím, vnitř náhle (se) to chodi, ; 7 jak slyšel bych zlý tam pláč, r'] (jak slyšel bych) že slyším tam dušný pláč, r] že slyším tam dušený pláč, P; 8 jak r'] jenž r, P; 9 A tesknota] (Ted) A tesknota r; 11 na vlnách P, r'] ve vlnách r.

Str. 215 *Ku vzkříšení!* Vánoční album. Dárek českým rodinám. Uspořádal Gustav Dörfi. R. 2. V Praze 1883. Str. 97/98. S iniciálkou Fr. Bizey s obrazem lva (*VA*). Rkp. (1 list, 8°) psaný cizí rukou na Nerudově čtverečkovaném papíru s tužkovými opravami Nerudovými (r). Otiskujeme zde podle r. Báseň neotiskl Herrmann, ačkoli její opis byl v Nerudově pozůstalosti, a k opisu si sám připsal poznámku: „Kde to bylo tištěno?“ A neotiskl ji, ani když byl na ni upozorněn *Ant. Taborákem* z Ostravy dopisem, který došel 12. 4. 1907. Autor dopisu již tehdy předpokládal, že básně „rozhodně jest dálším článkem Pátečních zpěvů“. Veřejně na básně upozornil a básně znovu otiskl teprve v r. 1922 *A. Novák* v článku „Ještě jeden zpěv páteční“ v Pramenu 3, č. 1 (leden), str. 3/6. Tam vyslovil domněnku, že autokritika básníkova, jež se lety stupňovala, rozhodla o tom, že básně nebyla zařazena do Zpěvů pátečních. To ovšem předpokládá, že Neruda si výběr básni do Zpěvů pátečních uspořádal sám. O vztahu básně k celé sbírce viz zde na str. 386/387.
— Otisk: *Nov* 255.

1 prokvetají, r] prokvétají, *VA*; 9 hrobů r] hrobu *VA*; 11/12 volám: Ku vzkříšení — r] volám ku vzkříšení, *VA*; 20 lide, slyšíš, lide? r] lide — slyšíš, lide! *VA*; 24 ku vzkříšení! r] ku vzkříšení!? *VA*; 30 ku vzkříšení, ku vzkříšení! r] ku vzkříšení — ku vzkříšení! *VA*.

Str. 217 1886. Národní listy z 12. září 1886 (*NL*). Otištěno ve feuilletonu, v němž Neruda připomíná množství národních slavností, oslav spisovatelů atd., pořádaných toho léta. „Zrovna kankán „národních slavností“ rozruřil se letos už po těch našich Čechách. . . . Ještě nikdy nebylo tak veselo v Čechách! A ještě nikdy nám nebylo přitom v duši tak teskno a ouzko. Jako by do srdce padaly jen výkřiky a vzdechy z té jásající vřavy. Však víme všichni proč! A myslil by se, kdo by se domýšlel, že on jen cítí tak zvláště, tak hlubně. Těžko odolat dojmu: napsal jsem si baladu malou. Nepravím, že je dobrá, ani že je příjemná; ale časově je, a proto ji sem kladu.“ Časový charakter básně a její smysl vynikne, konfrontujeme-li básně s nepodepsaným úvodníkem téhož čísla Nár. listů, opatřeným titulem *Před patnácti lety a dnes!* Tento úvodník, psaný na motto Dantovo „Není bolu většího než v dobách býdy vzpominati chvil ztraceného štěstí“, připomíná soudobý krach české národní politiky, která se po období pasivní resistance nechala zavléci do oportunistu a závislosti na reakčních stranách rakouské monarchie. Autor srovnává tuto situaci s nadějemi a možnostmi, k nimž ukazoval císařův manifest z 12. září 1871, který uznával slavnostní formou právo Českého království „k životu vlastnímu, svéprávnému a svézákonnému“. — Rkp. (1 dvojlist, 8°), koncept psaný tužkou, bez titulu (r). V Nerudově pozůstalosti i výstřížek básně z Nár. listů s Nerudovou tužkovou opravou ve verši 6 (r). — Otisky: *Herrmann*, Básnické spisy II, 171 (podle r), *Nov* 275 (podle *NL*).

V r původní pořadí veršů 1, 2, 4, pak nepsan verš 3 a tím změněno i rýmové schema (z původního abb na abab); 4 toč] („Toč) (já) toč r; 6 po všem v] v celém NL, r; 7 Stožárů pyšných kolem celý les] Stožárů (vlajných) pyšných kolem (celý) (hustý) celý les r; 9 hlasný] (hlasný) (bujný) hlasný r; 10 chlipný chechtot dud,] (rujny) kozli chechtot dud, r; 18 že radost bouřnými vše peřejemi?“ —] že radost jde k vám všemi peřejemi?“ pod tím variant: že radost bouřnými vše (nad tím: hrá) peřejemi?“ r; 20 v r celý verš synecbán; 24 a rosolečné hody.““ —] a (kohalečné) (rosolkové) rosolečné hody.““ r; 25 „A na čí] („Tak — tak“) „A na čí r; 27 trpěl dlouho —] trpěl mnoho (nad tím: dlouho) — r; 28 v r po straně: Jak? český národ? — A co vy probůh?! (pod tím: Juchjuch!) ; na zadní straně r náčrt tužkou:

Na hřbitově za stěnou —
Trochu písku a hlíny —
Zvony budou pěkně brát —
Zahrado zelená
Máry
Kantor
Po Animas. A pláčem [pláču?] jen do „Animas“

Str. 218 *V železničním kuse*. Osvěta 20, č. 8 (srpen 1890), str. 704/707 (O). Rkp. na modrému papíru (6 listů, 8°), zřejmě čistopis určený pro sazbu (R). V R opravy cizí rukou inkoustovou tužkou (red), zřejmě úpravy redakce, odstraňující i některé charakteristické znaky Nerudova jazyka a pravopisu (otevřela místo odevřela, přece místo předce, vyruší místo vyrušit a j.). Proto činíme základem edice R. — Otisky: Herrmann, Básnické spisy II, 173/176, Nov 352/355 (podle O).

Titul: V železničním R] V železničním O, red; 7 odevřela] otevřela O, red; 10 zas a — bylo] zas — a bylo O; 16 ku mužovu boku] k manželovu boku O, red; 20 vyhlédla.] vyhledla. O, red; 31 dál dále R] dál, dále O; 39 rozhovorem,] (rozmluvou) rozhovorem, R; 46 Tak] (Tak) Tak R; 47 osaměl R] osaměle O; 59 dřív jaký byl] jak dříve byl O, red; 79 šepce.] šeptá. O; 86 Malička] Maličká O, red; 87 polibení.] polibeni. O; 94 šly s sebou] šly s námi O, red.

Str. 223 VERŠE HUMORNÉ A SATIRICKÉ

Významnou součástí Nerudova básnického dila jsou básně, které vznikaly v souvislosti s dennimi úkoly Nerudy feuilletonisty a v souvislosti s potřebou vyrovnávat se humornou, po případě satirickou formou s nejrůznějšími podněty života. Humor prostupuje významná básnická dila Nerudova tohoto období, Písňe kosmické, Balady a romance, Prosté motivy; do tohoto oddílu Verše humorné a satirické

jsme však soustředili básně, v nichž se záměr humoristický nebo satirický stává osou celého způsobu básnického podání. To ovšem nevylučuje, že se uvnitř celků takto pojatých ozvou též tóny vážné, zbavené ironie nebo satiry (na př. závěr Knihy epigramů).

Neruda často vkládal do svých feuilletonů v Národních listech veršované vsuvky, většinou jen několik veršů, které byly těsně spjaty s textem. Vydavatelé básnického díla Nerudova, Rožek a M. Novotný, snažili se četné z těchto básnických úryvků začlenit do souboru básnického díla Nerudova. Domnívám se, že tam nepatří. Jsou součástí Nerudových feuilletonů, a osamostatnime-li je, ztrácejí souvislost a tím je ochuzujeme většinou právě o jejich humorný a aktuální smysl. Proto zde neuveřejňujeme verše, které M. Novotný v Druhé knize básni otiskuje pod tituly: *Moudrým bude* (str. 241), *Veršičky na poštovní lístek sisporný* (str. 251), *Lánska* (str. 270), *Jubilejní příspětek pražské tramvaje* (str. 272), *Gratulační lístky* (str. 287), *Byl první můj* (str. 343), *Čífe a sud* (str. 356) a *Tříšť z feuilletonů* (str. 362/364). Z veršů otiskovaných ve feuilletonech otiskujeme jen ty, které tvoří souvislý celek, neztrácející svůj smysl, i když je otisknut samostatně. V souboru Nerudova díla v Knihovně klasiků budou tyto drobné veršinky otiskeny v té souvislosti, do niž patří, t. j. zároveň s Nerudovými feuilletony.

Vedle podnětů vyplývajících z Nerudovy pravidelné feuilletonistické činnosti měla na rozsah jeho veršů humoristického a satirického zabarvení vliv existence četných humoristických časopisů, které si vyžadovaly od Nerudy občasné příspěvky. Neruda byl od mládí přispěvatelem Vilimkových Humoristických listů, a i když těžiště jeho stálé účasti při vydávání tohoto časopisu leželo v letech osmdesátých v jeho prozaických „podobiznách“, uveřejňovaných pravidelně jako doprovod ke kresbám a rytinám významných osobnosti veřejného života, přece jen se snažil vyhovět poptávce po verších aspoň v Kalendáři Humoristických listů, kde otiskl i celek tak výrazný, jako jsou Letní vzpomínky. Vedle Humoristických listů se však uchází o jeho příspěvky i Pokorného Paleček, Arbesův Šotek, z vlastní iniciativy piše Neruda do satirického časopisu Šipy a humorné a veselé verše posílá i jiným časopisům beletristickým, i když nejsou určeny přímo humoru, na př. Jevišti, Zlaté Praze, Ladě.

I k úkolům této humorné, po případě satirické poesie přistupuje Neruda s vědomím umělecké odpovědnosti. Jde tu často jen o drobné hříčky a nápadы, ale celou touto produkci proniká úsilí klást si náročnější umělecké úkoly a zároveň se tu projevuje smysl pro rozmanitost uměleckých forem a žánrů. Abychom právě mohli postihnout celou šíři umělecké tvorivosti Nerudovy v oblasti jeho poesie humorné a satirické, nesáhli jsme po třídění chronologickém, nýbrž rozčlenili jsme tuto poesii do čtyř oddílů. První z nich, který bychom mohli označit názvem *Drobní žerty*, zahrnuje především verše z feuilletonů nebo jiné verše nevýpravného charakteru. Pozorujeme, jak se Nerudovi

i drobné podněty slučují v cykly, jako jsou na př. „Pijácké motivy“. Do druhého oddílu zařazujeme verše, které se již I. Herrmann snažil vystihnout titulem *Humoristické balady a romance*, ovšem s tím rozdílem, že sem nezařazujeme básně, které vznikly v souvislosti s Baladami a romancemi, ale zato jiné verše, které Herrmann ještě neznal. I mezi těmito básněmi jsou vedle hříček básně značné umělecké dovednosti, především satira na českoněmecké dorozumění na sklonku let osmdesátých, „Jan Kalvent, klempíř“. Třetí oddíl tvoří umělecky nejpropracovanější celek v oblasti této Nerudovy produkce. Je to jeho *Knihu epigramů*, psaná většinou v r. 1888. Neruda z ní vydal jen ukázky, nelze v ní však spárovat jen „roj epigramů“, jak to činil ještě Herrmann, nýbrž jeden z nejvýznamnějších projevů Nerudova uměleckého úsilí na sklonku let osmdesátých. Konečně do čtvrtého oddílu jsme zařadili Nerudovy humorové *Vzpomínky ve verších*. Patří sem vedle proslulých „Letních vzpominek“ i básně „Staří hoši“. I tu Nerudův humorový postoj k přibodám galádi vytváří zárodky zcela zvláštního žánru v humoristické poesii jeho doby.

Domnívám se, že toto uspořádání pomůže ujasnit si lépe průbojnou sílu Nerudovy tvorivosti i v těch oblastech, které zpravidla unikaly jak pozornosti čtenářstva, tak i pozornosti odborné a kritické, jsouce posuzovány jen jako nevýrazný přívěsek na dílo Nerudově. Pracovní tituly čtyř oddílů, které jsme zde uvedli, nevkládáme však — s výjimkou Knihy epigramů — přímo do textu knihy, kde se spokojujeme jen s číslováním oddílů; užíváme jich jen v kritickém aparátu pro potřeby orientace.

Str. 225 I [DROBNÉ ZERTY]

Str. 225 *Žalostný vzdech a ponižený dotaz...* Humoristické listy 21, č. 8 (22. února 1879), str. 59. Antonín Barborka, spravedlivý spisovatel prózou i versem je pseudonym Nerudův, jehož užil i v jiných případech (viz zde na str. 366 a str. 406). Do spisu *Kratochvíln historie měst a míst v zemích koruny Svatováclavské*, jehož časopisecká verše vycházela v 20. ročníku Humoristických listů, shromáždil Primus Sobotka „s přispěním přátel humoru i Humorův“ pověsti, jež se vztahuji k jednotlivým místům v Čechách i na Moravě. Z tohoto materiálu, sestaveného v Sobotkově spisu podle abecedy jednotlivých míst, čerpal Neruda podněty pro svou básně. Nerudovi ji připsal a znova otiskl M. Novotný v článku Nové dodatky k dílu Jana Nerudy v Národních listech z 21. června 1925.

Humoristické listy otiskly v následujícím čísle (č. 9 z 1. března 1879) *Neučenou odpověď...*, v níž P. S. (Primus Sobotka) odpovidal na dotaz Antonína Barborky. Tuto odpověď zde přetiskujeme.

Neučená odpověď
spravedlivému spisovateli, panu Antonínu Barborkovi,
na dotaz v minulém čísle Humorův učiněný.

Inu ovšem máme v Čechách hezkých děvčat na výběr,
a kdo se chce do nich zbláznit, nedostane alifer.

Vždyť je o to postaráno (by prý nikdo neocháb),
aby v Čechách nebývalo starých panen ani bab.

Máte-li kde starou pannu škaredou a zvetšelou,
pošlete ji do *Kolovče*, oni vám ji přemelou.

Druhdy také kolozubým starým babám bylo hej,
neb se daly přemilati u mlýnáře z *Koloděje*.

Avšak mívá velký zásyp, složení se porvalo — —
proto baby *bubou melon*, aby dilo nestálo.

Jenom panney *kutnoborské* jsou prý čerti hotovi;
 já to nevím — nezkusil jsem, a kdo zkusil, — nepoví!

Jestliže se někdo zbláznil v masopustním rumrejchu,
uvaliv si na krk břimě, — v postě vezmi utrejchu!

P. S.

Str. 227 *Pozzdech krátkoušek*. Paleček 7, č. 41 (říjen 1879), str. 328,
s šírou J. N. Nerudovi přisoudil M. Hýsek, Československá republika
z 1. července 1923. — Otisk: *Nov* 242.

Str. 228 *Pijácké motivy*. Šotek 1, č. 13 (30. prosince 1880), str. 100 až
101, s třemi ilustracemi M. Alše (S). Rkp. (1 list, 2°) v Arbesově
pozůstalosti (r). O básních je zpráva v Nerudově dopise V. K. Šemberovi z 28. 11. 1880: „Tak sedím — je půl desáté — doma sám. Už
jsem nebyl v hospodě plných pět měsíců, považ. Pišu pro Arbesa
(vydává svůj humor. list, Šotka) pijáckou baladu a kvůli tomu piju dnes
zase jednou plzeňské.“ (Dopisy II, str. 278.) Na cyklus básní v Š
upozornil M. Hýsek v Československé republice z 1. července 1923,
kde jej otiskl. — Otisk: *Nov* 243/247.

1,23 z hliny mé] z hliny (má) (má) mé r; 2, titul v r: (Astronomický)
Časový; 5, 7 životem] životem, S, r.

Str. 233 [Jarní písni feuilletonistový.] Těmito verší reagoval Neruda
na jarní situaci a náladu ve svých feuilletonech v r. 1883 a 1884. V jeden
celek označený čísly spojujeme básně teprve v tomto vydání. Neza-
řadili jsme je k oddílu Jarních písni z Prostých motivů, protože jsou
těsně spjaty s feuilletonistickými úkoly Nerudovými.

1. Let, malá jarní písničko. — Nár. listy z 3. dubna 1883,

a to v první části feuilletonu, kterou Neruda psal 31. března (*NL*). Báseň reaguje na chladné počasí na jaře toho roku a je uvedena následujícím výkladem: „Ba i Heine, kdyby s ošatkou nejoblibenějších svých písniček stál dnes vedle chodníku na Příkopech, pochodil by prabídně. Ovšem — on byl náramně prohnáný, on by ty písničky přizpůsobil a znělo by to známě a přece zas nově.“ Za básničkou následuje pak tento vysvětlující doslov: „Myslim věru, že je živnost básnická dnešního dne nejmizernějším kšeftem na světě! Z čehopak má být básník živ, když už ani z jara těch pár písni nevytluče! Totiž — ono se nejedná o produkci, ale o odbyt: k produkci jarních písni „my básníci“ ovšem konečně jara nepotřebujeme, takového něco my napišeme podle pohodlí, kdykoli. Ale kdopak se nás po nich pak ptá, když není vůbec žádné jaro?“ — Otisky: *Rož* 150 s titulem *Jarní písničky* a podtitulem *Jak by psal Heine, Nov* 258 s titulem *Jarní písnička, jak by ji psal Heine*.

2. Teď rozhodl jsem se tedy pevně. — Nár. listy z 3. dubna 1883, v druhé části feuilletonu, kterou Neruda psal 2. dubna (*NL*). Báseň je uvedena témoto slovy: „Už včera se namáhalo jaro, že mně to bylo až k radostnému smíchu. Usmívalo se na celé kolo. Hrálo jak blázen. — Ale čekal jsem ještě do dneška. Nu a dnes? Vytáhl jsem hned svůj svazeček v září napsaných jarních písni. A čtu je. — Jsou, to se rozumí, roztomily. — Vlastně se může říci: tuze roztomily. — Ale tak se mně nějak zdá — když sluníčko tak teple svítí — že bych je dnes napsal trochu jinak. Řekl bych vzletněji. Tepleji. Téměř omočeny v pravém jarním vzduchu. Počkejme — zkusme toho. — Vymysleme si dřív nějaké pěkné metrum. Na př. tedy.“ Pak následuje metrum a po něm opět text: „Dobře. Vypadá to vskutku pěkně. Poslední, ten přidavkový verš by ale mohl po případě také vypadnout takhle: — — — — —. A zabručme si několik akordů a spustme.“ V *NL* má báseň titul *Jarní píseň*. Za básni následuje tento text: „Rozkošně! Když člověk pěje v plném dojmu jara, je to ovšem hned jiná. Co je na těch několika slokách jarního pelu, co je v nich jarního dechu! A ted si přečtěte tu píseň ještě jednou. To to litá, to to skáče — ho?“ — Rkp. (1 list, 8°) — na modrém papíru tužkou psáno s titulem: (*Spisovatel z předu přemýšlí o svém předsevzetí a o metru*) a s předepsaným metrem (r). Otiskuji podle r, který je textově lepší. — Otisky: *Rož* 151/152 s titulem *Báseň dle metra předem vymyšleného*, *Nov* 259/260 s titulem *Báseň podle vymyšleného metra*. — 13 nu pomůžem sobě,] my pomůžem sobě, *NL*; 18 dříve J dřív *NL*.

Str. 234 3. Rád já chodím lučinami. — Nár. listy z 13. května 1883. Báseň je v čele Nerudova feuilletonu datovaného 12. května a za ní následuje tento text: „Vidite, takový já ted jsem: samý — samičký verš! Od rána do večera, na pevné zemi i na posteli, od hlavy k patě a v každé kapse, ať sáhnu kam chci. Jaro, kypici jaro, už jsem to jednou řekl. Ale — než budu mluvit o jaře dál — prosím, nemám

v té básni svatou pravdu? Mnoho-li pak my Pražané té trávy spotřebujeme? Mnoho-li pak jí spotřebuju na př. já — vlastně ne já, ale — Naproti hokynář má Azorka. ... Je to pejsek moudrý, vzdělaný a zvláště v přirodních vědách obeznalý. Stávám u okna a čekám, cože Azorek. A když Azorek vykusuje mezi dlážděním trávu, vim neomylně, že dnes sprchne, a nepotřebuju čist pak už ani zprávu meteorologické stanice ústřední. Beztoho je to pouhý žvast...“ — Otisky: *Roč. 153* s titulem *V Praze. 12. května, Nov* 261 s titulem *Pisnička o trávě*.

Str. 235 4. Přírodo, ty tuze krásná. — Nár. listy z 13. dubna 1884. Ve feuilletonu, z něhož je báseň vyňata, má titul *Jarní písnička*. Neruda byl od sklonku roku 1883 těžce nemocen, nevycházel z domu a nepsal čtyři měsíce své feuilletony. První feuilleton po této přestávce vyšel 6. dubna 1884. Neruda v něm připomínal svou nemoc a dojmy toho, kdo po delší nemoci vyjde ven. Z této situace vychází i následující feuilleton z 13. dubna. Neruda v něm připomíná, jak jaro vyvolá četné „jarní písničky“. „Jsem také trochu poeta a vim, jak těžko udržet Pegasa, když se jednou splasi. Ono ale dělá jaro vskutku vše možné, aby ho dráždilo. To modré krásné nebe, plné obláčkové hry, ten teplý, silný vzduch — prosím vás, držte mne! — jediný pohled na mladé, měkounké, pírnaté listy, na tu svěží, úsměvnou zelen — držte mne pevně! — ten probouzející se k lásce širý svět, ten švehol, ta hudba — ach vy jste mne špatně drželi! Není již nic platno — sem s lyrou — hlava mi jáslá, v prsou to víří, v hrdle to klokočí — a již pyšně, mohutně vyvýrá čaravná Jarní písnička.“ Text za básní dokresluje její parodistický smysl: „Tuze hezká písnička! Za prvé vřelá láska k přírodě v ni a přitom velkolepé, světové perspektivy; za druhé ku podivu jemné pozorování a vzácný smysl hudební; za třetí nehledané, prostotou svou až dojemné paralely s lidským životem — jak povidám, tuze!“ — Otisky: *Roč. 156* s titulem *Ještě jarní písnička*, *Nov* 265 s titulem *Jarní písnička*.

Str. 236 [Kuchynské recepty.] Vyňato z feuilletonu Nár. listů ze 14. října 1883 (NL). Oběma parodií předchází tento text feuilletonu: „Smutná je duše má! Ono to přece jen je asi pravda, že vše, co v Čechách dobrého, učinili Němci, věda, umění, — ach to vše že je jenom z nich a jejich. V městě Mostě právě vyšly Gedichte von K. Bernath. Když jsem ty gedichty otevřel, jako by byl hrom do mne udeřil — ne, ach ne! — spíš jako by se bylo přede mnou dosud nevidomým náhle otevřelo celé moře světla — blahý kraj lidského poznání — ráj rozumu, ráj srdce. Veškeré básničky novy, pranovy: *kuchynské recepty*, ve verších a v slokách!“ „Před týdnem vyšel z města Mostu popud, opakuju: teprv před týdnem — a ejhle, zde po něm již dílo české.“ — Otisky: *Roč. 154/155* s titulem *Dvě parodie*, *Nov* 262/263 s titulem *Kuchynské recepty ve verších*.

Str. 238 *Napomenutí*. Památník na oslavu 40letého jubilea plesu Národní besedy. 18. leden 1888, Žofín; str. 39 (P). Rkp. (1 list, 8°) na modrém papíru tužkou psaný (r). Báseň věnoval Neruda podle Alberta Pražáka (Neruda v dopisech, 2. vyd., str. 335) sestrám Boženě a Růženě Vlachovým při jejich návštěvě tančených hodin. — Otisky: *Rož* 163, Nov 284.

1 po půlnoci r] po půlnoci, P; 6 modlete se vzdechy, zraky,] modlete se slovy, zraky, r; 10 muce,] muce r; 11 září,] září r; 13 tančil s zlatou harfou v ruce:] tančil s harfou v (zbožné) umně ruce: r; 18 křídlo, r] křídlo! P; 21 kde plné blaha vřidlo —] kde (blaha vírné) vírné blaha vřidlo — r; 22 Před] před r.

Str. 239 [*Já naslouchal, když mladý párek klekl.*] Dva koncepty tužkou (8°) bez data (r1 a r2). Podle pisma lze soudit, že pocházejí spíše z pozdního období Nerudova života. Znění v r1 vzniklo jako náčrt rychle zapsaný a nedohotovený; znění v r2 vzniklo opisem, přepracováním a doplněním r1, proto otiskuji podle r2. Poněvadž však r1 se svými opravami, vynechanými verší a zkratkami velmi dobře ilustruje první stadium Nerudovy tvůrčí práce, otiskujeme zde v poznámkách text r1 v diplomatickém přepise.

Já naslouchal, když mladý párek klekl
a moudrý otec žehnal je a řekl.
Být máte jedné (hlavy) lebky jak dvě půle,
v niž smysl jeden, jedna jenom vůle
a býti jak dvě k jedné hlavě uši
svět jimiž různě vchází (*nad tím vplývá*) k jedné duši
z nichž jedno vychází jen slovo stejné
a m by spolu jak dvě tváři,
když jedna veselá, i druhá září

Text r2 uveřejnil po prvé M. Novotný pod titulem *Z pozdní moudrosti* v článku Neznámý Neruda v Lidových novinách 28. března 1937.
6 v jednu duši;] 1. verše v r2: k jedné duši;

Str. 241 II [HUMORISTICKÉ BALADY A ROMANCE]

Str. 241 *Adam*. Paleček 12, seš. 22 (1), 24. října 1884, str. 338. — Otisky: Herrmann, Básnické spisy II, 181, Nov 267.

Str. 242 *Kocourkovský kousek*. Jeviště 1, č. 3 (1. února 1885), str. 23, s šifrou J. N. (J). Nerudovi přisoudil autorství této básně M. Hýsek v Československé republice z 1. července 1923. — Otisk: Nov 268/269.
10 pánbůh] panbůh J; 34 vzít] vzít J.

R 1 obsahuje 46 listků epigramů otištěných v *NL 1* a *NL 2* (na jednom listku jsou oba epigramy s titulem *To Adamovo žebro* a na jednom dvojlístku všech 5 epigramů s titulem *Nejlepší přítel*).

R 2 obsahuje 11 listků epigramů otištěných v *ZP*.

R 3 obsahuje 6 listků epigramů otištěných v *L*;

R 4 obsahuje 22 listků epigramů souborně Nerudou neotiskovaných. Jsou to tyto epigramy: *Krev a roda*, *Básník demokrat*, *Pseudonym*, *Kuchaři*, *Chuf*, *K + M + B +*, *Podobenství*, *Maloměstské*, *Rostlinná rodina*, *Kriminál*, *Jako na zemi tak i na nebi*, *Konec světa*, *Modlitba*, *Do krdsy*, *Le bouquet de l'amour*, *Lidské srdece*, *Zrcadlo*, *Marné přání*, *Smutná bilance*, *Říp*, *Dvě drážd místa*, *Slza*.

R 5 obsahuje jen jediný listek epigramu bez titulu, začínajícího veršem *Kdys příšel telegramek išťád na nebeský*. Tento epigram Herrmann patrně vyloučil ze svého vydání, poněvadž se mu zdála pointa epigramu (viz zde na str. 280) příliš ostrou.

R 6 obsahuje na 3 listcích (2 listy + 1 dvojlist) šestidlnou epigramatickou báseň *Čili*: „*Kam obžerství svadby*“ (počítáme ji zde jako 6 epigramů), která byla uveřejněna v Š pod titulem *Čili : Kam vede „svoboda obžerství“*. Rovněž tuto báseň vyloučil Herrmann ze svého vydání. Jelikož báseň je větším souvislým celkem, t. j. vymykala se běžné představě epigramu, nebyla mezi epigramy včleněna ani při popisu rukopisného materiálu v Literárním archivu, takže teprve podrobný průzkum všech rukopisů umožnil rozpoznat ji jako součást zamýšlené Knihy epigramů na podkladě autenticky doloženého Nerudova úmyslu (viz o tom níže).

I. Herrmann uspořádal pak epigramy v 2. svazku *Básnických spisů* pod titulem *Roj epigramů* (str. 219–257) tak, že položil za sebe jednotlivé tištěné ukázky *NL 1*, *NL 2*, *ZP*, *L* a pak netiskněný zbytek *R 4*. Jen jedinou výjimku si dovolil: vyňal z konce *NL 1* epigramy Proslov ke knize epigramů a Doslov ke knize epigramů a umístil je až na konec celého Roje epigramů.

M. Novotný, který při přípravě *Druhé kniby básní* nedostal do ruky rukopisný materiál Herrmannův, snažil se ve svém vydání na str. 311 až 341 zdůraznit jednotu celého dila tím, že užil titulu *Kniba epigramů* a umístil Proslov ke knize epigramů na začátek a Doslov ke knize epigramů na konec celého souboru, jehož uspořádání převzal jinak z vydání Herrmannova. Poněvadž pak směřoval k chronologickému způsobu řazení, vyňal z Herrmannova souboru dva epigramy, *Pseudonym* (*Nov 173*) a *Chuf* (*Nov 228* s titulem *Krásná básně*), neboť nevznikly v letech osmdesátých; první byl otištěn již 1862 a druhý 1871. Dnes, kdy známe Herrmannův materiál, víme, že vedle těchto dvou básni patří do doby před 2. vydáním Knih veršů, t. j. před r. 1873, i další epigramy tohoto souboru: *Básník demokrat*, *Připomínání*, *K + M + B +* (viz o tom *Básně I*, str. 655). Rukopis obsahující tyto básně (přepis Herrmannův) budeme zde označovat značkou *RH*.

Při prohlídce listků v jednotlivých částečkách *R* jsem si všiml vedle orientačních čísel psaných zřejmě Herrmannem (modrou nebo červenou tužkou) i slabě a celkem ledabyle tužkou psaných číslicek v horním levém rohu jednotlivých listků. Seřazením básní podle těchto číslicek bylo lze zjistit, že jde o pokus organizovat celou sbírku epigramů jako kompoziční celek. Hned po úvodním Proslovu ke knize epigramů následuje cyklus věnovaný básníku, spisovateli, Musám a čtenářům (2–11), méně určitě vyznívají básně 12–29, založené na ironickém odhalení vlastnosti lidí, instituci nebo stavů (na př. šlechticů nebo bursiánů). Jako č. 26 byla sem vřazena báseň *Cili*: „*Kam obžerství svádí*“, t. j. *R* 6 (číslicko není v tomto případě na prvním listu, ale na jedné stránce dvojlistu, jehož Neruda užil jako obálky, do níž vložil oba volné listy, tedy i list se stránkou titulní). Zcela určitě se rýsuje jako celek básně 30–40, věnované lásce a ženě, méně určitě je thematicky smíšený cyklus 41–56, který vychází zprvu z náboženských představ (41–44) a má na mysli lidské srdce i lidskou moudrost. Číslo 57 zahajuje velmi vyhraněný „cyklek politický“, sahající až k č. 67; v jeho čele je programová výzva, jakou představuje hora Řip, vybízející k boji proti malosti, a je namířen proti nedostatku odvahy, nesamostatnosti, poklonkování před cizinci, tedy proti vlastnostem typickým pro buržoasní vedení národní politiky v letech osmdesátých. Pod číslem 61 zařadil Neruda do tohoto politického cyklu i onen zmíněný epigram bez titulu *Když příšel telegramek řád na nebeský* (*R* 5), který Herrmann nezařadil vzhledem k pointě. V souvislosti, do které je začleněn, je však jeho satirický smysl jasný. Závěr Knihy epigramů, č. 70–74, dostává zabarvení Nerudova osobního vyznání, ovládají jej verše charakteristické pro Nerudu Prostých motivů a Zpěvů pátečních. Mízi z nich ironie a satira. V básni č. 73 dokonce naznačuje i motiv Písni kosmických. Báseň č. 74 *Dvě dráby mlásta* je přímo zjednodušeným a zkonkrétnělým přepisem ideovosti obsažené v Nerudově „Lásce“. Při vší plynulosti přechodů a při vší rozmanitosti, kterou zdůrazňují ostatně přímo Proslov i Doslov ke knize epigramů, kde se mluví o „pestré louce“, vyniká z tohoto uspořádání uvědomělé kompoziční úsilí zcela nepochyběně.

Rozbor pisma těchto čísel, ověřený i srovnáním s jinými rukopisy, ukazuje, že jde o čislování Nerudovo. Neruda čísloval jednotlivé epigramy od 1 (Proslov ke knize epigramů) do 75 (Doslov ke knize epigramů). Dodatečně pak vkládal mezi jednotlivá čísla další epigramy a ty pak označoval číslem, které doplnil zlomkovým údajem (na př. $24\frac{1}{2}$, $24\frac{1}{3}$, $24\frac{1}{4}$), po případě přeřazoval čísla. Tim se stalo, že některá čísla rozmnozily a že jedno číslo chybí. Původní č. 66 přeřadil jako $10\frac{1}{2}$, ale 66 zůstalo již neobsazeno. Z celkového počtu 89 listků (97 epigramů) zařazených do *R* začlenil Neruda do takto připravené kompozice své Knihy epigramů celkem 83 listky (91 epigramů). Zbytek 6 listků (6 epigramů) Neruda nezařadil, zdá se, že většinou z důvodů

uměleckých. Z toho vyplývá i způsob vydání v tomto kritickém souboru. Otiskujeme zde Knihu epigramů v kompozičním uspořádání Nerudově a za sbírku připojujeme *Dodatky ke Knize epigramů*, zahrnující básně, které Neruda do svého souboru nepojal. Užíváme-li zde titulu Kniha epigramů, opíráme se při tom pouze o znění titulů epigramu úvodního a závěrečného. Nevylučuje to ovšem možnost, že kniha mohla mít i jiný titul, po případě že byla zamýšlena jako součást připravovaných Veršů časových.

V následujících poznámkách k jednotlivým básním uvedeme vždy za příslušnou stránkou před titulem epigramu číslo, které si poznamenal Neruda v levém rohu (v textu čísla neuvádíme). Za titulem pak uvedeme první otištění, obvykle zkratkami *NL 1*, *NL 2*, *ZP* nebo *L*, pak listkový rukopis *R* s číslem příslušného oddílu jeho dnešního uložení. Poznamenávám, že v Literárním archivu je ještě neúplný rukopis epigramů otištěných v ukázce *NL 1*. Jde o tři proužky formátu 29×11,5, psané cizí rukou, avšak s opravami Nerudovými a s vlastnoručním titulem *Ukázka z epigramů Jana Nerudy (R 7)*. Na prvním proužku je *Šlechetnost*, *Nedlouhlost*, *Boty — lidé*, na druhém proužku *Andělickové Murillovi*, *Bursovni*, na třetím proužku (označeném číslem 7) 2. a 3. část *Našebo pobostinství, Z modlitby boralovy a Chudoba*. Při výběru různočtení ponechávám stranou Nerudovy opravy, které vyplývají z opisovačových chyb.

Str. 249 1. Proslov ke knize epigramů. — *NL 1*, *R 1*. —
Titul: ke knize *NL 1*] ku knize *R 1*; 1 knižka *R 1*] knižka *NL 1*.
2. K bohyni Euterpé. — *ZP*, *R 2*. — 3 květla *R 2*] kvetla *ZP*;
v *R 2* mezi v. 4 a 5 původně ještě dva verše (pak skrtnuty):

Puk jara dej a zároveň
již také plod a chutnou žen:

Str. 250 3. Věžim! — *NL 2*, *R 1*. — Titul v *R 1*: (Skromnost)
Věžim!; 4 já vsázim *NL 2*] (já sázim) já vsázim *R 1*.

4. Připomenuti. — *NL 2*, *R 1*, *RH*, mimo to rkp., 1 list, 8°, autograf (*r*). — *V RH a r bez titulu, v R 1 titul*: (Napomenuti) Připomenutí; 1 diš: „Ted“] diš: „Já“] (diš: „Já“) diš: „Ted RH; 1 cele!“ *NL 1*, *R 1*, *r*] cele!“ *RH*; 2 mnoho — na mou *NL 2*, *R 1*, *RH*] mnoho, na mou *r*; 3 milou] (celou) milou *RH*.

5. Básník demokrat. — *R 4*, *RH*. — 2 Lethe, *R 4*] Lethe *RH*.

Str. 251 6. Evangelická skromnost spisovatele. — *ZP*, *R 2*.

7. Pseudonym. — *R 4*, *RH* (bez titulu), Zrnka české soli (sebral Jos. Kouble), Praha 1862, str. 30, s podpisem *J. Neruda (Z)*. — 1 Pseudonymon *R 4*, *Z*] Pseudonymon *RH*; 1 mit? — Pojmenej *Z*] mit? Pojmenej *RH*] mit? pojmenuj *R 4*; 2 geniùv, *R 4*, *Z*] geniùv *RH*.

8. Změna. — *ZP*, *R 2*. — 2 pero *ZP*] pero *R 2*.

Str. 252 9. Literární dloužky. — *NL 2*, *R 1*.

10. Čtenářovi. — *ZP*, R 2.

10 1/2 (původně 66). Čtenářky české. — *L*, R 3. — *Titul v R 3:* (Čtenářky) Naše čtenářky; 1 Čtenářky české *L*] Čtenářky naše *R 3*; 6 jim — pánbůh *L*] jim. Pán Bůh *R 3*.

Str. 253 11. Nedůslednost. — *NL* 1, *R* 1, *R* 7.

12. Šlechetnost. — *NL* 1, *R* 1, *R* 7. — *Titul v R 1:* (Kdy jsem šlechetnější?) (Přemíra šlechetnosti) Šlechetnost.

13. Boty — lidé. — *NL* 1, *R* 1, *R* 7.

Str. 254 14. Přání. — *NL* 1, *R* 1. — *Titul v R 1:* (Skro [mnost]) Přání; 2 Kouřimskému *NL* 1] Kouřimskému *R* 1.

14 1/2. Litost. — *ZP*, R 2. — 4 „pan Nedoved“: *ZP*] (to nedoved:) „pan Nedoved“: *R* 2; 5 šírou *ZP*] šírou *R* 2.

15. Modlitba. — *ZP*, R 2. — 1 ó svatý *ZP*] o svatý *R* 2; 6 ty bys *ZP*] to bys *R* 2; 7 Za jednu věc *ZP*] O jednu věc *R* 2; 11 — 12 v *R* 2 odlišná první verše (již tam škrtnuta a nabržena novou):

patróně, věc tu mi zas vrať — ach vrať mi jen: *mé mlád!*

Čekám již, svatý — svatoučký! — no tedy — budeš hodný!

11 tu věc zas mi vrať — *ZP*] věc tu mi zas vrať — *R* 2 (*drubá verše*); 12 svatoučký — *ZP*] svatoučký — *R* 2 (*drubá verše*); 12 vrať mi jen — moje mlád! *R* 2 (*drubá verše*)] vrať mi jen moje mlád! *ZP*.

Str. 255 15 1/2. Otázka. — *L*, *R* 3. — 4 teda? *L*] teda. *R* 3.

15 1/4. Manželé Adam a Eva Bližní. — *L*, *R* 3. — *Titul v R 3:* (Naši bližní) Manželé Adam a Eva Bližní; 1 Pan Bližný *L*] Pan Bližn(i)ý *R* 3; 1 dobrák — cti jej, paní Evo! *L*] dobrák, naditě jak střevo! *R* 3; 7 „Ach, každý“] „Ach každý *R* 3. — *VR* 3 jsou strofy číslované (I a II).

Str. 256 16. Sliby. — *NL* 2, *R* 1.

17. Scéna z ráje. — *NL* 2, *R* 1. — 5 zmoci: *R* 1] zmoci, *NL* 2; 6 já jsem žena!] vždyť jsem žena! *NL* 2] vždyť jsem žena! 2. verše: já jsem žena! *R* 1.

18. Z tobolky cestovatelovy. — *NL* 1, *R* 1. — 11 úžasem *NL* 1] užasem *R* 1.

Str. 257 19. Dítěti. — *NL* 2, *R* 1. — 8 již] (že) již *R* 1.

Str. 258 20. Anděličkové Murillovi. — *NL* 1, *R* 1, *R* 7.

21. Životy svatých. — *L*, *R* 3. S datem 8. 8. 1888 vepsal Neruda básni do památníku neznámému adresátu. Odtud otiskl *M. Oladlík* v Lid. novinách 7. 8. 1944 (*LN*). — 6 zas] jak *L*] jak 2. verše: zas *R* 3; 20 v *R* 3 a v *LN*: a vrtí svojí zkulačelou hlavou.

Str. 259 22. Bursovni. — *NL* 1, *R* 1, *R* 7.

Str. 260 23. „Poslední svého rodu.“ — *NL* 1, *R* 1.

24. Z modlitby horalovy. — *NL* 1, *R* 1, *R* 7.

24 1/2. Podobenství. — *R* 4.

Str. 261 24 1/3. Pořádek. — *ZP*, *R* 2.

24 1/4. Shoda. — *ZP*, *R* 2. — 3 se křížovali, *R* 2 *Nerudova oprava*] se křížovali, *ZP*.

25. Přízeň. — *NL* 2, *R* 1.

Str. 262 26. Čili: Kam vede „svoboda obžerství“ 1, 2, 3, 4, 5, 6. — Š, *R* 6 — *Titul v R* 6: Čili: „Kam obžerství svádí“; 1, 4 v *R* 6: jenom (snad) že trochu krasší; 2, 5 Inu že *R* 6] Inu, že Š; 3, 10 ač se kol lidé *R* 6] ač kol se lidé Š; 3, 13 sami Š] sami *R* 6; 3, 15 v *R* 6: „Člověka (nikde) v světě nenajít; 4, 5 také Š] tedy *R* 6; 4, 10 uskutečním, co *R* 6] uskutečním vše, co Š; 4, 12 zastiňuješ!““ *R* 6] zastiňuješ!““ Š; 6, 3 lidem však smrděl jako pes, *R* 6] lidem byl protivný, jak pes Š; 6, 4 jako pes *R* 6] on stále Š. — *Z R* 6 přejímáme českolipské jednotlivé oddíly, které v Š není.

Str. 265 27. Češpivo praví. — *NL* 1, *R* 1. — *Původně v R* 1 *titul Češpivo, pak Češpivo* praví.

28. Maloměstské. — *R* 4.

Str. 266 29. Rostlinná rodina. — *R* 4. — *Titul:* (Botanická) Rostlinná rodina *R* 4; v *R* 4 původně 4 verše, pak Neruda připsal dva další.

30. Žalomil zpívá. — *NL* 1, *R* 1. — 7 na děšť *NL* 1] na dešť *R* 1.

31. Modlitba. — *R* 4. — *Titul v R* 4: (Modlitba) (Povzdech a modlitba) Modlitba.

Str. 267 32. Do krásy. — *R* 4.

33. Konec světa. — *R* 4.

Str. 268 34. Žena. — *NL* 1, *R* 1. — 1 Ach, bože, *NL* 1] Ach bože, *R* 1; 11 sobectví *NL* 1] soběctví *R* 1; 11 plna; *R* 1] plno; *NL* 1.

35. Le bouquet de l'amour. — *R* 4.

Str. 269 36. Parfum. — *NL* 2, *R* 1. — 5 v *R* 1: (Celičké ulici) Přes celou ulici.

37. Moderní zbraň už stará zbraň. — *NL* 2, *R* 1. — 7 v *R* 1: (z revolveru!) z luku-revolveru!

38. To Adamovo žebro 1, 2. — *NL* 1, *R* 1. — 1, 2 jak ta pírka *R* 1] jako ta pírka *NL* 1.

Str. 270 39. Pravda! — *L*, *R* 3.

40. Vzpominka z mládí. — *ZP*, *R* 2. — 3 myslit si, *ZP*] myslit si, *R* 2.

Str. 271 41. Lidská opatrnost. — *NL* 1, *R* 1.

42. Důvod příštího života. — *NL* 2, *R* 1. — 10 ach páni *NL* 2] ach, páni *R* 1; 12 v *R* 1: (z jinocha pak muž a kmet.) pak teprve muž a kmet.

Str. 272 43. Jako na zemi tak i na nebi. — *R* 4. Verše 1—8 ocitoval Neruda ve feuilletonu v Nár. listech z 9. prosince 1888. — *Titul v R* 4: (v nebi) na nebi; 6 v *R* 4: (co též) cože; 16 v *R* 4: (nám) tam.

44. Chuť. — *R* 4, *RH*. Po prvé otištěn bez titulu v Nerudově feuilletonu v Nár. listech z 2. dubna 1871 (F). — 5 my sníme *RH*, *R* 4] my jíme *F*.

Str. 273 45. Na očích lidí. — *NL* 1, *R* 1.

46. Hana a chvála. — *ZP*, *R* 2. — 3 a sotva *ZP*] as sotva *R* 2.

Str. 274 47. Stejná příčina — různý účinek. — *NL* 2, *R* 1. — 2 za přihlouplost zase stydí: *R* 1] za přihlouplost stydí: *NL* 2; 3 naivnost mládí *R* 1] naivnost mládí *NL* 2 *Neruda opravil jako chybu v Nár. listech 29. srpna 1888*; 3 v *R* 1: (v hlupství oba naivnost mládí vidi.) naivnost mládí oba v hlupství vidi!

48. „Uč se moudrým býti!“ — *NL* 2, *R* 1. — 1 nosím — *NL* 2] nosím *R* 1.

49. Drobné a široké. — *NL* 2, *R* 1.

Str. 275 50. Slza. — *R* 4. Dole tužkou dva verše Nerudovy, neúplné, protože listek má utržený pravý spodní roh:

Ted jen co dítě na svět hl...
co tady psáno pozd...

51. Zrcadlo. — *R* 4.

52. Lidské srdce. — *R* 4. Po prvé otiskeno v Nerudově feuilletonu v Nár. listech z 10. března 1889 (*F*). — *Titul v R* 4: (Dobro) Lidské srdce; 8 samo v *F* *kursivou*.

Str. 276 53. Otázka. — *NL* 1, *R* 1.

54. Jiná otázka. — *NL* 1, *R* 1.

55. Slunce a měsíc. — *ZP*, *R* 2. — *Titul v R* 2: (Různý osud) Slunce a měsíc; 5 tříška *ZP*] tříška *R* 2; 6 ohnutý *ZP*] (sehnutý) ohnutý *R* 2; 11 poskvrn, *ZP*] poškvrn, *R* 2.

Str. 277 56. Oslavy. — *NL* 2, *R* 1. — 5 lidstvu! *NL* 2] lidstvu(?)! *R* 1; 14 veltok *NL*] veletok *R* 1.

57. Řip. — *R* 4. Neruda zaslal básně zároveň s básni „Dvě drahá místa“ (viz zde na str. 284) 6. května 1888 Ervinu Špindlerovi do Roudnice pro Památník podlipského Sokola roudnického s přáním, aby redaktor otiskl jen jednu z obou básni: „Nevim, jaký dáš Památníku směr; snad se Ti hodi jedno nebo druhé. Obé by se vedle sebe nehodilo.“ Zprávu o tom podal E. Špindler v Podřipanu z 28. srpna 1891, kde také uveřejnil básně „Řip“ (*P*), zatím co „Dvě drahá místa“ vyšla v Památníku. — 1 Je v řeči své tak přímý, *P*] Je od řeči tak přímý, *R* 4.

Str. 278 58. Český výtečník. — *NL* 1, *R* 1. — 4 ba] (a) ba *R* 1.

59. Česká politika. — *NL* 2, *R* 1. — 6 v *R* 1: (se hrdě nesou) si hrdě plujou.

Str. 279 60. Nejlepší přítel 1, 2, 3, 4, 5. — *NL* 2, *R* 1. — 1, 7 dvakrát větší, *NL* 2] třikrát větší, *R* 1; 2, 1 štěbot — *R* 1] štěkot — *NL* 2 *Neruda opravil jako chybu v Nár. listech 29. srpna 1888*; 2, 8 v *R* 1: (na své harfě) na svou harfu; 3, 6 v *R* 1: (kulhá za tím novým) kulhá on za novým.

Str. 280 61. Kdys přišel telegramek. — *R* 5.

Str. 281 62, 63, 64. Naše pohostinství 1, 2, 3. — *NL* 1, *R* 1, *R* 7 (jenom 1. a 2. část). Původně byla třetí část na prvním místě, jak

o tom svědčí *R 1.* — *V NL i chybou v titulu:* Vaše pohostinství; 2, 5 cizinec jak j cizinec, jak *NL 1*, *R 1*, *R 7*.

Str. 282 65. Velkonoční. — *NL 2*, *R 1.* — *Titul:* Velkonoční *R 1*] Velikonoční *NL 2*.

67. Chudoba. — *NL 1*, *R 1*, *R 7* — 2 v *R 1*: (groše leckde) leckde groše.

68. K + M + B + — *R 4*, *RH*.

Str. 283 69. Kriminál. — *R 4* — 1/2 v *R 4*: (stál. Už) stál už; 6 už] (přec) už *R 4*.

70. Výhoda starých. — *NL 1*, *R 1.* — 8 hloubi *NL 1*] hloubi *R 1*.

71. Smutná bilance. — *R 4.* — *Titul* původně s otazníkem, který pak skrtnut.

Str. 284 72. Povzdech. — *NL 1*, *R 1.* — 5 všechno to světa hoče! *NL 1*] všechno světa hoče! *R 1.*

73. Přání. — *R 4.* — *Titul* zprvu Marné přání, pak Přání, ale Marné nebylo skrtnuto.

74. Dvě drahá místa. — *R 4.* Otištěno v Památniku podřipského Sokola roudnického, Roudnice 1888, str. 33 (P). Také *R 4* má nad titulem nadepsáno: *Dos „Památniku podřipského Sokola roudnického“.* Báseň zaslal Neruda Ervinu Špindlerovi do Roudnice 6. května 1888 (viz o tom v poznámce k epigramu „Rip“, č. 57). — 6 šíp! *P*] šíp. *R 4*; 13 zvýšina *P*] zvýšina *R 4*; 15 výšina *P*] vyšina *R 4*.

Str. 285 75. Doslov ke knize epigramů. — *NL 1*, *R 1.* — *Titul* (vše rukou opisované): (Předmluva) (Proslov) Doslov *R 1.*

Str. 287 DODATKY KE KNIZE EPIGRAMŮ

Sem zařazujeme 6 epigramů fasciklu *R*, které Neruda neočísloval, které tedy nezařadil do připravované sbírky. Na začátek klademe tři epigramy vztahující se k činnosti spisovatelské, pak dva epigramy s obecnými thematy (štěsti a marnost lidské práce) a konečně Krev a vodu, epigram politického dosahu, namiřený proti staré i nové (buržoasní) šlechtě.

Str. 287 My neboži humoristé! — *NL 2*, *R 1.* — 5 v tom sami, *NL 2*] mu sami, *R 1*; 6 pranešťastni: *NL 2*] přenešťastni: *R 1*.

Praotec humoristů. — *NL 2*, *R 1.* — *Pozdníčka pod žarovou*: ani by mne snad jaktěživo nenapadlo, mít nápad *NL 2*] ani bych se snad jaktěživ neopovážil, mít sám nápad *R 1.*

Str. 288 Kuchaři. — *R 4.*

Štěstěna. — *NL 2*, *R 1.* — 6 v *NL 2* nová strofa, ale v *R 1* příkaz k zrušení záradžky.

Útěcha. — *L*, *R 3.* — 6 a ono — není] — a ono není *L*] (— a ono není) a ono — není *R 3.*

Str. 289 Krev a voda. — *R 4.* — 3 k čerčicím se] k čerčicem se *R 4.*

Str. 291 *Staří boří*. Zlatá Praha 5 (5. října 1888), str. 723. — Otisk: Nov 285/286.

Str. 293 *Letní vzpomínky. Malostranský feuilleton*. Vilímkuv Kalendář Humoristických listů 6, na rok 1889, str. 39/44 (KHL). — Otisky: Herrmann, Básnické spisy II, str. 193/217, Nov 289/310.

IV. 3. Též romantiku měl údol ten. — 8 a spustil si] spustil si KHL, záradžka svědčí však o tom, že vypadla litera na začátku verše.

VERŠE PŘÍLEŽITOSTNÉ A DO PAMÁTNÍKU

Do tohoto oddílu jsme shrnuli básně, které byly podníceny příležitostnou situaci, nebyly Nerudou publikovány a nebyly zpravidla ani určeny širší veřejnosti. Většina z nich vzešla z iniciativy majitelů památníků, kteří požádali Nerudu o básničku. Mají proto intimní charakter, jsou spjaty i svým obsahem přímo s adresátem. Jen dvě z básní sem zařazených odpovídají širší sociální objednávce. Je to báseň adresovaná Akademickému čtenářskému spolku a báseň „Knihářům našim“, zapsaná do pamětní knihy Besedy knihařské. Podle povahy svého vzniku by sem patřila i báseň „Motto mých písni“, zapsaná v památníku piseckých studentů, ale tato báseň má již širší dosah ve vztahu k celé poesii Nerudové, a proto jsme ji zařadili jinam (viz zde na str. 214). Ostatní básně sem zařazené jsou věnovány jednotlivcům a mají obvykle památníkový charakter. Jsou zpravidla datovány, proto jsme je mohli uspořádat chronologicky: tvoří takto i jistý doplněk k životním osudům Nerudovým, které se v nich až k poslední z těchto básni, věnované thematu domova, stále obrážejí. Jen jedna z těchto básni je nedatovaná. Umistili jsme ji hned za obě citované básně širšího společenského dosahu. Náhodou vyslovuje to, co si Neruda o památníkové poesii sám myslil, je proto vhodným úvodním mottem k ostatním veršům památníkovým, které za touto básni následují.

Nedomníváme se ovšem, že jsme shromáždili již všechny příležitostné a památníkové verše Nerudovy. Patrně existují ještě jiné básně tohoto typu. Zdá se, že se na Nerudu obraceli někteří lidé se žádostí, aby psal příležitostné verše pro jejich potřeby. Tak je v Herrmannově materiálu opis básně, kterou napsal prý Neruda na žádost dělníků krejčovské firmy M. Mottl a synové v Praze jejich jménem k paděstým narozeninám Vendelina Mottla 8. listopadu 1884. Opis básně poslal Herrmannovi Ferdinand Tallovic v říjnu 1895. Básně zde neotiskujeme, vymyká se z okruhu vlastní básnické tvorby Nerudovy a mimo to její autorství není nesporné.

Str. 315 [Akademickému čtenářskému spolku.] Otištěno v článku *Ost. Materný*, Po třiceti letech (Nástin dějin Akademického čtenářského spolku v Praze), Akademické listy 2, 1879. Na str. 178 zakončuje Materna svou řeč „slovy básně Nerudou u příležitosti 25letého jubilea spolku napsané“. Slavnosti tohoto výročí se konaly ve dnech 23. až 25. května 1874 (viz o tom mimo článek Maternův i publikaci Upomínka na oslavu pětadvacítiletého jubilea Akademického čtenářského spolku 1849—1874, Praha 1874). Neruda byl členem slavnostního výboru, zúčastnil se redakce almanachu básni vydaného k tomuto jubileu a napsal k slavnosti feuilleton do Národních listů z 24. května.

Str. 316 *Knihářům naříz.* Vepsáno do pamětní knihy Besedy knihářské v Praze s datem 1883. — Otisky: *Roč. 149, Nov. 264*, opravy na str. 505 podle originálu. Otiskuji podle *Nov.* a jeho oprav.

Str. 317 [*List do památníku.*] Otištěno v Zlaté Praze 34, 1917, str. 3, bez bližších údajů a bez datování. Znovu otiskl *M. Novotný* v článku Básnické odštěpky a úlomky, Literární rozhledy 15, 1930/31, č. 1, str. 5.

Str. 318 [*Janě Valečkové.*] Vepsáno do památníku paní Janě Valečkové, choti Nerudova nakladatele a vydavatele Poetických besed, s datem 7. 9. 1884. Po prvé otištěno jako faksimile ve Švandovi dudákovi 24, 1905, str. 5, s titulem *List z památníku.* — Otisky: *Roč. 157* (faksimile), *Nov. 266* s titulem *List z památníku.*

Str. 319 [*Marii Lvové.*] Gratulace s datem 1885 na navštívence Ústřední matice školské k čtyřicátým narozeninám paní Marie Lvové, choti Nerudova přítele barytonisty Josefa Lva. U Lvových bydlil Neruda v podnájmu v Konviktské ulici v letech 1870—1883, proto se podpisuje jako „*bývalý podroubí*“. Navštivenka je v literárním archivu Nár. musea. — Otisk: *Nov. 273* s titulem *Přání.*

Str. 320 [*Mařenice Čelakovské.*] Paní Marie Čelakovská zaslala opis těchto veršů do památníku, datovaných ke dni 8. 11. 1885, Ignátu Herrmannovi, pořadateli Nerudovy básnické pozůstalosti. Z Herrmannových materiálii otiskl *M. Novotný* v článku Neznámý Neruda v Lidových novinách 25. 12. 1936.

Str. 321 [*Fanča a Bertě.*] Otiskl *M. B. Böhnel* v článku Neruda a děti, Venkov z 1. července 1923. Z beletrisovaného výkladu Böhnelova, založeného na vyprávění paní F. Kozlanské, vyplývá, že dvě děvčátka, Fanča (t. j. později paní Kozlanská) a Berta, odvážily se v únoru 1886 vniknout do Nerudovy domácnosti a požádat jej o verše do památníku. První básnička (označená zde číslem 1) byla věnována Fančce, druhá (zde s číslem 2) Bertě. — Otisk: *Nov. 274* s titulem *Do památníku.*

Str. 322 [Boženě Fričové.] Vzkaz ku dni 3. 12. 1886. Otiskl M. Novotný v článku Básnické odštěpky a úlomky, Literární rozhledy 15, 1930/31, č. 1, str. 5. Báseň byla určena paní Boženě Fričové, roz. Jelinkové (1842–1890), choti Karla Friče, bratra J. V. Friče. Karel Frič působil jako chemik v Rusku, v Rostově na Donu, a báseň napsal Neruda s datem 3. 12. 1886 jako vzkaz paní Boženě při jejím zájezdu do Čech. Otiskuji podle originálu ve fričovském archivu.

Str. 323 [Do tanečního pořadku.] Po prvé otiskl Fr. Páta v Topičově sborníku 8, sv. 3 (prosinec 1920), str. 97, s poznámkou na str. 137. Podle tohoto sdělení básničky zapsal Neruda paní P., tehdy ještě svobodné, do tanečního pořadku. Otiskl i Nov 278. Rukopis na samostatném papíru (1 list, 8°), opatřený datem 4/1887, je nyní v majetku p. Karla Sysla. Otiskuji podle originálu.

Str. 324 [Miladě a Zdence Čelakovské.]³ Paní Marie Čelakovská zašla opis obou zápisů do památníků Ignáta Herrmannovi jako pořadateli Nerudova básnického dila. Básně jsou věnovány dcerám univ. prof. Jaromíra Čelakovského. Obě jsou datovány 22. 6. 1887. První z těchto básni publikoval po prvé Topičův sborník 1921, sv. 11 (srpen), str. 481, s titulem *Sestrám Čelakovským*. Glossa na str. 525 sdělovala, že verše byly vepsány „do památníku malé Miládky“. Viz i Nov 271. Druhou básničku, pocházející pravděpodobně z památníku malé Zdenky, otiskl M. Novotný z Herrmannovy pozůstalosti v článku Neznámý Neruda v Lidových novinách z 25. 12. 1936.

Str. 325 [Boženě Ullikové.] Uveřejnil M. Novotný bez bližšího vyšvětlení s datem 1887 v bibliofilské publikaci Jan Neruda, Druhý sešit veršů z pozůstalosti, vytiskl Jaroslav Picka s datem 1944, ve skutečnosti 1951, str. 55.

Str. 326 [Josefě Horovkové.] Faksimile bez bližších údajů otištěno s podpisem Nerudovým a s datem 19. 3. 1890 v Máji 2, 1904, str. 679. Otištěno již předtím v beletristické příloze Nových mód, nazvané U domácího krbu, 3, č. 17, str. 21. Redaktorem této přílohy byl Josef M. Horovka, jehož manželka Josefa, dcera Jos. Mánesa, vlastnila podle sdělení Rožkova tento rukopis. — Otisky: Rož 166, Nov 347, oba s titulem *Do památníku*.

Str. 327 [Odoleně Nápravníkové.] Neruda napsal tyto verše 14. ledna 1891 do památníku Odoleně Nápravníkové, dcerě svého přítele dr. Roberta Nápravníka (1840–1877), právníka, v šedesátých letech redakčního spolupracovníka Hlasu a Národních listů, pak advokáta ve Vlašimi a překladatele z franštiny a italštiny. Faksimile Nerudových veršů bylo otištěno v článku Vzpominka na Nerudu, podepsaném šif-

rou ř, v Máji 2, 1904, č. 30, str. 476. — Otisky: *Rož* 167/168 s titulem podle prvního verše *Když po prvé jsi na očích mi stála*, *Nov* 357 s týmž titulem.

Str. 328 [Miloslavě Vinklerové.] Obě básně byly věnovány 3. února 1891 k svatbě Miloslavy Vinklerové, provdané Svátkové, dcerě Františka Vinklera (1839—1899), který v letech šedesátých redigoval Boleslavana a později organisoval veřejný život na Mělniku. Vinkler podporoval četné spisovatele demokratického tábora a žil i s Nerudou v přátelských stytcích. — Básně otiskl *Rož* 169/170 s titulem *Svatební*, *Nov* 358/359 s týmž titulem.

Str. 329 [Boženě Skálové.] Zapsáno do památníku Boženě Skálové s datem 12. července 1891. Božena byla dcera Terezie Skálové, sestřenice Nerudovy matky. Terezie Skálová také požádala Nerudu o báseň pro svou dceru. Otiskl *A. Pražák* v Listech filologických 1907, str. 462/463. — Otisk: *Nov* 360 s titulem *Božence*.

Str. 330 [Annu Gabrielové.] Opis této básně dostal Ignát Herrmann 16. dubna 1908 od paní Čermákové-Slukové. Pochází z památníku sl. Anny Gabrielové, dcery dr. Josefa Ambrože Gabriela, notáře v Sušici, a je datována 14. 6. 1891. Bratrem její matky byl dr. Josef Podlipský; Anna Gabrielová byla tedy sestřenici paní Ludmily Vrchlické, rozené Podlipské. Tato báseň je poslední datovanou a nám známou básni Nerudovou.

DOPLŇKY A OPRAVY K PRVNÍMU SVAZKU BÁSNI

V r. 1951 vyšel první díl tohoto kritického vydání Básni ve Spisech Jana Nerudy v Knihovně klasiků. O té doby se naše vědomosti o básnickém díle Nerudově rozmnožily o několik poznatků, které přispely k tomu, že musíme opravit, po případě doplnit několik detailů v prvním svazku Básni.

1. Především je třeba vyřadit z díla Nerudova epigram *Rada* na str. 509. Do Nerudova díla jej zařadil již Rožek a pak Novotný na podkladě toho, že Neruda cituje tento epigram ve feuilletonu v Národních listech ze 6. ledna 1867 s tímto dodatkem: „Napadá mne tu epigram, určený sice jinam, na němž se ale zajisté neprohřeším, vřadím-li jej také sem.“ K. Polák nalezl v Květech 1867, str. 54, ukázku z veršů *Bobuslava Pelikána*, v niž mezi několika jinými epigramy je otištěna i „Rada“, připisovaná dosud Nerudovi. Epigram Rada byl pak znova otištěn v Palečku 4, 1876, č. 17, str. 134, mezi Epigramy, které tam uveřejnil B. P. (v ob-

sahu *B. Pelikdn*). Epigram Rada měl Neruda k disposici jako redaktor Květů, a je proto třeba rozumět jeho vysvětlivce v Nár. listech jako omluvě za to, že si vypůjčuje bez svolení autora text pro svůj feuilleton. Vznikla sice domněnka, zda Boh. Pelikán není další pseudonym Nerudův, jelikož první žena Nerudova otce byla rodem Pelikánová, ale Boh. Pelikán je znám i odjinud jako překladatel divadelních her.

2. *České nápěvy* na str. 392/393 byly otiskeny podle rukopisu. Časopisecký otisk mi znám nebyl. Nedávno objevil M. Novotný (viz Květy 2, č. 33 z 14. 8. 1952) v Humoristickém kalendáři na rok 1859 nepodepsaný cyklus básni s titulem *Ohlas písni národních* (str. 103/104). Všech básni je jedenáct a jsou mezi nimi dvě (*Snem je arcif lásku všechna* a *Loudění, ach loudění*), které jsou dochovány i v rukopisných Českých nápěvech. Je tedy autorem Ohlasu písni národních Neruda. Otiskuji zde celý cyklus, jelikož i text obou básni z Českých nápěvů má odchylné znění.

Ohlas písni národních

I

Na tom panském poli
velký mezník stával,
že budeme svoji,
vždy jsi slibovával.

5 Přišlo jaro, léto,
mezník vyoralí,
my se milovali,
ale nedostali.

2

Koulely se, koulely
dvě naproti sobě —
ty mi lezeš do zeli,
 já polezu tobě!

3

To je zlaté posvícení,
to je zlaté pondělí!
Pij za zdraví profesora,
síc nám dvojek nadělí.

Sncem je arcíl láска všechna,
přec mně spáti nedá;
cítím ovšem lásky plamen —
a jsem přece bledá!

- 5 Tkaninou jste děvčata vy,
z nejtenších to niti:
každé plátno bledne více,
čím dél slunce sviti.

- Samotinký sedím u Márinky,
stáčeti ji vláčku pomáhám;
ruce mně až běda koprnéji,
na rtech slůvka srdečná se chvějí:
5 „Kéž bys byla, kde je Abraham!“

Lidé si pořád šeptají,
proč k vám nechodím více —
pivo s vodičkou míchají
a neříkají nic!

Špatně dá se stolovat,
když je peněz málo —
marnost děvče milovat,
nám-li se vysmálo.

Letí orel Velikán,
nese v drápech vodky džbán
a v zobáku chleba kus —
letí přímo v svatou Rus.

- 5 Volhu jenom pozdravil,
teprv hloub se zastavil,
a pak na Urál se snes:
komu libo, pij a jez.

Nedbám o té, má panenko,
klobouček dám na stranu,
za takovou jako ty jsi,
jiných tisíc dostanu!

5 Nech si statek, nech si pole,
nech si všecko nářadi,
mně upřímné jedno srdce
všecky statky nahradí.

IO

Kdyby moje milá
třeba jak Sibylla
sto let stará byla,
já k oltáři přec ji povedu!

5 Vždyť za každý rok svůj mně babice
nabízí už stříbra zoso —
takových žen harém mít,
ach, harém mít!

II

Loučení, ach loučení,
však tu trpkost znají
všichni, kteří od milých
loučiti se mají.

5 „Není možná, duše má,
bez tebe být živu;
jen co budu za branou,
zasednu hned — k pivu.“

3. K *Básnickým překladům* (str. 513/577) je třeba připojit ještě Nerudův překlad proslulé madarské básně vlastenecké z r. 1837 *Szózat* (Výzva) od básnika Mihála Vörösmartyho. Tento překlad objevil teprve nedávno M. Laiske (viz Česká literatura 3, 1955, str. 86) ve čtvrtém ročníku časopisu Posel z Prahy z r. 1860, č. 5, str. 198. Překlad je připojen k nepodepsanému článku *Největší Madar — brabé Štěpán Széchényi*, otištěnému jako nekrolog (Széchényi zemřel 8. dubna 1860). Jádro článku je převzato z časopisu Sokol, vycházejícího v Banské Štiavnici za redakce P. Dobšinského. Závěr článku připomíná, že slavnosti smuteční

za Széchényiho „nenesou tak ráz zármutku jako ráz sily národní“. „Proto při nich všude rozléhají se slova Szózatu, jenž v překladě J. Ne-rudy takto zní:“

Szózat

Své vlasti, Uhře, věren bud
až do nejdalších dob,
vždyť vlast jest dobrou matkou tvou,
tvá kolébka, tvůj hrob.

5 Na šíré zemi nikde více
 nenajdeš vlasti té; —
 zde musíš stát, zde bojovat,
 ba zde až k smrti své.

10 Zde jesti půda otcův tvých,
 zde tekla jejich krev,
 zde o pradávném hrdinství
 zní volný, bujný zpěv.

15 Zde o vlast, o krk domáci
 ved Arpád litou seč,
 zde zlomil jho a otroctví
 Huňadův mocný meč.

20 O volnost! Rudý prapor tvůj
 zde často rozepljet,
 zde pro tebe, o svobodo,
 přemnohý bratr pad.

A vzdor tak mnohé útrapě,
jež stihla naši zem,
my, třeba věky tižení,
přec věků dožijem.

25 Náš národ žije, v širý svět
 vyzvání volá hrd:
 „Tisíciletí trpíme,
 chcem život nebo smrt!“

30 Nemůž to být, že všechna krev
 zbůhdarma plynula,
 zbůhdarma bolest nad vlasti
 že srdce puknula.

35 Nemůž to být, že síla, duch
 a svatá mysl ta
 by zvadla proto, na národ
 že kletba vyřknuta.

O přijít musí, přijde zas,
den lepší, o nějž rtů
stotisíc denně vysilá
horoucí modlitbu.

49

Sic umírání nastane
přehrozné, krvavé,
a celý národ složí pak
v hrob chladný kosti své.

45

A na hrob mrtva národa
národy budou zřít
a v milionech očí se
smutecní slza skví.

50

Svě vlasti, Uhře, věren bud
až do nejdalších dob,
vždyť vlast, až klesneš, jediná
poskytně tobě hrob.

55

Na širé zemi nikde víc
nenajdeš vlasti té; —
zde musíš stát, zde bojovat,
ba zde až k smrti své.

4. V archivu literárního odboru Umělecké besedy (nyni v Literárním archivu) byl nově nalezen rukopis básničky *Rdd bych zapál novou býjnos* píseň, viz Básně I, str. 307 a 625. Jde o 1 list, 8°, který je označen titulem *Z básni Prokopa Zápolského a římskou jedničkou (r)*. Tento rukopis sloužil jako podklad pro otištění v časopise *La voix libre de Bohême Čech*, vydávaném J. V. Fričem v Ženevě v r. 1861. Rukopis umožňuje vysvětlit některé odchylinky textu v Čechu od znění v Zápisníku, v Lummíru nebo v Knihách veršů. Vznikly redakčními úpravami, které jsou v r provedeny přímo rukou Fričovou. Tak byl Fričem upraven zejména Nerudův verš 22: *velikou mláď banby naší vinu* bylo upraveno na *velikou jen banbu mláđ a vinu*. (Viz i reprodukci první stránky v obrazových přílohách tohoto svazku.)